

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра банківської справи

Шукалович (Кушнерик) Олеся Олександрівна

**Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України в умовах
глобалізації. / Problems and prospects of the Ukrainian banking system
development in the conditions of globalization.**

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
магістерська програма – Банківська справа
Магістерська робота

Виконав студент групи
ФБСм – 21
О. О. Шукалович (Кушнерик)

Науковий керівник:
д.е.н., професор, О. В. Дзюблюк

Магістерську роботу допущено
до захисту:

« ___ » _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ **О. В. Дзюблюк**

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Будь-яка країна світу не може існувати ізольовано, тому в тій чи іншій мірі вона зазнає впливу ззовні. Оскільки банківська система виступає чи не одним із найголовніших секторів економіки в силу своїх функцій та ролі в забезпеченні фінансової стійкості держави, то дослідження впливу зовнішніх чинників на її функціонування й мінімізація можливих їх наслідків є одним із пріоритетних завдань держави. Так, на сьогоднішній день ринкові умови господарювання висувають банківські установи у ряд базових елементів регулювання економіки. Крім того, вразливість банківської системи України до зовнішніх потрясінь та негараздів негативно позначається на діяльності усіх суб'єктів економіки, що обумовлює необхідність подальших досліджень питань підвищення стійкості банківської системи України в умовах глобалізації й визначення перспектив її подальшого розвитку.

Огляд літератури з теми дослідження. Питаннями розвитку й функціонування банківської системи України займалися такі вчені, як: О.Губар, Л. Красавцев, В. Паюк, Д. Греджук, П.Цетковський, Р.Яковлевич, Є.Чемерис, та ін. Проблемам ефективної діяльності банківської системи, в тому числі й в умовах глобалізації присвячені праці таких науковців, як: О.Дзюблюк, О.Васюренко, М.Савлук, П.Матвієнко, Т. Смовженко, С. Лаптев, П.Сохань, Б.Луців, І.Лютий, С.Аржевітін, О.Береславська.

Дослідженнями особливостей та перспектив розвитку вітчизняної банківської системи присвячені праці В. Базилевича, В. Гейця, О. Дзюблюка, І. Івасіва, Л. Кузнецової, В. Міщенко, А. Мороза, С. Науменкової та інших. Вагомий внесок у обґрунтування доцільності участі іноземного капіталу в банківську систему різних країн світу здійснено наступними дослідниками, як О. Барановський, Т. Васильєва, І. Гольченко, М. Диба, А. Єпіфанов, Ф. Журавка, Р. Корнилюк, Є. Осадчий, І. Сало, О. Чуб, Ю. Бездітко, І. Величко та ін.

Проблемами діяльності банківських установ в глобалізаційних мовах займалися такі дослідники, як: М. Диба, Л. Кузнецова, О.Дзюблюк, Д. Мамотенко, Л. Патрікац, О.Тимошенко, Т.Чубко, О.Шнипко тощо.

Разом з тим зазначимо, що окремі питання щодо тенденцій розвитку банківської системи в умовах глобалізації, зокрема такі як регулювання банківської діяльності, забезпечення її фінансової стійкості, оптимізація монетарного регулювання в світлі нових вимог залишаються недостатньо вивченими, що обумовлює актуальність тематики дипломної роботи.

Мета і завдання дослідження. Метою даної магістерської роботи є дослідження сучасних проблем розвитку банківської системи України, аналіз наслідків впливу глобалізаційних процесів на ефективність її функціонування та розроблення системи заходів щодо забезпечення її стабільного, динамічного та ефективного розвитку і умовах інтеграції у світовий фінансовий простір.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- розглянути сутність банківської системи, вивчити та охарактеризувати структуру й основні принципи її функціонування;
- виявити вплив глобалізаційних факторів на розвиток вітчизняної банківської системи;
- проаналізувати стан банківської системи України в контексті експансії іноземного капіталу на сучасному етапі та визначити основні тенденції діяльності банків іноземних банківських груп;
- обґрунтувати позитивні та негативні наслідки експансії іноземного банківського капіталу в Україну й формалізувати його вплив на розвиток банківської системи та економіки України;
- узагальнити досвід забезпечення фінансової стійкості банківських систем країн світу та на основі здійснених висновків визначити можливості його застосування в Україні;
- запропонувати основні напрями підвищення фінансової стійкості вітчизняного банківського сектору;
- виявити шляхи удосконалення процесу інтеграції українських банків у світовий фінансовий простір.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єкт дослідження – банківська

система України як складова національної економіки.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення та організаційні засади діяльності й розвитку банківської системи України в умовах глобалізації.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дипломної роботи склали фундаментальні положення економічної теорії, фінансового посередництва та банківської справи, а також наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам функціонування банківської системи України в умовах глобалізації фінансових ринків. У процесі вирішення завдань дослідження використовувалися наступні методи наукового пізнання: логічне узагальнення та наукова абстракція (при уточненні категоріального апарату); порівняльний аналіз (при дослідженні впливу іноземного банківського капіталу на розвиток банківської системи та економіки в Україні та інших країнах, а також зарубіжного досвіду оцінки фінансової стійкості банківських систем); системно-структурний аналіз (при аналізі процесу експансії іноземного капіталу в економіку України); факторний аналіз, синтез, стандартизація та ранжування показників (при формалізації впливу глобалізаційних факторів на розвиток національної економіки і банківську діяльність); методи експертних оцінок та групувань (при дослідженні системи та інструментарію регулювання діяльності банків з іноземним капіталом України).

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, звітні дані Національного банку України, Асоціації українських банків та Незалежної асоціації банків України, Державної служби статистики України, публічна звітність банків України; аналітичні огляди міжнародних фінансово-кредитних інституцій, в тому числі МВФ та Світового банку; наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників, присвячені діяльності банківської системи України.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних аналізом проблем й пошуком перспектив розвитку банківської системи України в умовах глобалізації.

Конкретні наукові результати, що характеризують новизну роботи, є наступними:

- дістало подальшого розвитку визначення суті банківської системи та глобалізації, що проявилось в уточненні їх змісту з економічної позиції. Зокрема запропоновано визначити банківську систему як складну взаємопов'язану сукупність банків та допоміжних інститутів, що здійснюють свою діяльність відповідно до встановленого законодавства з метою реалізації емісійного механізму, забезпечення трансформації грошових ресурсів та забезпечення платіжного обороту. Глобалізацію ми розглядаємо як процес посилення вразливості та залежності національних економік від тенденцій світових фінансово-економічних явищ, що формуються під впливом новітніх технологій й інших умов функціонування світового фінансового ринку;

- вдосконалено організаційно-економічні основи інтеграції вітчизняної банківської системи у світовий фінансовий простір, зокрема проаналізовані ризики та перешкоди, що заважають процесам інтеграції та запропоновано конкретні напрями їх подолання;

- сформульовано нові елементи механізму оцінки фінансової стійкості банківської системи України. Зокрема запропоновано доповнити наявну методику оцінки додатковими індикаторами та показниками, такими як: «співвідношення ліквідних активів до сукупних активів», «співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, крім міжбанківських», «співвідношення обсягу наявних стабільних фінансових фондів до необхідного обсягу стабільних фінансових фондів», а також регламентувати на законодавчому рівні розрахунок норми прибутку на капітал та на активи. Впровадження вказаних показників дасть змогу НБУ підвищити ефективність діяльності банківського сектору та якісніше проводити оцінку та враховувати ризики у діяльності банківських установ;

- удосконалено методику підвищення конкурентоспроможності банківської системи України на фоні експансії іноземного капіталу. З цією метою автором запропоновано ряд пропозицій, які дозволять підвищити обсяг та частку статутного капіталу банків із українським капіталом; повернути довіру до банківської системи України та підвищити ресурсну базу комерційних;

забезпечити стабільний курс національної валюти.

Практичне значення роботи полягає у тому, що обґрунтовані в роботі теоретичні положення доведено до рівня методичних і практичних рекомендацій. Пропозиції автора щодо удосконалення процесу інтеграції українських банків у світовий фінансовий простір, а також оптимізації монетарної політики центрального банку в умовах інтеграції фінансових ринків можуть бути використані в поточній діяльності комерційних банків та центрального банку України з метою удосконалення існуючих механізмів регулювання та нагляду за діяльністю банків в умовах глобалізації, а також при розробці програмних документів держави щодо стратегії забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг магістерської роботи – 111 сторінок, у тому числі на 13 з них розміщено 34 таблиці та 13 рисунків, список використаних джерел включає 89 найменувань та викладений на 9 сторінках, 4 додатки подано на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Сутність та основні принципи функціонування банківської системи в економіці ринкового типу

Однією з найголовніших сфер національної економіки країни є банківська система, а відтак створення її ефективної інфраструктури виступає одним із базових завдань стабільності економіки будь-якої країни. Це зумовлено тим, що саме банківський сектор здійснює суттєвий вплив на ефективну діяльність як окремих суб'єктів ринку, так і на економічний розвиток держави. Така ситуація зумовлена важливістю банків в процесі регулювання фінансових потоків між різними економічними суб'єктами й незаперечною роллю банківських установ в організації грошових потоків. Більше того, виступаючи ключовим елементом кредитної системи, в банківській системі акумулюється значна частина вільних грошових ресурсів, які виступають базою для подальших інвестицій в економічне зростання країни.

Також банківська система виступає відображенням стану економіки країни та тих процесів, які в ній відбуваються. Власне становлення та розвиток банківської системи тої чи іншої держави залежить від ряду чинників, таких як: економічні, правові, організаційні тощо, сукупність яких й визначає особливість її структурних елементів та необхідність впорядкування банківської діяльності [84, с. 13].

Загалом, щоб мати змогу найкоректніше визначити сутність поняття банківської системи, доцільно проаналізувати, що власне являє собою поняття «система». Поширеним є визначення системи (від грецького слова *systema* – поєднання, об'єднання) як сукупності якісно визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок або взаємодія. За змістом її поділяють як:

- певний порядок у розташуванні та зв'язку частин чогось у діях;

- форму організації чого-небудь;
- щось ціле, що являє собою єдність закономірно розташованих і взаємопов'язаних частин;
- сукупність однорідних за своїми завданнями організацій або установ, що організаційно об'єднані в єдине ціле [58, с. 639-640].

Водночас, на думку російського науковця О. Лаврушина, в контексті банківської системи це не лише склад банків, а й сукупність елементів; достатність елементів, що створюють визначену цілісність; взаємодію елементів [17, с. 285]. До вказаних елементів науковець включає банківські установи, а також деякі фінансові установи, які здійснюють банківські операції, однак не є банками. Крім того, сюди відносить й інші інститути, які визначають інфраструктуру банківської системи й забезпечують ефективну діяльність банківських установ.

Варто зауважити, що під структурою банківської системи зазвичай розуміють сукупність банківських установ та систему зв'язків та взаємовідносин між ними, тоді як під системою - цілісний об'єкт, що виконує свої функції та має закономірності розвитку, функціонує у відповідному правовому полі та економічному середовищі [49, с. 146-147].

Таким чином, щоб визначити місце та роль банківської системи в економіці ринкового типу доцільно зупинитись на питанні, що ж являє собою банківська система, адже на сьогодні думки науковців та вчених досі суттєво різняться. До прикладу, О. Музика [55]. розглядає банківську систему як сукупність банків різних видів і банківських інститутів, за допомогою яких акумулюються кошти та надаються клієнтам різноманітні послуги із приймання вкладів та надання кредитів. В банківській енциклопедії під редакцією С. Арбузова [3] банківська система розглядається як складний комплекс, який функціонує і розвивається відповідно до цілого ряду законодавчих і нормативних документів. Основним елементом цієї системи є банк – кредитно-фінансова установа, яка залучає і накопичує вільні грошові кошти підприємств, організацій, населення, а також здійснює випуск цінних паперів, кредитування народного господарства і

населення на умовах платності, зворотності і строковості.

Ю. Холодна вважає, що банківська система є складовою фінансової системи країни, що підпадає під загальну дію економічних законів, які діють у громадянському суспільстві. Вона становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією національних банківських установ, що існують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму в певний проміжок часу (певний історичний період). Банківська система є цілісним механізмом, що взаємодіє з іншими системними структурами фінансового ринку, а також як його підсистема утворює більш загальне об'єднання – економічну систему в цілому [84, с.14].

В. Коваленко вважає, що банківська система є цілісним механізмом, який взаємодіє з іншими системними структурами фінансового ринку, а також як його підсистема утворює більш загальне об'єднання – економічну систему в цілому [5, с. 15].

Російський вчений О. Лаврушин досліджує банківську систему як сукупність банків, банківської інфраструктури, банківського законодавства і банківського ринку, що перебувають у тісній взаємодії один з одним і зовнішнім середовищем [17].

М. Госунян пропонує доповнити вищенаведене визначення, включенням в перелік елементів також союзи й асоціації й обґрунтовуючи це важливістю елементів самоврядування банківського бізнесу [81, с. 134].

Б. Івасів зазначає, що “банківська система – це сукупність банків і банківських інститутів, що існують у тій чи іншій країні у певний історичний період і є складовою кредитної системи, у їх взаємозв'язку [30, с. 5].

О. Дзюблюк [4, с. 82] підкреслює, що банківська система є сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи, з метою забезпечення можливості ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ.

З правової позиції розглядає банківську систему А. Жуков, вважаючи, що це організаційно-правова структура банківських та фінансово-кредитних установ країни, яким притаманні внутрішня єдність, спільна мета та функції кредитування юридичних і фізичних осіб, єдині принципи організації банківської справи та верховенства Національного банку України в регулюванні банківської справи на підставі Конституції та законів України [6, с.14].

А. Мороз розглядає банківську систему як сукупність різноманітних видів банківських, інших кредитних установ та інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму, є складовою кредитної системи [2].

Такий вчений як О. Орлюк вважає, що банківська система є складовою кредитної системи, яка в свою чергу визначається як сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банків, що діють в рамках однієї фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму у певний проміжок часу [59, с.45].

В даному контексті доцільно відмітити й трактування банківської системи в законодавчих актах України. Так, в Законі України «Про банки і банківську діяльність» лише вказується, що вона включає Національний банк України, інші банки, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України [70].

В статті 334 Господарського кодексу України зазначається, що банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до закону. При цьому банки - це фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб [16].

Можемо знайти схожі трактування й серед науковців, до прикладу Л. Воронова та О. Костюченко визначають банківську систему як сукупність різних видів банків, банківських інститутів, що діють у межах єдиного

загальнодержавного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком держави [12, с. 410; 40, с. 39-40].

Натомість І. Заверуха вважає, що це певна економічна та організаційно-правова структура, яка організує функціонування грошового ринку з метою забезпечення державних інтересів та задоволення приватних інтересів членів суспільства на ринку банківських послуг. При цьому, на думку науковця, для того, щоб вважати сукупність банків системою, необхідно забезпечити:

- єдність правового регулювання банківської діяльності в державі;
- створення єдиного для всіх банків, регульованого Національним банком України, механізму руху банківських резервів;
- чітке законодавче розмежування прав та обов'язків кожної ланки системи, зокрема і небанківських фінансових інститутів;
- регулювання міжбанківських відносин та системи кореспондентських зв'язків [26, с.33-34].

Як складову кредитної системи держави, що включає в себе Національний банк України, інші банки та небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємовідносини між ними трактує банківську систему Д. Гетманцев [14, с.25].

Н. Златіна вважає, що банківська система є складовою фінансово-кредитної системи держави, елементами якої є Національний банк України, інші банки, філії іноземних банків, банківські об'єднання, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, а також банківські спілки та асоціації (як допоміжні елементи системи), що створені і діють на території України відповідно до законодавства України та зв'язки і взаємовідносини між зазначеними елементами [27, с. 51].

Слід зазначити, що поряд з вичерпним переліком елементів банківської системи в даному трактуванні, не зрозумілим є контекст поняття банківської інфраструктури.

Критичний аналіз вищевказаних трактувань дозволив нам виявити ряд

неточностей та недоліків у визначенні сутності банківської системи. Зокрема:

1. Часто зустрічається підхід, при якому суть банківської системи зводиться до сукупності банківських установ, які діють в економіці. Проте, на наш погляд такий підхід не є цілком вірним, адже в такому випадку банківська система представлена механічним поєднанням банків без власних цілей, принципів та функцій на грошовому ринку. Так, В. Афанасьєв вважає, що системою є сукупність компонентів, взаємодія яких породжує нові (інтегративні, системні) якості, не притаманні їй складовим...таким чином проявляється основна якість системи, а саме її цілісність. А відтак вважати системою лише сукупність банків є недостатньо обґрунтованим.

2. Деякі автори включають до банківської системи крім банківських установ й інші фінансово-кредитні інститути, аргументуючи це тим, що дані установи в певній мірі здійснюють окремі банківські операції. Разом з тим, ми вважаємо, що практично всі інститути кредитної системи в своїй діяльності здійснюють окремі фінансові операції, які вказані в ст. 47 ЗУ «Про банки і банківську діяльність». Проте вони надають лише окремий спектр банківських послуг, не поєднуючи одночасно в своїй діяльності базові банківські операції – надання кредитів, залучення депозитів, та розрахунково-касове обслуговування. Слід також уточнити, що вважається загальноприйнятою практика, що до елементів кредитної системи є банківські установи (центральні та комерційні) та небанківські фінансово-кредитні установи. І закономірно, що саме від міри розвитку кредитних відносин, які склались в тій чи іншій країні залежить розвиток небанківських фінансово-кредитних установ.

3. В трактуваннях банківської системи з правової позиції немає системності та чіткості у визначенні поняття

4. Дещо спрощено в деяких трактуваннях вбачається суть банківської системи, не враховуються її функції та взаємозв'язки як між самими елементами, так і з структурами вищого порядку.

5. Ми вважаємо, що не цілком вірно відносити до елементів банківської системи виключно комерційні банки та центральний банк. На нашу думку,

допоміжні елементи, які забезпечують ефективність та стабільність діяльності банківської системи теж доцільно віднести до її складу. До таких елементів відносяться банківські асоціації, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та інститути, які мають відношення до діяльності системи – рейтингові компанії, бюро кредитних історій, колекторні компанії тощо.

Слід зазначити, що банківська система як складова фінансово-кредитної системи має ряд притаманних лише їй функцій, які дозволяють її відокремити від інших суб'єктів ринку. Саме аналіз таких функцій дозволить нам виявити характерні риси функціонування банківської системи, що не дозволить в подальшому її можливе ототожнення з іншими поняттями, такими як кредитна система тощо.

Ю. Холодна вказує лише на три наступні функції: 1) емісія грошей та регулювання грошової маси; 2) трансформаційна функція; 3) стабілізаційна функція [84, с. 15].

В. Коваленко [5, с. 18] виділяє чотири функції: трансформаційна; створення платіжних засобів; регулювання грошової маси в обігу; стабілізаційна.

Разом з тим М. Коваленко [36, с. 192] відносить до функцій банківської системи наступні: трансформаційна, створення платіжних засобів, випуск платіжних інструментів, регулювання грошової маси в обігу, стабілізаційна.

На нашу думку, основними функціями, які визначають й виявляють суть банківської системи є трансформаційна, стабілізаційна та емісійна.

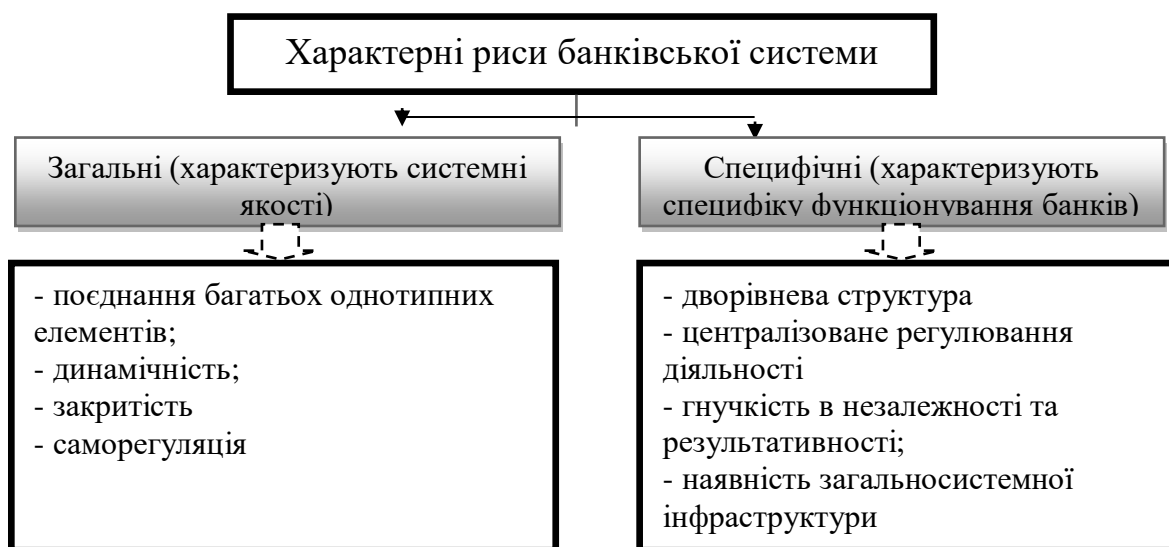
Зупинемось детальніше на кожній із них. Так, за допомогою емісійної функції забезпечується потреби економіки в грошах, зростання монетизації економіки в міру підвищення попиту на гроші, підтримання товарно-грошової збалансованості та стабільності грошей. Суть даної функції зводиться до зміни грошової маси в обігу відповідно до попиту на них.

Трансформаційна функція, яка включає акумуляційну та інвестиційну, реалізується шляхом спрямування нагромаджених кредиторами та вкладниками коштів на кредитування економіки, забезпечуючи тим самим перерозподіл вільних грошових ресурсів між секторами економіки, трансформуючи таким

чином обсяг та терміни грошових ресурсів відповідно до потреб економічних суб'єктів.

Стабілізаційна функція спрямована на забезпечення стабільності функціонування як кожного окремо взятого банку, так і банківської системи загалом за допомогою забезпечення відповідних умов діяльності з метою уникнення та усунення кризових явищ. Реалізація даної функції здійснюється шляхом законодавчого регулювання діяльності елементів банківської системи, а також забезпечення контролю за виконанням та дотриманням прийнятого законодавства.

Зазначимо, що банківській системі притаманні характерні певні специфічні риси, які умовно можна поділити на дві групи (рис.1.1).

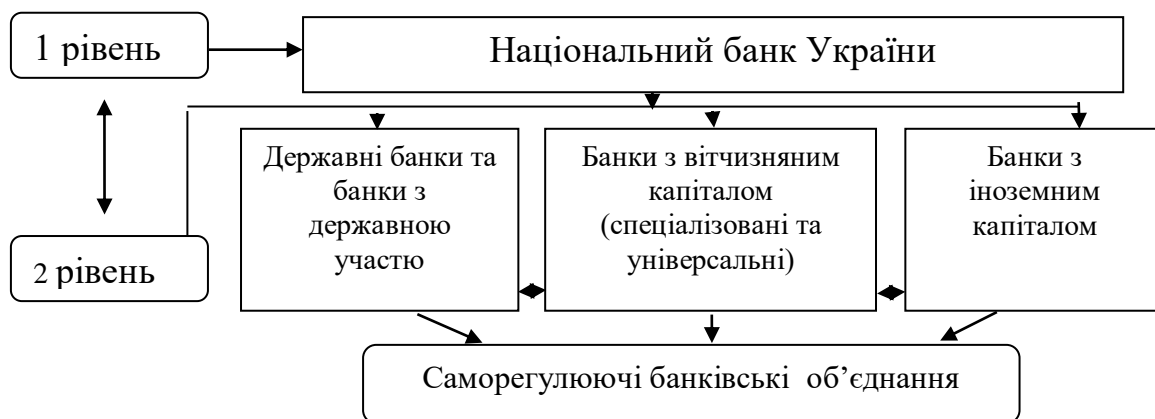
Рис. 1.1. Характерні риси банківської системи [84, с. 12; 5, с. 15-16]

Отже, до першої групи відноситься: поєднання елементів, котрі підпорядковані єдиній меті (банки, що спрямовують свою діяльність на отримання прибутку (окрім центрального банку); динамічність, що проявляється в постійнозмінних умовах функціонування банківської системи, адаптації до нових умов та викликів ринку та змінам технологій; закритість – виконання елементами банківської системи своїх специфічних операцій та дотримання банківської таємниці; саморегуляція – система має здатність до регулювання при зміні функціонування банків (методів діяльності при зміні економічної ситуації

тощо).

До другої групи включають: дворівневу структуру – в ринковій економіці саме дворівневність банківської системи є базовим елементом, тобто на першому рівні центральний банк країни, на другому – інші банківські установи; централізоване регулювання функціонування як банківської системи загалом, так і окремо кожної банківської установи; гнучкість в незалежності та результативності, що означає централізоване керування з одночасним забезпеченням незалежності й результативності діяльності кожного складового елемента банківської системи; наявність загальносистемної інфраструктури, яка забезпечує ефективність діяльності як кожного окремого комерційного банку, так і дієвість їх взаємодії.

Отже, на основі вищевикладеного, подамо схематично структуру банківської системи рис.1.2.

Рис. 1.2. Структура банківської системи України (складено автором самостійно на основі [4; 5])

Як можемо побачити з рисунку 1.2, вітчизняна банківська система має двоїсту систему взаємовідносин – між центральним банком як основним регулюючим органом й іншими банківськими установами та власне між самими комерційними банками на умовах конкурентної діяльності.

Отже, аналізуючи вищевказані трактування банківської системи функції та особливості її функціонування, ми в певній мірі погоджуємось з окремими елементами її визначення, що дозволило сформулювати суть банківської системи,

яка, на наш погляд, є найбільш повною. Таким чином, ми вважаємо, що під банківською системою доцільно розуміти складну взаємопов'язану сукупність банків та допоміжних інститутів, що здійснюють свою діяльність відповідно до встановленого законодавства з метою реалізації емісійного механізму, забезпечення різного роду трансформації грошових ресурсів, забезпечення платіжного обороту та здійснення кредитної діяльності.

До структури банківської системи традиційно відносять (що зазначається й Законі України «Про банки і банківську діяльність» й в Господарському кодексі) перший рівень – центральний банк (Національний банк України) та інші банки (комерційні банки різних видів і форм власності й спеціалізації з відповідною філій та відділень. Як зазначається на сайті НБУ, основною його функцією згідно Конституції України є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Загалом, його діяльність направлена на забезпечення ефективності кредитної діяльності, грошового обігу та розрахунків в економіці країни.

1.2. Глобалізаційні фактори впливу на розвиток національної економіки і банківську діяльність

В сучасному світі неможливо знайти країну, яка була б повністю ізольованою від зовнішнього світу. І це цілком закономірно, адже економіка будь-якої держави в сучасних умовах не може існувати повноцінно без зовнішніх інвестицій, діяльності транснаціональних та спільних підприємств, які стали невід'ємною складовою процесів глобалізації.

Слід зазначити, що дослідження суті глобалізації (додаток А) показало, що досі в науковців не формувалось єдиної позиції щодо визначення цього поняття, їх погляди носять різний, подекуди кардинально різний характер. Відтак, з метою якісного дослідження факторів глобалізації, доцільно визначити, що ж власне являє собою ця категорія. Таким чином, критичний аналіз трактувань глобалізації

вітчизняними та іноземними науковцями дозволив сформулювати власне його визначення. Під глобалізацією ми розуміємо процес посилення вразливості та залежності національних економік від тенденцій світових фінансово–економічних явищ, що формуються під впливом новітніх технології й інших умов функціонування світового фінансового ринку.

Серед основних чинників, що стимулювали фінансову глобалізацію, слід виділити наступні: нерівномірність розподілу грошових коштів й різний економічний розвиток країн; нехватка внутрішніх ресурсів держав для здійснення інвестицій в економіку; необхідність покривати дефіцит бюджету й власних запозичень; операції з злиття й поглинання банківських установ; розвиток електронних технологій тощо. Причини та наслідки процесу глобалізації для країн, що розвиваються, в тому числі й для України, вказані на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Причини та наслідки змін на світовому фінансовому ринку внаслідок процесів глобалізації (складено на основі [21; 42; 47; 65])

Д. Мамотенко вважає, що процес глобалізації виявляється в трьох основних елементах: глобальна присутність міжнародних фінансових установ; міжнародна

фінансова інтеграція; швидкий розвиток фінансових інновацій [47, с. 230].

Власне процес глобалізації може чинити як позитивний, так і негативний вплив на економіку. Так, з одного боку підвищується можливість фінансовим установам знизити різні види ризиків за допомогою диверсифікації, яким наділені сучасні фінансові інструменти, а також розширити територію продажів своїх послуг. Проте з іншого - підвищується ризик потерпіти від фінансової нестабільності на світовому ринку, можливе підвищення фінансової залежності країн з недостатньо розвинутою економікою. Позитивні і негативні прояви глобалізації фінансових ринків представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Наслідки прояву прояви глобалізації фінансових ринків [65; 80; 87]

Позитивні	Негативні
відсутність просторових меж;	застосування обмежень доступу окремих учасників на світовий фінансовий ринок;
можливість проведення операцій на фінансових ринках цілодобово завдяки об'єднанню біржових і позабіржових торговельних систем в одну глобальну комунікаційну мережу;	зростання нестабільності національних фінансових ринків, які внаслідок лібералізації стають більш чутливими до криз;
висока мобільність і ліквідність капіталу;	залежність реального сектору світової економіки від монетарної складової послаблює стійкість національних економік країн до світових фінансових криз;
посилення конкуренції на національних фінансових ринках та зниження вартості товарів і послуг;	висока мобільність капіталу визначає його рух до вищої норми прибутку і перспектив для бізнесу в умовах економічного зростання. У разі виникнення загроз, несприятливих економічних і політичних подій у країні перебування фінансові ресурси переміщуються й такою "втечею" завдають значних збитків країні.
багатофункціональність фінансового ринку як можливість реалізації операцій з різними видами активів (валюта, капітал, цінні папери);	
високі світові стандарти, професіоналізм в управлінні фінансовими потоками.	

Якщо розглядати основні шляхи, через які глобалізаційні фактори здійснюють вплив на економіку й банківську сферу країни, то вони наступні [19, с. 22-23]:

✓ експортний - внаслідок впливу кризових явищ скорочуються виробництво експортних галузей, основною з яких є металургійна, адже в таких умовах падає попит на таку продукцію;

✓ кредитний - обмежуються запозичення із зовнішніх джерел, що

відбивається на підвищенні відсотків за міжбанківськими кредитами й подорожчання кредитів для вітчизняних позичальників. Більше того, відповідним чином це відбивається на ресурсній базі й ліквідності банківської системи, спричиняє кризу неплатежів;

✓ інвестиційний - спричиняє внаслідок невизначеності для інвесторів відтік грошових ресурсів з банківської системи, що відбивається підвищенням попиту на іноземну валюту й спричиняє знецінення національної грошової одиниці;

✓ інфляційний - характеризується розкручуванням інфляційних процесів, які мають як зовнішню, так і внутрішню природу, що також спричиняє девальвацію гривні й підвищує вартість імпортованих продуктів;

✓ імпортований - перевищення імпорту над експортом внаслідок негативного сальдо рахунку поточних операцій. Це в свою чергу спричиняє зниження обсягу міжнародних резервів;

✓ інформаційний - негативна економічна інформація ззовні спричиняє паніку й на внутрішньому ринку щодо можливих негативних тенденцій на ньому.

Проаналізуємо також внутрішні чинники, які поряд із зовнішніми факторами призвели до кризових явищ в економіці й банківській сфері нашої держави [19, с. 23-24]:

- зовнішній борг країни, який мав тенденцію до збільшення;
- підвищення частки споживчого кредитування з-поміж інших видів кредитних продуктів, тобто залучені ззовні кошти спрямовувались здебільшого на кредитування імпортованої продукції;
- обмінний курс національної валюти до долара США був основним показником економічної ситуації в країні, що спричинило зниження якості кредитного портфеля банків внаслідок неспроможності позичальників покривати свої зобов'язання через спекулятивні скачки курсу й ряд інших чинників внутрішнього характеру (девальвація гривні, значна інфляція). Крім того, в банківській системі України переважали кредити в іноземній валюті;
- нестабільність банківського сектору, що було спричинено низьким рівнем капіталізації, залежності ресурсної бази банків від зовнішніх вливань,

невисокої якості активів банківських установ, підвищення рівня іноземного капіталу відповідно до вітчизняного.

Слід зауважити, що за останні кілька десятиріч в банківському бізнесі провідних країн світу відбулися досить важливі перетворення, які прямим чином повпливали на ефективність діяльності банківських установ. Так, зокрема розмилися географічні та законодавчі межі між країнами, що спричинило процеси поглинання та укрупнення комерційних банків, а відтак призвело й до більшої концентрації капіталу в банківському секторі.

Так як банківська система виступає основним фінансовим сектором економіки будь-якої країни, від якого залежить її економічна й фінансова безпека, то функціонування банківських систем в середовищі відкритості та єдиного глобального фінансового ринку спричиняє ряд як негативних, так і позитивних впливів й на ефективність їх розвитку. З одного боку підвищується мобільність фінансових капіталів й створення транснаціональних фінансових й банківських груп, а з іншого - банківська система стає вразливішою до кризових явищ, які відбуваються в тій чи іншій країні. А кочування кризи в банківський сектор певної країни одразу ж спричиняє негативні економічні процеси в державі.

Із вище написаного випливає, що особливо гостро постає питання аналізу впливу глобалізаційних факторів саме на діяльність банківської системи, адже якщо в державі відсутні стійкі та стабільнофункціонуючі банки, то неможливий ефективний перерозподіл вільних грошових ресурсів, що відбивається на економічному розвитку держави. Більше того, від діяльності банківських установ залежать практично всі економічні й соціальні процеси в країні.

Загалом, факторами, що спричинили зміни, які відбулись внаслідок глобалізації для банківського бізнесу, стали:

- підвищення попиту на послуги банків в зв'язку із розвитком іноземних банків й їх філій, а також урізноманітнення банківських послуг;
- коригування стратегій комерційних банківських установ, що обумовлено орієнтованістю на іноземні ринки й змінами в економічній ситуації в світі;
- уніфікованість роботи фінансового сектору країн світу;

- неможливість для країн ізольовано функціонувати від зовнішнього світу в зв'язку із підвищенням конкурентності;

- підвищення наукомісних галузей, що відбивається на напрямках кредитної діяльності банків, зниження їх прибутку;

- розвиток послуг, що надаються банками й підвищення їх якості [42, с. 14].

Слід зазначити, що незалежно від внутрішнього стану економіки, в умовах глобалізації та спричиненим нею неконтрольованості фінансового капіталу, будь-яка країна приречена на той чи інший обсяг фінансових втрат, адже все частіше можна спостерігати ситуацію невідповідності грошової та товарної мас. Так, якщо капітал з тих чи інших причин залишає ринок, то це одразу ж відзначається на купівельній спроможності валюти такої країни (відбувається девальвація), що ми могли наочно спостерігати в Україні в 2009-2012 рр., адже саме наша банківська система, а відтак і держава були практично найзалежнішими від зовнішнього фінансування серед країн Європи. Крім того, ті банківські установи, що позичали фінансові ресурси в іноземних кредиторів, піддаються найбільшому впливу, на відміну від банків з внутрішніми ресурсами. Саме великі запозичення банківських структур й держави спричинили виникнення боргової піраміди на світовому фінансовому ринку, виявити яку вдалося лише під впливом реальних факторів - зниження застави під такі кредити. Це дало змогу виявити існування реального та віртуального світу, віртуальні й реальні потоки капіталів.

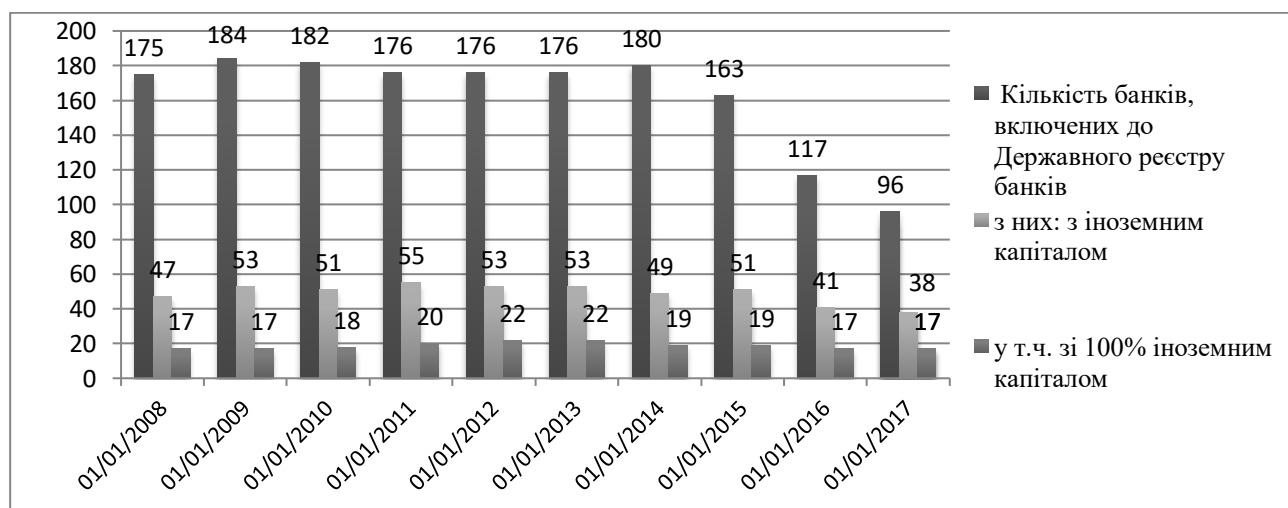
Загалом, вплив чинників глобалізації розглядають на макрорівні й на мікрорівні банківської системи. Відповідно макрорівень - вплив на функціонування центрального банку країни, а саме зміна основних завдань й цілей його діяльності, корекція монетарної політики та інструментів її здійснення, перегляд стратегії нагляду за банками. Мікрорівень - вплив на діяльність інших банківських установ, що проявляється у реформуванні банківської системи через процеси придбання й поглинання в банківському секторі, збільшення рівня концентрації капіталу, використання новітніх прогресивних технологій й банківських послуг тощо.

Так, якщо проаналізувати світові тенденції, то практично у всьому світі змінюються цілі грошово-кредитної політики в напрямку таргету інфляції, що, в

свою чергу, обумовлює перегляд завдань центрального банку й пріоритетів його функціонування з метою досягнення необхідних показників монетарного регулювання.

Якщо ж вести мову про банківську систему України, то вплив на неї глобалізаційних процесів відбувся в основному через підвищення частки іноземного капіталу. Слід зауважити, що банківська система України, в силу недостатньої капіталізації не може конкурувати на світовому рівні. Крім того довіра до банківської система досить низька. А від цього залежить надійність економіки і динаміка її подальшого розвитку. Так, кількість банків з іноземним капіталом та частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків в Україні постійно збільшується, що демонструє нам рис. 1.4.

Так, згідно статистичних даних, спостерігалась позитивна динаміка присутності іноземних банків в банківській системі України, Якщо в 2008 р. їх кількість становила 47, з яких 17 були із 100% іноземним капіталом, то вже в 2011 р. 55 та 20 відповідно. Навіть за несприятливих фінансово-економічних умов відтік іноземного капіталу з України був несуттєвим. Зауважимо, що станом на червень 2017 р. в банківському секторі із 90 діючих банківських установ були присутні 38 банків з іноземним капіталом, 17 з яких мали 100% іноземний капітал.

Рис. 1.4. Динаміка кількості банків з іноземним капіталом в банківській системі України [62]

Базовим мотивом входження іноземного капіталу в банківський сектор України були переваги на ринках, більша прибутковість на капітал й можливість

розширити власну діяльність. Здебільшого це були середні банківські установи, що не мали можливості розвиватись в Західній Європі. Така експансія іноземного капіталу спричинила ситуацію, за якої такі банки стали основними інвесторами економіки країни [29]. Загалом, входження іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор теж містить ряд позитивних й негативних моментів.

Так, якщо зовнішнє фінансування є основним порівняно із внутрішніми ресурсами, то рано чи пізно економіка й банківська система потерпає від іноземного контролю. Така ситуація відбулась в державах Східної Європи, зокрема в деяких країнах внаслідок лібералізації законодавства, частка банківського капіталу іноземних банківських установ склала 70–80% [41].

Як результаті, такі банківські структури мали суттєвий вплив на показник монетизації економіки, що визначало основні вектори економічного й суспільного розвитку країн.

До позитивного впливу можемо віднести більшу доступність до фінансових ресурсів, підвищення стандартів надання банківських послуг, ефективніші системи управління ризиками. Негативними ж є залежність й вплив світової кризи на внутрішній ринок, що відбивається на можливості забезпечити економічний розвиток країни [20, с. 11-14]. Так, справді, здебільшого негаразди в банківській системі країни й банкрутства окремих банків спричинені саме зовнішніми факторами, такими як системні кризи, що обумовлює необхідність в ефективному контролі за переміщенням капіталу, що, в свою чергу, передбачає необхідність забезпечення фінансової стійкості банків, дієвого нагляду за їх функціонуванням й досконалого механізму контролю за грошовими потоками.

В цьому контексті цікавий досвід Китаю, який запровадив обмежуючі заходи на присутність іноземного капіталу у власній країні. Зокрема, встановлювався ліміт на частку іноземних інвесторів в розмірі 25% від капіталу банківської системи, а також не дозволялось залучати вклади в національній валюті від населення, а всі надходження в іноземній валюті підлягали обов'язковій конвертації. Також з метою захисту вітчизняних банків, уряд Китаю для іноземних банківських структур впровадив значно вищі вимоги до капіталу.

Таким чином, на прикладі Китаю можемо побачити, що саме процеси глобалізації спричиняють впровадження обмежувальних заходів до частки нерезидентів у банківському капіталі країн світу.

Слід вказати, що глобалізація фінансових ринків є об'єктивним процесом, якому не можливо протидіяти, однак боротися з негативними чинниками, які вона спричиняє, необхідно з метою досягнення балансу між вітчизняним та іноземним капіталом на внутрішньому ринку країни. Отже, вплив глобалізації на банківський сектор країни був спричинений в першу чергу надмірною відкритістю економіки України, недостатньою конкурентоспроможністю банківського сектору, залежністю від зовнішніх впливань.

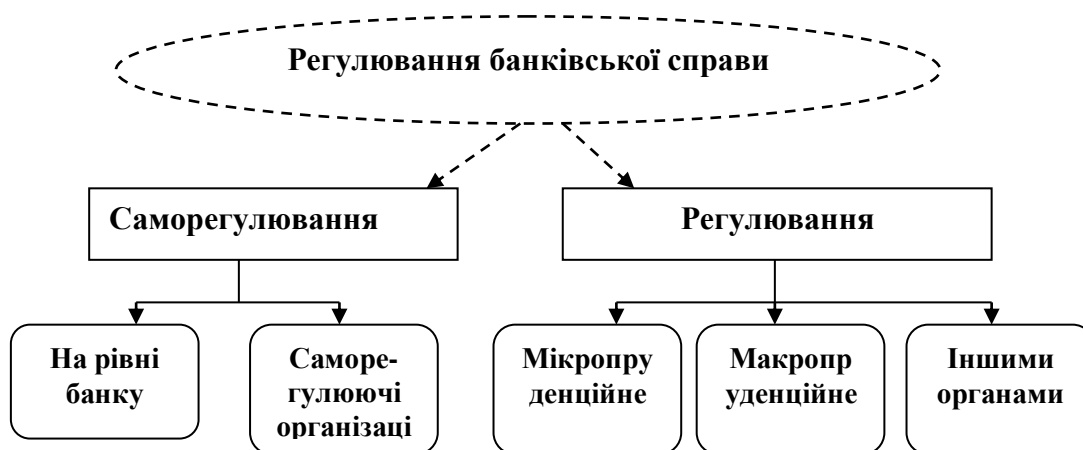
Таким чином, підсумовуючи зазначимо, що для України процеси глобалізації в основній мірі означають неоднозначний вплив на внутрішній ринок. Саме тому з метою мінімізації негативних явищ цього процесу доцільно звести до мінімуму наступні ризики в банківській системі України: ліквідувати валютні невідповідності як в активах, так і в пасивах вітчизняних банків; удосконалити валютне регулювання в частині, що стосується реалізації міжнародних платежів; оптимізувати процеси залучення довготермінових ресурсів; здійснити заходи, які б сприяли поверненню грошових ресурсів у банківську систему, як в національній, так і в іноземній валюті. Крім того, пріоритетним завданням банківського сектору країни виступає підвищення якості банківського капіталу, який на сьогоднішній день не дає достатнього захисту від впливу криз та зменшує ефективність ризик-менеджменту; впровадження вимог до стандартів капіталу; підвищення вимог до банківських установ в частині формування резервів під активні операції; покращення системи гарантування вкладів фізичних осіб, яка не відповідає сучасним реаліям (в ЄС нижня межа складає 100 000 євро, в нашій країні 200 000 грн. (біля 7100 євро)).

Разом з тим, для того, щоб зменшити вплив негативних факторів глобалізації на внутрішній ринок, НБУ та державі слід в першу чергу забезпечити макроекономічну стабільність, ефективну діяльність банківського сектору та вдосконалити здійснення валютно-курсової політики.

1.3. Механізми саморегулювання і державного регулювання банківської системи в умовах глобалізації

Наявність ефективної системи регулювання банківського сектору економіки обумовлюється тими тенденціями, які присутні в сучасній економіці, зокрема масштабними кризами, які все частіше вражають фінансовий сектор. Особливо дане питання актуальне для держав в період посилення інтернаціоналізації та глобалізації, оскільки банківська система виступає основним базисом накопичення фінансових ресурсів держави. Так, регулювання банківської діяльності поділяється на ринкове саморегулювання і державне регулювання (рис.1.5).

Рис. 1.5. Елементи регулювання банківського бізнесу [22; 35; 36; 44]

Як видно з рис. 1.5, саморегулювання банківської системи може відбуватись на рівні банку або ж саморегулюючими організаціями. Регулювання поділяється на макро- та мікропруденційне, а також те, що здійснюється іншими органами.

Зауважимо, що межі та обсяги саморегулювання та регулювання залежать від низки чинників, основними з яких є наступні:

- розвиток банківського сектору економіки й економіки держави загалом;
- ступінь розвитку саморегульованих організацій в країні;
- кризові явища чи економічне зростання країни;
- основні форми й мета регулювання банківського сектору;
- ступінь незалежності та взаємозв'язку між державними органами та

саморегулюючими організаціями;

- час, необхідний для досягнення поставлених цілей.

Підвищення ефективності функціонування банків неможливе без забезпечення надійної системи їх регулювання. Зауважимо, що не існує жодної держави, в якій би виключно банки контролювали власну діяльність. Визначеними є конкретні межі поширення повноважень банківських установ та держави на ці процеси. Водночас, в Україні дане питання є остаточно невирішеним. Загалом, ринкове саморегулювання й державне регулювання виступають взаємодоповнюючими базовими елементами впливу на економічні процеси держави.

Якщо говорити про межі саморегулювання та регулювання банківського сектору, то про його ефективність досить складно судити в силу дії різноманітних факторів внутрішнього й зовнішнього впливу, котрі діють в кожній окремо взятій країні. Так, припустимо, в умовах кризових явищ участь держави має бути максимальною в частині підвищення вимог пруденційного нагляду збільшення частки банків з державною участю, спрямування кредитної діяльності у визначені пріоритетні галузі економіки, збільшення контролю над системними банками й банківськими групами тощо.

Водночас, слід зауважити, що постійний контроль держави над банківським сектором з часом призводить до нівелювання основних функцій та завдань банківських установ, які починають підлаштовуватись до загальнодержавних інтересів, що може бути досить небезпечною ситуацією для банківського сектору. За таких обставин, в умовах стабільності й економічного зростання, роль держави в регулюванні банківського сектору доцільно звести до мінімуму. В такому випадку включається режим ринкового саморегулювання.

Разом з тим, потреба в державному регулюванні пов'язана в першу чергу важливістю здійснення банківською системою розрахункової та інвестиційної діяльності, підвищеною ризиковістю ведення банківського бізнесу, важливості захисту вкладників від наслідків банківських банкрутств тощо.

Більше того, в Україні недостатньо розвинуті та немає довіри до інститутів саморегулювання й відсутні необхідні для ефективної саморегуляції основи. Так,

капіталізація банків не залежить від котирувань їх акцій на ринку, діяльність Асоціації українських банків (АУБ), сприймається в більшості як лобіювання окремих інтересів учасників, а не як ефективно діюча структура, банки не повній мірі та несвоєчасно розкривають інформацію про свою діяльність тощо.

Слід зазначити, що власне механізм регулювання банківського сектору включає ряд елементів. Зокрема, це є суб'єкти, якими в Україні виступають НБУ, державні органи влади (Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, державні комісії з регулювання ринків фінансових послуг і операцій з цінними паперами, служби фінансового моніторингу, податкові адміністрації, антимонопольний комітет, а також різними органами, що регулюють соціальні питання, захист прав споживачів, безпеку операцій банків тощо) саморегулюючі інститути й міжнародні організації. Банківська система виступає об'єктом такого регулювання.

Якщо розглядати цілі регулювання, то їх умовно можна поділити на базові (забезпечення стабільної діяльності банківської системи, захист прав та інтересів її учасників); та інструментальні (ефективна нормативно-правова база, мінімізація ризиків, уникнення та попередження криз тощо).

Методи, за допомогою яких здійснюється вплив на банківську систему, можна поділити на структурні та поведінкові [54].

Так, структурні методи використовуються з метою стратегічної трансформації банківської системи (порядок реєстрації й ліцензування банківських установ, надання чи анулювання дозволу на здійснення певних банківських операцій; реорганізація комерційних банків; вимоги й обмеження певної їх діяльності; адміністративні й фінансові санкції) Поведінкові - застосовують для оперативних втручань, тобто вони зорієнтовані на зміну чи коригування поведінки банківських установ (застосування обов'язкових нормативів в діяльності банків, правила відрахування до резервних, страхових та інших фондів; механізм обов'язкового резервування; проведення операцій на відкритому ринку; відсоткова, валютна, податкова та бюджетна політики). Такий поділ є законодавчо врегульованим, зокрема в ст. 66 Закону України «Про банки та банківську діяльність» вказано дві форми регулювання – адміністративне та індикативне [70]. Адміністративне

охоплює реєстрацію і ліцензування; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляду за діяльністю банків; та надання рекомендацій щодо діяльності банків. Індикативне містить наступні елементи: встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операції з цінними паперами на відкритому ринку; а також контроль імпорту та експорту капіталу.

Сутність регулювання банківської системи найповніше проявляється у її функціях, зокрема в: організаційній, захисній, стабілізаційній, координаційній, аналітичній, методологічній й інформаційній (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Функції регулювання банківської системи [54; 22, с. 163]

Функція	Зміст функції
Організаційна	означає, що для досягнення економічної стабільності необхідно створити ряд певних правил, якими банківські інститути будуть керуватися, реалізуючи свою політику
Захисна	виводиться з організаційної і означає, що правила, які встановлюються у банківській діяльності, повинні забезпечувати захист вкладників
Стабілізаційна	пов'язана насамперед з тією значною роллю, яку банки відіграють у сучасній економіці. Це насамперед використання різноманітних запобіжних заходів щодо усунення дестабілізаційних елементів у діяльності банківських установ
Координаційна	функція, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними органами державної влади, міжнародними та саморегулюючими організаціями, що здійснюють регулювання діяльності банків, банківською системою в цілому та зовнішнім середовищем для найбільш швидшого та ефективного досягнення стабільності банківської системи
Аналітична	передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ і макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор. Це дає можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори розвитку банківської системи та вживати відповідних запобіжних заходів
Методологічна	полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик,

	способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання
Інформаційна	передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та зовнішнього користування

До принципів державного регулювання банківського бізнесу слід віднести наступні: законності, цілеспрямованості, когерентності, збалансованості інтересів, прозорості, операційної незалежності, відповідальності. Детальніша їх характеристика представлена в табл.1.3.

Таблиця 1.3

Принципи державного регулювання банківського бізнесу [54]

Принцип	Суть принципу
Законності	суб'єкти регулювання діють відповідно до існуючої нормативно-правової бази;
Цілеспрямованості	обрана політика банківського регулювання повинна забезпечити результативність її діяльності, тобто направлена на досягнення головної мети – стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів;
Когерентності	прийняття рішень стосовно регулювання банківської системи суб'єктами регулювання, безперечно, залежить від сучасного стану соціально-економічного розвитку країни. Досягається шляхом постійного збору та аналізу відповідних показників розвитку країни, які прямо чи опосередковано впливають на ефективність банківської системи;
Збалансованості інтересів	діюча політика банківського регулювання повинна враховувати інтереси держави, суспільства та власників банківських установ. Прагнучи максимізувати прибутки банкіри можуть не враховувати інтереси держави та клієнтів. Для усунення дисбалансу інтересів суб'єкти банківського регулювання здійснюють прямий або опосередкований вплив на діяльність державних та комерційних банків;
Прозорості	надання достовірної, оперативної та повної інформації про діяльність регулюючих суб'єктів та прийнятих ними рішень в банківській галузі;
Операційної незалежності	регулювання банківської діяльності здійснюється без зазіхання на економічну самостійність суб'єктів банківських відносин. Банківські установи мають право без обмежень ухвалювати рішення і впроваджувати будь-яку діяльність, яка не суперечить чинному законодавству країни;
Відповідальності	кожен суб'єкт банківських правовідносин несе відповідальність за порушення норм чинного законодавства

Схематично механізм банківського регулювання подано в додатку Б.

Загалом же, під державним регулюванням ми розуміємо метод державного управління, що представлений заходами законодавчого й контрольного характеру й проводиться державними органами та громадськими організаціями з метою адаптації економіки країни до змінних умов існування.

В юридичному контексті - це здійснення державою комплексних заходів у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [67]. Зауважимо, що в літературі немає єдиного тлумачення поняття державного регулювання банківського сектор. Основні напрацювання науковців подано в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Трактування сутності державного регулювання банківського сектору

Автор	Трактування
ЗУ «Про Національний банк України»	Одна з функцій НБУ, яка полягає у створенні норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду та відповідальність за порушення банківського законодавства [72]
М. Коваленко	Функція державного управління, комплекс заходів та інструментів з боку органів державної влади із забезпечення ефективного та безпечного функціонування банківської системи, механізм координації проведення реформ цілеспрямованого вдосконалення грошово-кредитної політики в діяльності банків [37]
К. Івченко	Система заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган), шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які визначають основи банківської системи, регулює напрями діяльності банків, забезпечує їх стабільне функціонування та визначає відповідні заходи впливу в особі відповідних органів на суб'єктів банківської системи [28]
О. Орлюк	Форма державного управління, що становить систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інших уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі [59]
В. Міщенко, А. Яценюк, В. Коваленко, О. Корнева	Відповідна правова база, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвалення відповідних установ, уповноважених державою, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив [53]
О. Хаб'юк	Формування та застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей (забезпечення грошового обігу, стабільність банківської системи, уникнення монополізації, усунення недоліків міжнародної діяльності банків тощо [83]

Еволюція ролі держави в регулюванні економіки загалом й банківської справи зокрема засвідчила два основні напрями участі держави в регулюванні банківського сектору. Першим - була необхідність створення центрального банку як основного агента, що здійснював регулювання банківського сектору й який виступав гарантом стабільності банківської діяльності. Другий - схильність фінансових посередників до ефективної діяльності, максимізації прибутку [85, с. 18]. В Україні, якщо судити по основних показниках діяльності банківських установ, наразі реалізований перший напрям.

Під поняттям ринкового саморегулювання банківського сектору ми розуміємо добровільне накладання банками певних обмежень на власну діяльність. Іншими словами, це регулювання банківського бізнесу банківськими установами без державної участі.

На думку ж О. Терещенко [79, с. 257] саморегулювання банків у вузькому змісті слід розглядати як механізм самостійного забезпечення їх життєздатності шляхом підтримки необхідного рівня капіталізації, ліквідності, управління ризиками, підвищення ефективності господарювання, дотримання правил проведення операцій на ринку та розкриття інформації (прозорості).

В такому випадку самими учасниками ринку встановлюються та документуються правила поведінки, за порушення яких вводяться санкції. В переважній більшості випадків контроль за такими правилами делегують на спеціально створену організацію, яка контролюється учасниками та є легітимною.

Якщо говорити про Україну, то наразі створено п'ять таких організацій, на яких в тій чи іншій мірі покладені обов'язки регулювання банківського бізнесу. Це Асоціація українських банків (АУБ), Український кредитно-банківський союз (УКБС), Форум провідних міжнародних фінансових інститутів, Українська національна іпотечна організація та Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем "ЄМА". Основні завдання кожного з зазначених інститутів проілюстровано в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Завдання діяльності саморегулюючих організацій [9; 37]

Основні завдання діяльності банківських СРО	Асоціація українських банків	Український кредитно-банківський союз	Форум провідних міжнародних фінансових інститутів	Українська національна іпотечна організація	Українська міжбанківська асоціація членів платіжних систем "ЄМА".
Захист прав та інтересів членів асоціації	+	+	+	+	+
Координація роботи у сфері спільних інтересів	+	+	+	+	+
Співпраця з владою у правовій асоціації	+	+	+	+	+
Підготовка інформаційних матеріалів	+	+	+	+	+
Поширення західного досвіду розвитку	-	-	+	-	-
Розробка інструментів іпотечного ринку	-	-	-	+	-
Координація розвитку ринку платіжних карток	-	-	-	-	+

* в рамках визначених повноважень

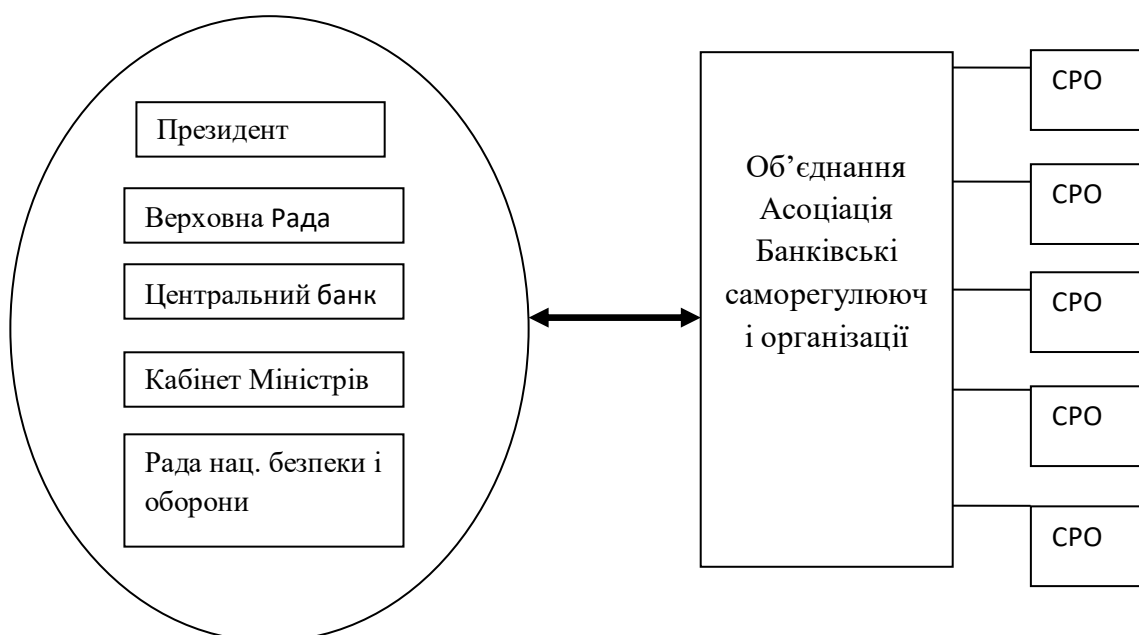
Загалом, на асоціації та спілки такого типу можлива передача окремих функцій держави, що свідчитиме про послаблення державного регулювання в бік саморегулювання або ж навпаки. На думку вченого С. Лобозинської [44, с. 188] на сучасному етапі розвитку економіки України доцільне жорстке державне регулювання з акцентом на мінімізацію ризиків. І лише після того, як будуть закладені основні принципи ринкової економіки та розвинуті всі її інститути, державне регулювання можна буде послабити.

Таким чином, в кризових умовах, в яких перебуває на сьогоднішній час економіка України, необхідне більше втручання держави в діяльність банківського сектору. І лише тоді, коли досягнеться стабілізація, можливе послаблення державного регулювання з одночасним підсиленням ринкового саморегулювання

шляхом надання більших функцій та повноважень саморегулюючим організаціям, до яких можна було б включити банківські спілки та асоціації. Основні їх завдання, права та обов'язки, межі взаємодії з державними органами управління необхідно було б приписати в Законі України “Про банки та банківську діяльність”.

Крім того, в Україні доцільно було б створити незалежну асоціацію, в яку б були включені основний регулятор банківської сфери - Національний банк України, а також державні органи, які опосередковано здійснюють вплив на діяльність банківських установ, ну і звичайно саморегулюючі організації. Наглядна схема такої взаємодії відображена на рис. 1.6.

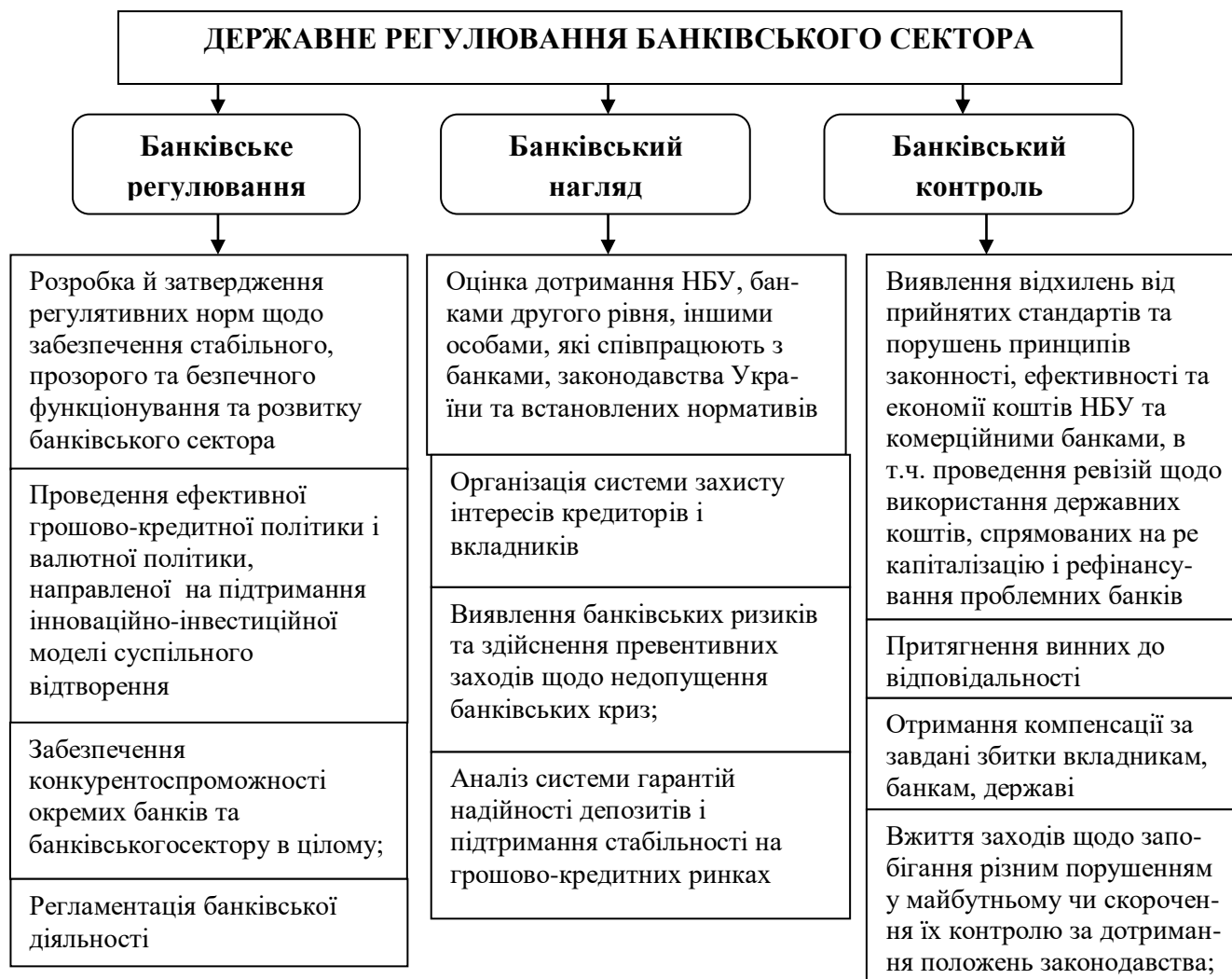

Рис. 1.6. Схема взаємовідносин суб'єктів регулювання банківського сектора України [36; 37; 44; 85]

Слід, однак, зазначити, що така взаємодія має абсолютно виключати можливість держави давати до виконання таким органам завдання, що стосуються банківського нагляду, що може спричинити конфлікт інтересів та “гру” на певну групу учасників. І знову ж таки, надання таким структурам наглядових функцій не може поєднуватись із основним їх завданням - захистом інтересів учасників при взаємодії з державними органами та органами місцевого самоврядування. В даному контексті під саморегулюванням банківського бізнесу має розумітись, в першу чергу, підвищення ринкової дисципліни, боязнь втрати імідж та репутацію задля дотримання певних прописаних стандартів якості та правил гри на ринку.

В умовах значних проблемних явищ в банківській системі нашої країни, саме саморегульовані організації повинні брати участь у обговоренні та вирішенні питань кризових явищ з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору, підвищення його ефективності й розширення спектру банківських послуг.

Підсумовуючи, слід зазначити, що саморегулювання банківського сектору в нашій державі повинно розвиватись в деякій мірі доповнюючи або з заміняючи державне втручання в банківську систему. Однак його повноцінне становлення можливе лише за досягнення стабільності в економічному розвитку держави та виходу із кризових явищ. До тих пір актуальним залишається державне регулювання банківського сектору, основні елементи та функції якого відображено на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Державне регулювання банківського сектору [35; 37; 85, с. 19]

Водночас, саме на сьогоднішній день банківська система України, що функціонує в умовах кризи, потребує державного регулювання, орієнтованого саме на пошук варіантів виходу із кризових явищ, а відтак потребує не стільки контрольних-наглядових функцій, як антикризових мір. (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Антикризові інструменти державного регулювання банківського сектора [85, с. 17-19]

Фінансові	кредитування центральним банком банківських установ
	зниження норм обов'язкового резервування
	регулювання облікової ставки
	реструктуризація податкових зобов'язань банку
	надання гарантій уряду за депозитними вкладками
Операційні	реструктуризація короткострокових кредитів банку
	використання облігаційних інструментів
	випуск прострочених зобов'язань підприємств перед банками
Структурні	закриття або скорочення неприбуткових філій
	відмова від паралельних напрямів бізнесу
	посилення конкурентних переваг банку
	ліквідація, злиття, реорганізація банку

Отже, підсумовуючи зазначимо наступні моменти.

1. Необхідність державного регулювання банківського бізнесу обумовлена потребою в зниженні ризиків функціонування банків та запобіганню кризових явищ в банківському секторі.

2. Базовим елементом державного регулювання банківського бізнесу мають бути принципи, закладені Базельським комітетом із обов'язковим врахуванням вітчизняної специфіки.

3. Державне регулювання банківського бізнесу має забезпечувати належне функціонування інституційного середовища (шляхом використання інструментів нормативно-законодавчого й грошово-кредитного регулювання), регулювання власної діяльності банків (через реєстрацію, ліцензування та видачі письмових дозволів й ліцензій на здійснення банківських операцій; регламентація правил гри для банківських установ на різних видах ринків; визначення порядку ліквідації та реорганізації банків), захист прав та інтересів всіх учасників ринку, безпеку

банківської системи України (здійснення інспектування й нагляду, перевірок дотримання законодавства, аудиту та податкового розслідування; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб тощо), інтеграцію у світовий фінансовий ринок.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Здійснивши аналіз основних принципів функціонування банківської системи в економіці ринкового типу, охарактеризувавши глобалізаційні фактори впливу на розвиток національної економіки і банківську діяльність, а також визначивши механізми саморегулювання і державного регулювання банківської системи в умовах глобалізації, можемо зробити наступні висновки.

1. Розгляд та аналіз поняття «банківська система» різними вченими дав змогу виявити неточності в його трактуванні та дозволив констатувати, що не існує єдиного визначення даної дефініції. Так, під банківською системою доцільно розуміти складну взаємопов'язану сукупність банків та допоміжних інститутів, що здійснюють свою діяльність відповідно до встановленого законодавства з метою реалізації емісійного механізму, забезпечення трансформації грошових ресурсів та забезпечення платіжного обороту.

2. Основними функціями, які визначають й виявляють суть банківської системи є трансформаційна, стабілізаційна та емісійна. За допомогою емісійної функції забезпечується потреби економіки в грошах, зростання монетизації економіки в міру підвищення попиту на гроші, підтримання товарно-грошової збалансованості та стабільності грошей. Трансформаційна функція покликана забезпечити перерозподіл вільних грошових ресурсів між секторами економіки, трансформуючи таким чином обсяг та терміни грошових ресурсів відповідно до потреб економічних суб'єктів. Стабілізаційна функція направлена на забезпечення стабільності функціонування як кожного окремо взятого банку, так і банківської системи загалом за допомогою забезпечення відповідних умов з метою уникнення та усунення кризових явищ.

3. Характерні риси банківської системи умовно можна розділити на ті, що характеризують системні якості (поєднання елементів, котрі підпорядковані єдиній меті; динамічність, що проявляється в постійнозмінних умовах функціонування банківської системи; закритість – виконання елементами банківської системи своїх специфічних операцій та дотримання банківської таємниці; саморегуляція – система має здатність до регулювання при зміні

функціонування банків), та ті, що визначають специфіку функціонування банків (дворівневу структуру; централізоване регулювання функціонування як банківської системи загалом, так і окремо кожної банківської установи; гнучкість в незалежності та результативності; наявність загальносистемної інфраструктури, яка забезпечує ефективність діяльності як кожного окремого комерційного банку, так і дієвість їх взаємодії).

4. Якщо аналізувати вплив глобалізаційних чинників на економіку та банківський сектор України, то вони можуть спричинити як негативний, так і позитивний вплив. Вплив на банківський сектор країни глобалізаційних процесів відбувся в основному саме через підвищення частки іноземного капіталу.

5. Факторами, що спричинили зміни, які відбулись внаслідок глобалізації для банківського бізнесу, стали: підвищення попиту на послуги банків в зв'язку із розвитком іноземних банків й їх філій, а також урізноманітнення банківських послуг; коригування стратегій комерційних банківських установ, що обумовлено орієнтованістю на іноземні ринки й змінами в економічній ситуації в світі; уніфікованість роботи фінансового сектору країн світу; неможливість для країн ізольовано функціонувати від зовнішнього світу в зв'язку із підвищенням конкурентності; підвищення наукомісних галузей, що відбивається на напрямках кредитної діяльності банків, зниження їх прибутку; розвиток послуг, що надаються банками й підвищення їх якості.

6. Основними напрямками, через які глобалізаційні фактори впливають на економіку й банківську сферу країни є: експортний, кредитний, інвестиційний, інфляційний, імпортовий, інформаційний.

7. Під державним регулюванням ми розуміємо метод державного управління, що представлений заходами законодавчого й контрольного характеру й проводиться державними органами та громадськими організаціями з метою адаптації економіки країни до змінних умов існування. Під поняттям ринкове саморегулювання банківського сектору ми розуміємо добровільне накладання банками певних обмежень на власну діяльність, тобто це регулювання банківського бізнесу банківськими установами без державної участі.

8. Саморегулювання банківського сектору в нашій державі повинно розвиватись, в деякій мірі доповнюючи або ж заміняючи державне втручання в банківську систему. Однак його повноцінне становлення можливе лише за досягнення стабільності в економічному розвитку держави та виходу із кризових явищ. До тих пір актуальним залишається державне регулювання банківського сектору.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ МІСЦЯ У СВІТОВОМУ ФІНАНСОВОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Політика Національного банку України в період кризових явищ на фінансовому ринку

Аналізуючи політику НБУ в період кризових явищ, варто одразу зауважити, що фінансово-економічна криза в нашій державі наразі продовжується. Якщо в 2008 р. був відчутний вплив світової кризи, то вже 2009 р. ознаменувався її наслідком - суттєвими кризовими процесами у вітчизняній економіці та банківському секторі. Власне 2010-2012 рр. можна охарактеризувати як період відносної стабільності. Проте вже в 2013 р. Україна стикнулася із втратою макроекономічної стійкості, що в результаті спричинило значну економічну рецесію у 2014 р. Наразі економіка та банківська сфера країни знаходиться у депресійному стані.

За умов кризових явищ, рецесії економіки й спаду виробництва банківська система будь-якої країни виступає одним із основних суб'єктів, що покликана забезпечити стабілізаційний вплив на економіку й запобігти поширенню негативних процесів. Зокрема, мається на увазі “безперебійність платежів та впевненість в стабільній діяльності банківських установ, а також вільний доступ до банківського кредитування [13, с. 80].

Власне в період кризи виникає низка запитань й до діяльності центрального банку, зокрема щодо підтримки стабільності гривні, поведінки регулятора на валютному ринку, позиції щодо проблемних банківських установ, взаємодії з урядом для подолання наслідків фінансової кризи тощо. Якщо вести мову про валютний ринок, то на нашу думку він поки-що не може функціонувати без втручання НБУ, адже саме від реакції регулятора на валютну паніку багато в чому залежав обмінний курс гривні. А банківська система наразі не в силі виконувати

покладені на неї функції, адже банківські установи лише недавно вийшли на більш-менш прибуткову діяльність.

В зв'язку з тим, що банківські установи пов'язані й впливають на всі грошові потоки в державі, то підвищення стійкості банківського сектору є пріоритетним завданням для регулятора та держави. Однак реалізація цього завдання неможлива без врахування уроків кризи, наслідки якої були найбільш відчутними для нашої країни в 2009 та 2013 роках.

Проаналізуємо основну політику НБУ та особливості використання ним інструментів грошово-кредитної політики під час кризи, яка розпочалась в 2008 р. Так, якщо вести мову про політику мінімальних резервів, то в основному базовим завданням їх застосування було сприяння ефективної діяльності фінансового ринку країни та зниження кон'юнктурних ризиків, зменшення негативних наслідків для ліквідності банківських установ.

Так, НБУ в листопаді 2008 р. ввів необхідність щоденного резервування 90% суми від обсягу обов'язкових резервів на коррахунку регулятора. А з метою недопущення проблем із ліквідністю банків, дозволив їм формувати такі резерви із врахуванням грошових ресурсів в касах банків та ОВДП, термін погашення яких випадав на звітний рік. В 2009 р. регулятор посилив вимоги до формування мінімальних обов'язкових резервів (МОР), зокрема НБУ вимагав зберігання спочатку 40%, а потім 50% суми обов'язкового резервування на спеціальному рахунку.

При цьому він нараховував на залишок 30% від рівня облікової ставки. Крім того, регулятор знизив норматив обов'язкового резервування за коштами, залученими від банків-нерезидентів до 2%. А з метою зниження доларизації економіки країни та стимулювання банків нарощення ресурсної бази у гривні, норматив обов'язкового резервування за коштами в іноземній валюті регулятор збільшив до 4% за строковими і до 7% за вкладками на вимогу. В 2010 р. НБУ посилив вимогу формування МОР, зокрема вимагаючи перерахування повної суми на окремий рахунок. При цьому, резервування за коштами, залученими в гривні, не вимагалось. В 2011 р. регулятор дещо пом'якшив вимоги в політиці

обов'язкового резервування: сума, яку банківські установи мали зберігати на спеціальному рахунку складала 70% замість 100%, що сприяло покращення ситуації з їх ліквідністю. На початок ж операційного дня на коррахунку в НБУ потрібно було зберігати 25% від суми обов'язкових резервів. Під час другої хвилі кризи, зокрема в 2014 р. через суттєве знецінення національної грошової одиниці та переоцінку курсів валют, сума обов'язкових резервів значно перевищила залишки на коррахунках банківських установ. Так, станом на початок 2015 р. вона складала 39,4 млрд.грн. (приріст за рік становив 12,1 млрд. грн.), тоді як залишок на кореспондентських рахунках склав 29,1 млрд. грн. Попри таку ситуацію регулятор не зменшував вимоги до резервування. Проте ним був змінений режим формування МОР – з 2015 р. резервування потребували й депозити, залучені в гривні, при цьому знизилась нормативи за ресурсами в іноземній валюті (табл. 1.1). Однак така політика не дала очікуваного позитивного ефекту в стабілізації ситуації з курсовими коливаннями.

Таблиця 2.1

Зміна норм обов'язкових резервів за 2011-2017 рр.

Рік	За строковими вкладами не фінансових корпорацій та домашніх господарств			За коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу не фінансових корпорацій та домашніх господарств	
	в нац. валюті	в іноземній валюті		в нац. валюті	в іноземній валюті
		короткострокові	довгострокові		
2011	0	6	2	0	8
2012	0	9	3	0	10
2013	0	10	5	0	15
2014	0	10	7	0	15
2015	3			6,5	
2016	3			6,5	
2017	3			6,5	

Слід зауважити, що у 2011-2014 рр. в час підвищення норми резервування не відбулося зниження вкладів, що було б логічно, а лише простежувалась тенденція до зниження їх приросту (табл. 2.2). При цьому обсяги кредитування, хоча не в значній мірі, проте мали тенденцію до зростання.

Таблиця 2.2

Залишки коштів за кредитами й вкладками банківської системи за 2011-2016 рр.

Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Залишки коштів за вкладками	463,5	572,3	669,9	702,9	718,2	1150,7
Залишки коштів за кредитами	801,8	815,1	887,6	911,4	1006,4	1009,8

За політики зниження норм у 2014-2017 рр. спостерігався тренд до збільшення депозитних коштів в банківській системі. При цьому обсяг кредитування у 2015 р. теж мав тенденцію до збільшення. Загалом, можемо зробити висновок, що обсяги кредитів та депозитів несуттєво залежать від політики обов'язкового резервування НБУ.

Отже, під час кризових явищ в банківській системі України політика МОР використовувалась НБУ досить активно, що, однак, не завжди давало йому змогу оперативно реагувати на зміну фінансово-економічного середовища та підтримувати на оптимальному рівні ліквідність та фінансову стійкість банківських установ.

Наступним інструментом, який має в арсеналі НБУ є облікова ставка як основний інструмент здійснення ним процентної політики. Проаналізуємо, який вплив спричиняє його застосування на діяльність комерційних банків (табл. 2.3).

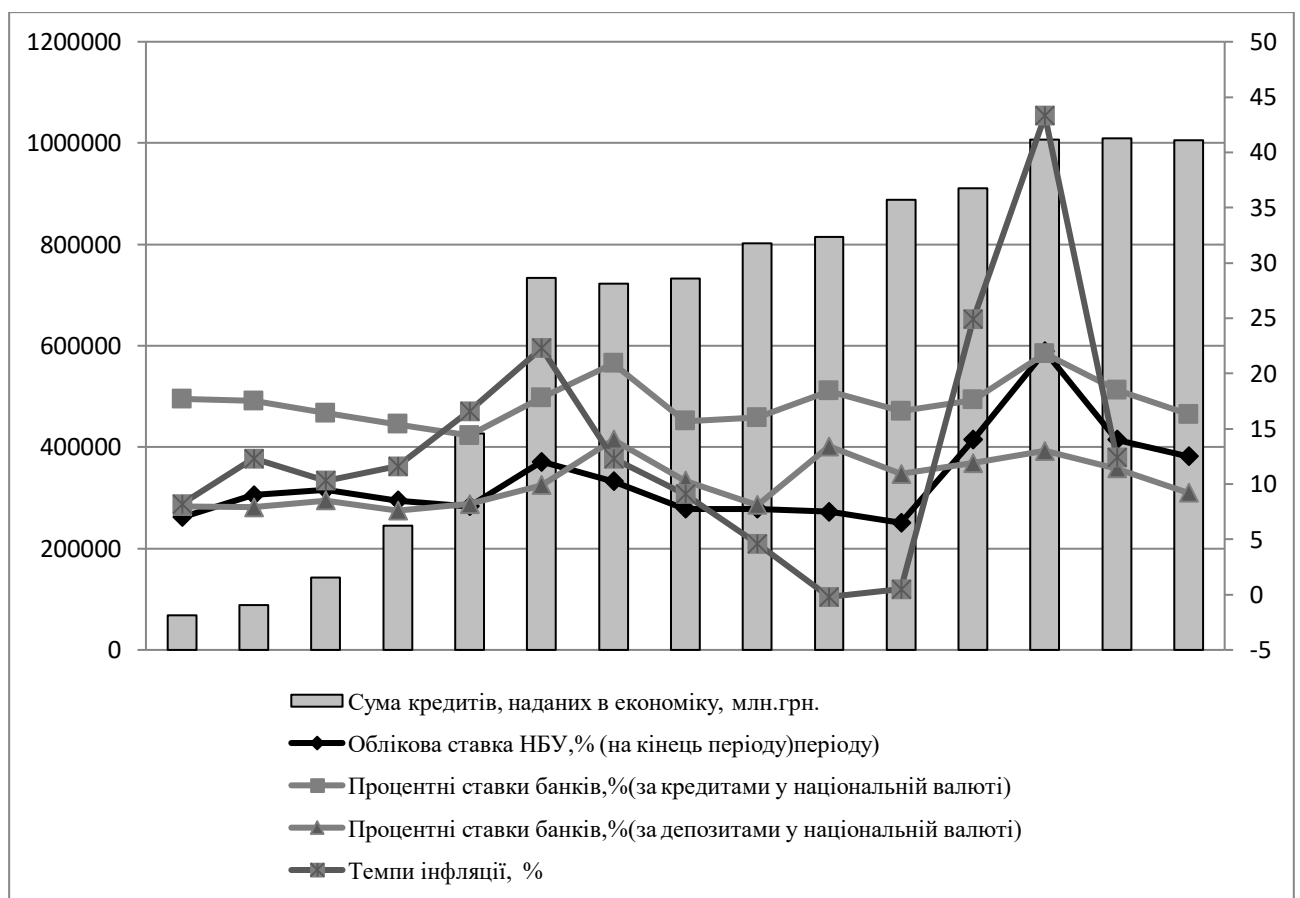
Таблиця 2.3

Вплив облікової політики Національного банку України на кредитну активність комерційних банків [62; 63]

Рік	Облікова ставка НБУ (на кінець періоду), %	Процентні ставки банків за кредитами у національній валюті, %	Процентні ставки банків за депозитами у національній валюті, %	Сума кредитів, наданих в економіку, млн. грн.	Темпи інфляції, %
2008	12	17,8	9,9	734 022	22,3
2009	10,25	20,9	14,0	723 295	12,3
2010	7,75	15,7	10,3	732 823	9,1
2011	7,75	16,0	8,1	801 809	4,6
2012	7,5	18,4	13,4	815 142	-0,2
2013	6,5	16,6	10,9	887 611	0,5
2014	14	17,6	11,9	911 402	24,9
2015	22	21,8	13,0	1 006 358	43,3
2016	14	18,5	11,4	1 009 768	12,4
2017	12,5	16,3	9,2	1 005 923	

Для наглядності, відобразимо дані таблиці графічно (рис. 2.1).

Отже, аналіз даних таблиці 2.1 та рисунку 2.1 свідчать про наступні моменти. За аналізований період спостерігався розрив між темпом інфляції та рівнем облікової ставки. Динаміка зміни відсотка за наданими кредитами та залученими вкладками дуже слабо корелювала із зміною облікової ставки, особливо чітко це простежується в період кризових явищ, що свідчить про незначний вплив цього інструменту на показники діяльності банків.

Рис. 2.1. Динаміка обсягу наданих банками кредитів та процентних ставок банків за 2003-2017 рр. [62]

Так, якщо 2008-2009 рр. рівень облікової ставки знизився з 12% до 10,25%, то відсоток за кредит зріс з 17,8% до 20,9%, а за депозит – з 9,9% до 14%. Збільшення рівня відсоткових ставок при зниженні облікової ставки спостерігалась і в 2011-2012 рр. Все це спричиняло дорожнечу кредитних ресурсів для реального сектору. Водночас, облікову ставку доцільно розглядати поряд із кредитами рефінансування, через які вона власне покликана забезпечувати покладені на неї регулятивні функції.

Слід зазначити, що найбільше кредитів рефінансування було видано

регулятором саме під час фінансово-економічної кризи, яка розпочалась в 2008 р., що було обумовлено значним відтоком депозитів з банківської системи та недовірою до БСУ з боку населення та господарюючих суб'єктів. Так, саме з 2009 р. практично вся діяльність НБУ була направлена на підтримку ліквідності банківських установ. Так, лише в 2008 р. було видано кредитів рефінансування практично на 170 млрд. грн., що в 8,5 разів менше 2007 р. В 2009 р. регулятор підтримав банки на суму 64,4 млрд. грн., в 2010 р. - 59,8 4 млрд. грн., 2011 р. – практично 70 4 млрд. грн. Також НБУ значно підвищив обсяги рефінансування у 2014 р., що було обумовлено значним знеціненням гривні та зниженням обсягу вкладів у банківській системі. І Якщо ще в I півріччі 2014 р. переважали відносно довгострокові програми, то вже у II півріччі – короткострокові операції. При цьому такі операції (овернайт) в структурі рефінансування станом на кінець періоду склали 43% (майже 95 млрд.грн.). За вказаними кредитами була й одна з найбільших плат – процент зріс від 8,7% у 2012 р. до 25,2% у 2015 р. (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка процентних ставок рефінансування банків НБУ за 2012-2017 рр.

[62]

	Середньозважена ставка за всіма інструментами	У тому числі					
		кредити, надані шляхом проведення тендера	кредити овернайт	операції репо	стабілізаційні кредити	інші короткострокові кредити	Інші довгострокові кредити під програми фін. оздоровлення
2012	8,13	7,69	8,76	7,89	9,5	-	-
2013	7,15	6,76	7,63	6,93	8,9	-	-
2014	15,57	15,77	15,47	8,1	-	19,87	17,4
2015	25,22	24,7	25,21	24,03	-	-	26,03
2016	17,36	17,73	18,55	-	-	-	16,00
2017	16,00	16,00	16,00	-	-	-	16,00

Звичайно, що такий курс процентної політики не сприяв ефективній реалізації завдання компенсації втечі вкладів з банківських установ, а навпаки – пісиливав спекулятивний попит на валюту. На початку 2015 р. простежувалась аналогічна політика регулятора, зокрема при тенденції до зниження обмінного курсу на міжбанку (25 грн/дол), НБУ задекларував найвищу межу кредиту овернайт – 100% від обсягу

резервів, що спричинило ситуацію, за якої лише за лютий 2015 р. вказаних кредитів рефінансування було видано на суму 23 млрд. грн., а курс підстрибнув до 30, 01 грн/дол.

Саме тому, ефект від наданих кредитів для банківського сектору був незначним через спрямування комерційними банками більшості ресурсів на валютний ринок, що мало своїм наслідком значний скачок в обмінному курсі гривні до дол. США в 2008 р. Слід зазначити, що для того, щоб облікова ставка спричиняла відповідні зміни на кредитному ринку держави й виступила ефективним інструментом здійснення грошово-кредитної політики в першу чергу слід забезпечити дієвий механізм рефінансування.

Операції на відкритому ринку проводяться з метою регулювання банківської ліквідності та маси грошей в державі. Вони здійснюються шляхом операції з цінними паперами та операцій РЕПО. Зокрема, операціями з ОВДП, НБУ регулює ціни на такі інструменти та підтримує ліквідність БСУ.

Динаміка розміщення ОВДП на первинному ринку за 2007-2012 рр. відображена в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Результати розміщення ОВДП на первинному ринку [62]

Рік (станом на початок періоду)	Кошти, залучені до бюджету		Дохідність (середньозважена) %	Розміщення ОВДП, номінованих у гривні на первинному ринку, млн. грн.
	Сумв, млн. грн.	Частка, %		
2009	9 772	41,5	14,85	23 542
2010	18 841	25,3	20,07	74 533
2011	40 424	57,2	12,69	70 657
2012	28 906	57,5	8,92	50 260
2013	35 948	83,7	12,94	42 948
2014	50 251	77,5	14,19	65221
2015	67 120	30,9	13,44	218 046
2016	9 978	11,8	13,07	85 015

Дані таблиці засвідчують, що якщо в 2009 р. сума ресурсів, залучених в бюджет склала 9,7 млрд, то вже за підсумками 2014 р. 67,1 млрд., що свідчить про значну капіталізацію ринку цінних паперів. Власне така ситуація знаходить своє пояснення в досить високих відсотках за державні папери. Водночас, такі

вкладення носять досить значний елемент ризику, адже якщо в 2013 р. дохідність ОВДП була 14,6%, а темп інфляції -0,2 (тобто стагнація економіки), то така ставка мала б бути компенсована надійністю ОВДП. Проаналізуємо операцій з розміщення цінних паперів на відкритому ринку (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Обсяг операцій з розміщення державних цінних паперів на відкритому ринку [62]

Рік (станом на початок періоду)	Усього	НБУ		Суб'єкти господарювання		
		Рефінансування банків НБУ включаючи угоди прямого РЕПО	Угоди зворот- ного РЕПО	Купівля-продаж		Надані/ отримані кредити, у тому числі за угодами РЕПО
				На торгах організаторів торгівлі	Без посеред- ництва організаторів торгівлі	
2009	85281	39412	-	3982	33232	87
2010	73056	4206	-	4018	27575	129
2011	275056	748	2005	40075	182749	410
2012	411748	28549	1599	88637	265372	129
2013	638573	88789	-	173086	334757	750
2014	607 153	65 047		323 160	344 747	29 044
2015	763 250	165 347		323 160	29 044	29 044
2016	309 691	63 662		126 058	7 208	19 234

Так, з початку кризи 2008-2009 рр. НБУ почав викупувати ОВДП у власний портфель, тобто по-суті почав фінансувати державний дефіцит. Якщо в 2009 р. залишок ОВДП в НБУ становив 42 млрд. грн., то вже у 2014 р. 318 млрд. грн., в 2015 р. - практично 390 млрд. грн., а частка ОВДП в портфелі регулятора з 59% в 2014р. підвищилась до 77% в 2015 р. При чому, метою таких операцій було не стільки регулювання ліквідності банківської системи, як покриття державного дефіциту.

Таким чином, участь НБУ у купівлі-продажі ОВДП цілком відповідала потребам фінансування держави, що суттєво знизило його незалежність та не дало змоги оперативно реагувати на зміни грошової маси країни. Тому можна зробити висновок, що першочерговою проблемою при здійсненні грошово-кредитного регулювання виступає хибний вибір напряму управління емісією грошей, а не власне надмірний обсяг грошової пропозиції.

Як щодо валютної політики, то до 2008 р. валютна політика НБУ була підпорядкована цілям економічного розвитку країни – утримання курсу, що однак своїми негативними наслідками мало дестабілізацію фінансової стабільності країни. В 2008 р. НБУ практично не проводив антикризових заходів, окрім періодичних валютних інтервенцій з метою підтримки національної валюти. При цьому, суттєву девальвацію гривні з 5 до практично 8 грн/дол. США не зупинив навіть наданий МВФ кредит. Попит на валюту у 2009 р. на 15% перевищив пропозицію. За таких умов регулятор змушений був знову виходити на валютний ринок з інтервенціями, які поряд із впровадження валютних обмежень дозволили частково стабілізувати курс. В період 2008-2013 рр. збільшення державних видатків, підвищення рівня зовнішнього фінансування та дестабілізація банківської сфери спричинили подальше знецінення гривні й прискорили інфляційні процеси.

Так, фіксований валютний курс, використання золотовалютних резервів для підтримки гривні та нестабільність в банківській системі й в країні загалом спричинили валютну кризу, яка розпочалась на початку 2014 р. та проявилась в значному падінні курсу гривні (практично на 195%) та зниженні рівня золотовалютних резервів. В свою чергу, така ситуація спровокувала значні девальваційні очікування в населення та відтік валютних ресурсів з банківських установ. Разом з тим, суттєве скорочення золотовалютних резервів та їх незначний залишок не дав змогу НБУ вийти із валютними інтервенціями на ринок і тим самим підтримати національну валюту (табл. 2.7).

У 2014 р. НБУ оголосив політику плаваючого валютного курсу, що потребувало суттєвих змін в монетарному регулюванні, адже основним каналом за таких умов виступають операції рефінансування з ключовою роллю облікової ставки, від якої залежить ліквідність банківської системи та кредитна активність банків [1].

Таблиця 2.7

Динаміка показників розвитку валютного ринку України, млрд дол.

США [62]

Показники (станом на початок періоду)	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальний обсяг операцій на валютному ринку, у т.ч.	209,1	275,0	180,3	221,8	391	552,8	638,7	328,1
-міжбанківський	148,0	208,8	144,9	178,9	341,1	492,5	600,4	314,8
- готівковий	61,1	66,2	35,4	42,9	49,9	60,3	38,3	13,3
Загальний обсяг валютних інтервенцій НБУ	7,95	17,82	10,43	8,93	7,62	11,2	6,1	4,1
Сальдо валютних інтервенцій	7,6	-3,9	-10,4	13,27 -	-3,8	-7,5	-5,4	-9,2
Обсяг ЗВР на кінець року	32,46	31,54	26,50	34,58	31,79	24,55	20,42	7,53

При цьому варто відмітити, що інтервенції повинні зменшувати власне коливання валютного курсу не знижуючи при цьому фінансової стабільності країни. Також доцільно відмітити, що дієвість проведення валютної політики здебільшого залежить від основних напрямів грошово-кредитної політики. В Україні при обранні курсу на міжнародну інтеграцію акценти поступово змістились до інфляційного таргетування, який не може бути ефективним в силу ряду обставин (значний дефіцит бюджету, недосконалість процентного трансмісійного каналу, низький рівень незалежності НБУ тощо).

Таким чином, зміна режиму від фіксованого до плаваючого потребує наявності ряду умов: наявності ефективного ринку валютного хеджування, зменшення рівня тиску спекулятивного капіталу на курс національної валюти, відміна адміністративних обмежень на проведення окремих валютних операцій, зменшення рівня доларизації економіки і ін. [51]. Якщо говорити про 2014-2015 рр., то специфіка політики НБУ полягає у тому, що вона проводилась за значної галопуючої інфляції, відсутності кредитування реального сектору, значного зниження ВВП, великого безробіття та зниження реальних доходів населення. А валютні обмеження, введені в 2014 р. – 100%, а згодом 76% та 65% обов'язковий

продаж валютної виручки експортерами, не зумовили покращення стану валютного ринку. На початку 2015 р. поряд із 300% обвалом національної валюти та гострої валютної кризи введення додаткових валютних обмежень все-таки дало змогу втримати курс на рівні 24-27 грн/дол.

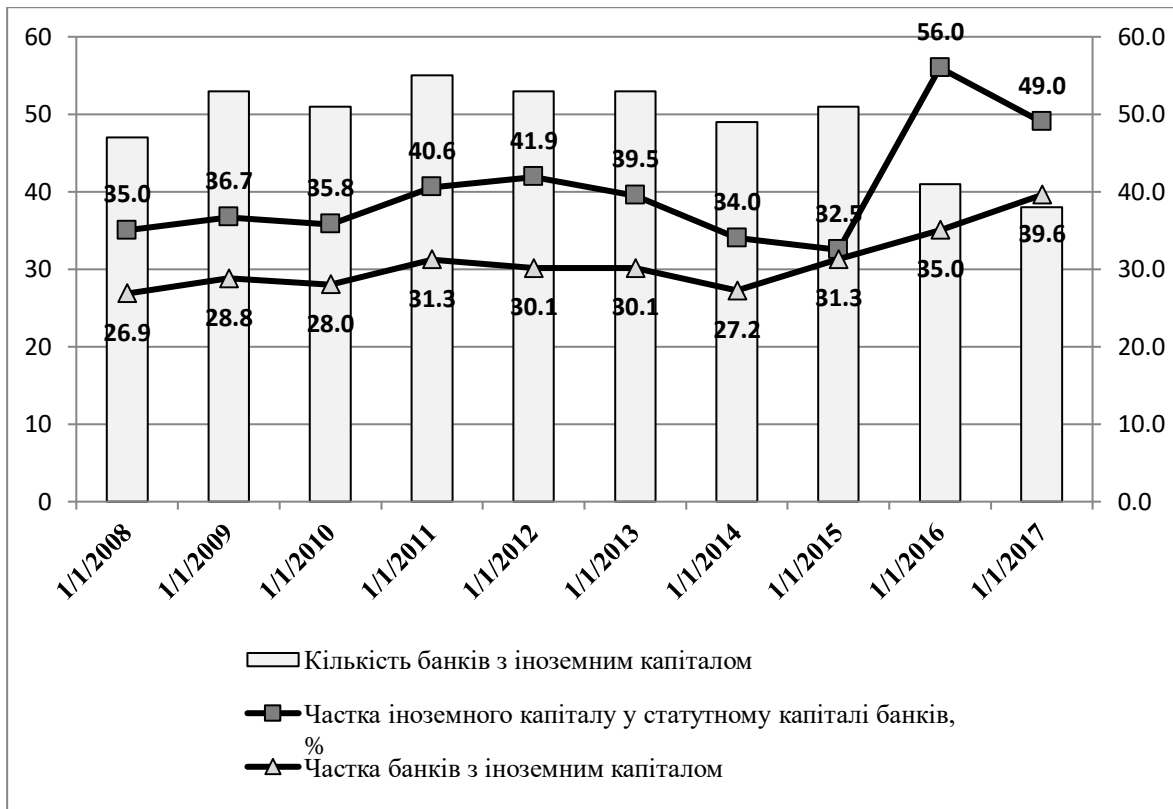
Отже, навіть в умовах профіциту платіжного балансу, який на початок 2016 р. становив 343 млрд. дол., поточного рахунку та 283 млрд. дол. платіжного балансу, за яких не було об'єктивних причин для девальвації гривні, в Україні спостерігаються негативні курсові очікування, що пов'язано із недовірою до дій НБУ та банківської системи країни загалом.

2.2. Вплив іноземного капіталу на банківську систему України

Підвищення частки іноземного капіталу в банківській системі України виступає об'єктивною обставиною в зв'язку із глобалізаційними процесами, входженням нашої держави в СОТ та реалізацією угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Так, лише за період 2001-2010 рр. в статутний капітал вітчизняних банків було влито 10 млрд. дол. іноземного капіталу. В зв'язку із економічною нерозвиненістю України, вплив іноземного капіталу має ряд специфічних особливостей. Такий капітал мав би спрямовуватись в інноваційні сектори в основному через банківську систему, адже фондовий ринок залишається досі нерозвиненим. Відтак саме банкам надається ключова роль в забезпеченні сталого розвитку в умовах присутності іноземного капіталу.

В нашій державі склалась оптимальна ситуація з присутністю іноземного капіталу. Так, за даними НБУ станом на червень 2017 р., з 90 діючих банків 38 з іноземним капіталом, з них 17- з 100% іноземним капіталом (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Динаміка зміни кількості банків з іноземним капіталом [60]

Характерною ознакою банківських установ з іноземним капіталом є його концентрація, яка знаходиться в найсильніших банківських установах.

Слід зауважити що дотепер дискусійним є питання частки іноземного капіталу в банківській системі України. На думку Голови АУБ, вона не повинна перевищувати 30% [78]. Разом з тим, в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [56] вказується, що ця частка має бути на рівні 20-25 %. При цьому задовільним є показник в 26-30 %, незадовільним - 31-35 % небезпечним – 36-40 %, критичним - 41-60 %.

Власне, частка присутності іноземного капіталу в банківському секторі країни станом на 01.01.2017 р. становила 49 % [62], що вище рекомендованого «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» значення у 40 % [56], та говорить про небезпеку для банківської системи країни.

Конкретні назви банків іноземних банківських груп та їх частки в статутному капіталі БСУ станом на квітень 2017 року продемонстровані в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Банки іноземних банківських груп в Україні, станом на 01.04.2017 р. [62]

Назва банку	Країна походження інвестицій	Статутний капітал	
		млн. грн.	частка у банківській системі України, %
ПАТ "Промінвестбанк"	Росія	40 615 448	13,4
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	Італія, Кіпр	16 673 140	5,5
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	Австрія, ЄБРР	6 154 516	2,0
ПАТ "ВТБ БАНК"	Росія	34 215 784	11,2
ПАТ "КРЕДОБАНК"	Польща	2 248 969	0,7
ПАТ "ВіЕс Банк"	Росія	420 000	0,1
ПАТ "МАРФІН БАНК"	Кіпр	462 101	0,2
ПАТ "БТА Банк"	Казахстан	1 500 000	0,5
АТ "УкрСиббанк"	Франція, ЄБРР	5 069 262	1,7
ПАТ "Ідея Банк"	Польща	298 742	0,1
ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	Італія	1 038 007	0,3
ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	Франція	1 222 929	0,4
АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	Греція	2 531 347	0,8
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	Кіпр	12 179 756	4,0
ПАТ "ІНГ Банк Україна"	Нідерланди	731 298	0,2
АТ "ОТП БАНК"	Угорщина	6 186 023	2,0
ПАТ "СІТІБАНК"	США	120 000	0,0
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	ФРН, Нідерланди, США, Бельгія, Люксембург, Франція	836 708	0,3
ПАТ "СБЕРБАНК"	Росія	12 465 461	4,1
АТ "БМ БАНК"	Росія	3 281 397	1,1
ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	Росія	540 752	0,2
ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	Туреччина	252 500	0,1
ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	Туреччина	176 470	0,1
ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	ФРН	228 666	0,1
ПАТ"СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	Швеція	250 000	0,1

Дані таблиці вказують, що найбільше інвестують в банківську систему України Російська Федерація (30,1%), Італія (5,8%), Кіпр (4,2%), Австрія (2%), Угорщина (2%), Франція (2,4%).

Загалом, якщо проаналізувати діяльність банків з російським капіталом, то вони представлені 6 банками, при цьому в них зосереджувалось біля 30 % статутного капіталу й 8,6 % активів вітчизняного банківського сектору.

А власне такі банківські установи як ВТБ, Промінвестбанк й Сбербанк, які є під контролем уряду Росії, в десятці найбільших комерційних банків (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Банки з участю російського капіталу станом на 01.01.2017 р. [60; 62]

Назва банку	Частка російського капіталу	Усього активів	у тому числі в іноземній валюті	Кредити	Депозити
ПАТ "Промінвестбанк"	99,4	33 218 878	24 270 707	26 052 827	8 874 923
ПАТ "ВТБ БАНК"	99,99	20 068 262	10 239 220	12 684 054	8 302 102
ПАТ "ВіЕс Банк"	99,9	3 909 258	2 224 621	1 407 176	1 020 044
ПАТ "СБЕРБАНК"	100	48 265 530	37 266 395	40 303 504	18 798 069
АТ "БМ БАНК"	100	1 277 698	945 768	675 027	961 772
ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	100	1 938 379	88 314	1 179 669	1 072 348
Частка в БСУ, %	30	8,6	14,5	14,6	4,5

За таких обставин, виведення російських банківських установ з банківського ринку України може спричинити значні негативні наслідки для банківської системи.

Австрійський капітал перебуває у власності однієї банківської установи. Такий потужний гравець на ринку банківських послуг як ПАТ "УКРСОЦБАНК" в 2016 р. був проданий групі «Альфа-груп» та перейшов у власність Кіпру, втративши австрійську участь (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Банки з участю австрійського капіталу станом на 01.01.2017 р. [60; 62]

Назва банку	Частка австрійського капіталу	Усього активів	у тому числі в іноземній валюті	Кредити	Депозити
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	68,3	55 999 735	12 369 740	28 003 966	43 729 313
Частка в БСУ, %	2	4,4	2,4	4,9	5,1

Так, власником АТ "Райффайзен Банк Аваль" є холдингова група Райффайзен Банк Інтернаціональ та фінансова група UniCredit. Типовою поведінкою функціонування таких банківських установ була орієнтація на роздрібний бізнес.

Італійський і французький капітал представлений в табл. 2.11.

Таблиця 2.11

**Банки з участю італійського і французького капіталу станом на
01.01.2017 р. [60; 62]**

Назва банку	Частка капіталу	Усього активів	у тому числі в іноземній валюті	Кредити	Депозити
АТ "УкрСиббанк"	99,9	45 367 425	19 897 076	20 678 612	36 424 104
ПАТ КБ "ПравексБанк"	100	4 403 518	1 116 420	982 249	3 004 713
ПАТ "Кредіагріколь БАНК"	99,9	29 895 180	13 042 789	15 505 337	25 210 324
Частка в БСУ, %	2,4	6,5	6,6	6,6	7,5

Французький капітал присутній в 3 банківських установах, найбільший з яких УкрСиббанк та Креді Агріколь. Їх діяльність також здебільшого орієнтована на споживче кредитування.

Також на території України діють 3 банки з кіпрським капіталом, найбільшими з яких є Альфабанк та Укрсоцбанк (табл. 2.12).

Хоча слід зазначити, що по-суті основними власниками таких банківських установ як ПАТ "УКРСОЦБАНК" та ПАТ "АЛЬФА-БАНК" є громадяни Ізраїль та РФ, які в сукупності володіють біля 90% всіх акцій банків, проте купівля здійснювалась через кіпрську установу.

Таблиця 2.12

Банки з участю кіпрського капіталу станом на 01.01.2017 р. [60; 62]

Назва банку	Частка кіпрського капіталу	Усього активів	у тому числі в іноземній валюті	Кредити	Депозити
ПАТ "МАРФІН БАНК"	99,9	3 511 615	1 349 870	1 402 240	3 104 743
ПАТ "УКРСОЦБАНК"	100	37 098 311	14 836 802	19 627 373	26 626 624
ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	100	38 953 914	22 792 920	25 629 498	31 495 398
Частка в БСУ, %	9,7	6,3	3,1	8,2	7,1

Вплив на діяльність вказаних банківських установ мали кризові явища на Кіпрі 2013 р., що спричинило негативні зміни у функціонуванні банківського

сектору країни. Загалом характерною рисою діяльності кіпрських банків є функціонування їх заради отримання надприбутків від споживчого кредитування.

Німецькі банки представлені в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Банки з участю німецького капіталу станом на 01.01.2017 р. [60; 62]

Назва банку	Частка німецького капіталу	Усього активів	у тому числі в іноземній валюті	Кредити	Депозити
АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	100	12 117 205	4 237 399	7 898 428	9 727 607
ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	100	2 466 170	885 554	210 789	2 096 646
Частка в БСУ, %	0,4	1,1	0,9	1,4	1,4

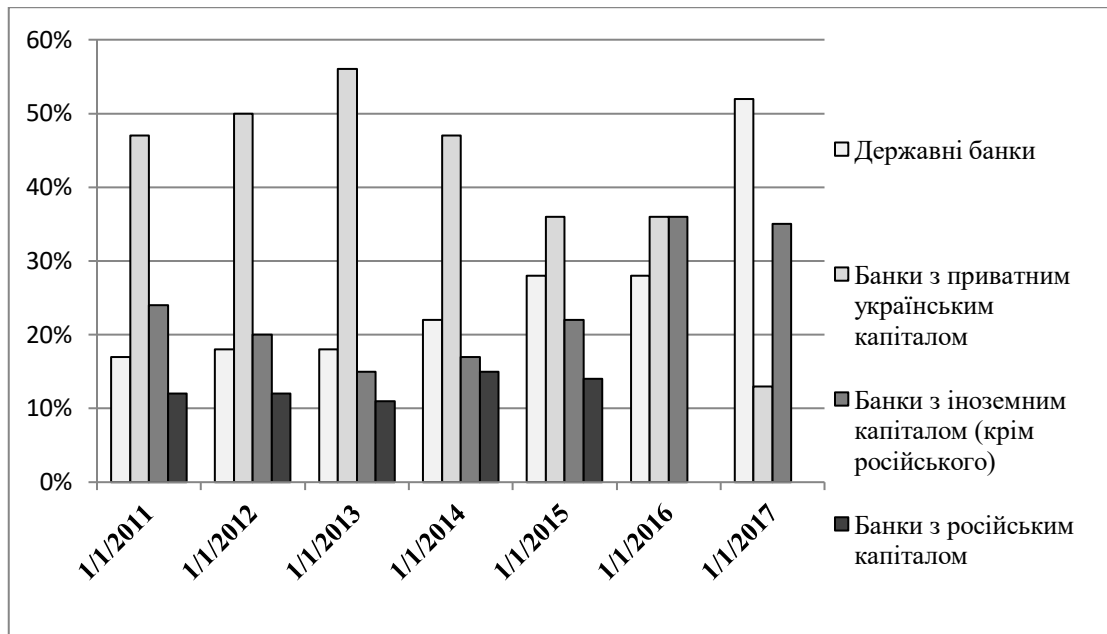
Діяльність німецьких банків переважно зорієнтована на обслуговування експортерів, консультаційні послуги, що й вберегло їх від суттєвої збиткової діяльності. Польський капітал представлений 2 банківськими установами: Кредобанком та ІдеяБанком (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Банки з участю польського, грецького та угорського капіталу станом на 01.01.2017 р. [60; 62]

Назва банку	Частка польського капіталу	Усього активів	у тому числі в іноземній валюті	Кредити	Депозити
ПАТ «КРЕДОБАНК»	100	11 004 592	4 395 339	5 594 596	8 172 964
ПАТ "Ідея Банк"	100	3 356 235	374 533	2 425 216	2 860 443
	Частка грецького капіталу				
АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	100	3 328 838	1 816 556	1 072 002	1 730 407
	Частка угорського капіталу				
АТ "ОТП БАНК"	100	24 832 378	7 968 963	15 211 493	21 802 425
Частка в БСУ, %	3,6	3,3	2,8	4,4	4,0

Інші банківські установи за участю іноземного капіталу займають досить незначну частку в банківській системі України. Для наочності інформації щодо структури власності активів БСУ, продемонструємо графічно як змінювалась участь власників банківських установ за 2014-2017 рр. (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Структура власності активів банківської системи України за 2011-2017 рр. [62]

Через перехід ПАТ «Приватбанк» власність держави, частка держави в активах банківської системи суттєво підвищилась. Детальніші показники функціонування БСУ з розподілом по групах продемонстровано в табл. 2.15.

Таблиця 2.15

Розподіл зобов'язань та капіталу за групами банків [60; 62]

Групи банків	Вимір	Зобов'язання			Капітал		
		01.01.2016	01.01.2017	Приріст	01.01.2016	01.01.2017	Приріст
Банки з державною часткою	млн. грн.	333 915	66 354	272 439	65 818	38 061	-27 757
	% до системи	31,3	54,2	81,6	35,9	30,8	-41,2
Банки іноземних банківських груп	млн. грн.	402 732	369 107	-33 625	86 465	63 296	-23 169
	% до системи	37,7	32,9	-8,4	47,2	51,2	-26,8
Банки з приватним капіталом, I група	млн. грн.	330 831	143 703	-187 128	30 905	22 330	-8 575
	% до системи	31,0	30,1	-56,6	15,7	15,1	-27,8
Банки з приватним капіталом, II група	млн. грн.	333 915	606 354	272 439	65 818	38 061	-27 757
	% до системи	31,3	54,2	81,6	36,0	30,8	-42,2
БСУ загалом	млн. грн.	1 067 478	1 119 164	51 686	183 188	123 687	-59 501

Детальніший аналіз окремих показників діяльності банків іноземних банківських груп здійснений в додатку В.

Кризові явища суттєво повпливали на функціонування таких банківських установ, зокрема в їх портфелях зросла частка проблемних кредитів, знизилась показники ліквідності й ефективності, знизилась прибутковість тощо. Такі стабільні банківські установи як HSBC та Рекао перестали функціонувати в Україні. Так, аналіз діяльності банків із іноземною участю дав змогу виявити, що їх вплив на банківський сектор країни досить неоднозначний та має ряд як негативних, так і позитивних наслідків, які відображені в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Наслідки участі іноземного капіталу в банківській системі України [29]

Позитивний вплив іноземного капіталу на БСУ	Негативний вплив іноземного капіталу на БСУ
забезпечує надходження в країну значних сум іноземної валюти як у вигляді інвестицій, так і шляхом кредитування дочірніх банків з боку материнських структур	витіснення з ринку банків з капіталом українського походження або витіснення їх з прибуткових сегментів ринку банківських послуг (ринку споживчого кредитування і кредитування великих корпоративних клієнтів) у ризиковані сегменти, де оперують позичальники, чиї стандарти ведення бізнесу можуть не відповідати вимогам іноземних банків
сприяє розширенню фінансової бази економічного розвитку через збільшення пропозиції кредитних ресурсів завдяки дешевим зарубіжним позикам та тривалішим термінам залучення коштів	прояви монополізації ринку новими великими учасниками
підвищує рівень ліквідності внутрішнього фінансового ринку	відплив іноземного капіталу у випадку виникнення несприятливих обставин для його функціонування в Україні
покрощує платіжний баланс країни	
сприяє підвищенню рівня капіталізації банківської системи шляхом залучення додаткового іноземного капіталу	кредитування банками з іноземним капіталом більш вигідних для банку клієнтів: в Україні це, переважно, роздрібні клієнти за рахунок відмови від кредитування корпоративних клієнтів – пріоритетних для України галузей реального сектору економіки: машинобудування, сільського господарства, хімічної промисловості, металургії, транспортної інфраструктури тощо
забезпечує посилення ефективної конкуренції на ринку банківських послуг і розширення спектру якісних банківських продуктів, впровадження сучасних інформаційних технологій	
сприяє підвищенню якості обслуговування клієнтів, впровадженню передових практик ризик-менеджменту, розбудові нової банківської інфраструктури (відділення, кол-центри, центри самообслуговування тощо)	
обумовлює загальне оздоровлення банківської системи та підвищення ефективності її функціонування	
сприяє підвищенню міжнародного рейтингу країни	

Слід зазначити, що присутність іноземних інвестицій у вітчизняному банківському секторі регулюється ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [70], «Про банки і банківську діяльність» та ЗУ «Про режими іноземного інвестування» [73]. При цьому функцію нагляду і контролю цілком передано НБУ. Разом з тим, аналіз ЗУ «Про банки і банківську діяльність» дозволив виявити ряд недоліків, які констатують недостатню регламентованість та недосконалість законодавства, що регулює присутність банків з іноземним капіталом в нашій країні. Це, зокрема: не вказано допустимого значення статутного капіталу банків з іноземним капіталом відносно загального його обсягу; немає чітких вимог щодо визначення кінцевих власників банків з іноземним капіталом; не зазначено механізму запобігання виведення прибутку банків з іноземним капіталом до материнських банків; не містить переліку заходів реагування на незадовільну якість активів та кредитного портфеля банків з іноземним капіталом; не вказано механізму відповідальності та методів впливу за порушення законодавства банків з іноземним капіталом.

Загалом, посилене надання кредитів у валюті банками з іноземним капіталом при не особливому спротиві НБУ суттєво загострило ситуацію на банківському ринку країни ще й на фоні знецінення гривні та значної частки проблемних кредитів. Така ситуація спричинила негативні наслідки як для банків, так і для їх клієнтів.

Порівняємо основні результати функціонування банків з українським та іноземним капіталом за базовими показниками (станом на 01.01.2017 р.) (табл. 2.17).

Дані таблиці 2.17 засвідчують, що банки з іноземним капіталом мають в своєму розпорядженні 46 % власного капіталу, 35 % активів та 33 % зобов'язань вітчизняного банківського сектору. Крім того, 37 % та 55 % кредитного портфеля юридичних осіб і фізичних осіб відповідно. Також в них зосереджено, 36 % вкладів від юридичних осіб й 27 % депозитів фізичних осіб. Така ситуація сприяє їх суттєвому конкурентному становищі в кредитній діяльності й інших секторах ринку. Водночас, в даних банківських установах зовереджено біля 58% кредитів та 45% вкладів в іноземній валюті.

Таблиця 2.17

Основні показники функціонування банків з українським та іноземним капіталом станом на 01.01.2017 р. [60;62]

Показники	Банки з капіталом українського походження	Банки іноземних банківських груп
Частка статутного капіталу в банківській системі України, %	45	55
Частка власного капіталу в банківській системі України, %	54	46
Частка активів в банківській системі України, %	65	35
Частка кредитного портфеля юридичних осіб в банківській системі України, %	63	37
Частка кредитного портфеля фізичних осіб в банківській системі України, %	45	55
Частка зобов'язань в банківській системі України, %	67	33
Частка коштів юридичних осіб в банківській системі України, %	64	36
Частка коштів фізичних осіб в банківській системі України, %	73	27
Поточний прибуток, млн. грн	773	1 887
Рівень доларизації кредитів, %	42	58
Рівень доларизації депозитів, %	55	45

Така ситуація має своїм поясненням активне кредитування експортно-імпортних операцій та незацікавленість у збільшенні валютних вкладів через постачання дешевих грошових ресурсів від материнської компанії.

Отже, присутність в банківському секторі іноземних інвестицій супроводжується наступними проблемами:

1. Підвищення частки іноземного капіталу на фоні зниження вітчизняного, особливо в 2015-2016 рр., що, зокрема, пояснюється ліквідацією низки українських банків. Динаміка частки іноземних капіталу в банківській системі України у 2008-2017 рр. наведена на рис. 1.1.

Така ситуація потребує державного втручання з метою забезпечення збільшення частки банків із вітчизняним капіталом в банківській системі України.

2. Хронічна збитковість більшості банків з іноземною участю (додаток В), що може спричинити негативні наслідки для банківської системи України та в основному зумовили негативний результат її функціонування.

Так, банки даної групи і в 2017 р. не вийшли на позитивний результат загалом. Проте попередні роки демонстрували збитки в своїй діяльності (табл. 2.16). Така ситуація засвідчує про проблеми у функціонуванні тої чи іншої банківської установи, що потребує втручання регулятора.

З наведених у таблиці 2.18 даних можемо зробити наступні висновки. Серед проаналізованих банків 3 роки підряд є збитковими ПАТ "Промінвестбанк", ПАТ "Укрсоцбанк", ПАТ КБ "Правекс-Банк", ПАТ "Альфа-Банк".

Таблиця 2.18

**Банки іноземних банківських груп, що фіксували збитки протягом
2014-2017 рр., млн. грн. [60;62]**

Назва банку	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.04.2017
ПАТ "Промінвестбанк"	-3 454	-20 272	-5 761	-167 854
ПАТ "Укрсоцбанк"	-2 662	-3 034	-14 822	-206 147
ПАТ "ВТБ Банк"	643	-4 413	-6 920	-351 733
ПА ТКБ "Правекс-Банк"	-294	-739	-605	-41 036
ПАТ "Альфа-Банк"	-744	-2 573	-4 093	7 613
ПАТ "Сбербанк"	108	-6 281	-2 928	45 324
АТ "БМ Банк"	133	-431	-2 233	-35 706
Разом по банках іноземних банківських груп	-9 936	-42 259	-29 679	1 887 340
Разом по банківській системі України	-52 966	-66 600	-193 270	1 660 451

Частка збитковості банківських установ з іноземним капіталом мала тенденцію до зростання. Так, якщо в 2014 році вона становила 18,7%, то вже у 2015 році 63,5%, Водночас, у 2016 році ця частка склала 15,3%, що в основному пов'язано із очищенням банківського сектору країни і значної збитковості вітчизняних банків. Загалом, якщо б НБУ вивів вказані збиткові банки із банківського сектору країни, то принаймі 2016 р. для банківської системи України був би прибутковим.

3. Вартість іноземних вкладень в банківський сектор країни знецінюється, адже більшість інвесторів з'явилися на території нашої держави в 2005-2008 рр., при цьому курс національної валюти був стабільним (5 грн/дол.). Відтак, купівля акцій вітчизняних банківських установ супроводжувалось вливанням значних обсягів валютних ресурсів, що сприяло підтримці як курсу, так і платіжного балансу України. Разом з тим, починаючи із 2014 р. внаслідок значної девальвації

гривні, інвестиції із-за кордону саме у валютному перерахунку суттєво знецінились.

Так, у «Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 р.» [38] втеча іноземних інвесторів із вітчизняного ринку визначено як одну із основних проблем. Так, лише за 2008-2009 рр. 10 банків із іноземним капіталом завершили свою роботу в Україні. Це, зокрема такі як: австрійський «Erste bank», німецький «Dresdner bank», британський HSBS, польський «Pekao». Таким чином, втеча іноземного капіталу із банківського сектору країни та знецінення іноземних інвестицій може становити загрозу фінансовій стійкості як банківській системі країни, так і державі загалом.

4. Значна доларизація здійснюваних банківських операцій. Слід зауважити, що в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» є індикатор «Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів» та вказано його значення, зокрема нормальним вважається показник 20 %, 30 % - задовільний, 37 % – незадовільний, 45 % – небезпечний, 50% – критичний [56].

Якщо проаналізувати динаміку валютних кредитів в банківській системі країни, то станом на початок 2014 р. показник становив 34%, тоді як вже у 2016 р. склав 54%. При цьому якщо аналізувати банки з іноземною участю, то в них показник мав значення 58% станом на початок 2017 р., що є досить загрозовою ситуацією для банківської системи України в плані її фінансової стійкості. Так, переважна більшість вітчизняних банківських структур в своїх портфелях зберігали помірні показники валютизації як кредитного, так і депозитного портфелів, тоді як в банках з іноземним капіталом здебільшого переважають кредити та депозити, номіновані в іноземній валюті. Так, до прикладу, станом на початок 2017 р. в «ІНГ Банк Україна» доларові кредити займали 83% від кредитного портфеля, а депозитів фізичних осіб 85%. В «Піреус банк» 80% кредитів у валюті, в «Універсал банк» - 82%, в «ВТБ банк» - 75%, в «Промінвестбанк» - 85%, в «Сбербанк» - 91% кредитів та 65% зобов'язань.

Таким чином, якщо в Україні спостерігатиметься нестабільна курсова ситуація, то така структура балансу банків з іноземним капіталом може суттєво позначитись на стійкості таких банків, а відтак і на банківському секторі України.

Таким чином, напрямами вирішення вказаних проблем, на нашу думку, можуть бути наступні.

1. Підвищення обсягу та частки статутного капіталу банківських установ із українським капіталом. Для цього необхідно:

- пришвидшити та підвищити показники рекапіталізації банківських установ;
- імплементувати норматив максимального розміру статутного капіталу для іноземних банківських установ або ж ініціювати вихід банків із капіталом країни-агресора;
- здійснити продаж державних банків пріоритетно внутрішнім інвесторам.

Наслідками таких дій має стати вихід до оптимального показника в 30% частки банків з іноземним капіталом в банківській системі країни.

2. Повернення довіри до банківської системи України та підвищення ресурсної бази комерційних банків для відновлення їх кредитної активності. Для цього слід:

- підвищити гарантовану суму вкладів фізичних осіб;
- відмінити гарантування вкладів у валюті.

Такі заходи дадуть змогу наростити ресурси вітчизняних банків в гривні, а відтак і відновити гривневе кредитування, що спричинить підвищення процентних доходів банків та досягнення збитковими іноземними банками точки беззбитковості.

3. Забезпечення стабільного курсу національної валюти. Заходами, що допоможуть знизити проблему знецінення інвестицій можуть бути:

- зменшення строку для експортерів повернення валютної виручки та посилення санкцій за протермінування її надходження в Україну;
- збільшення норми резервування для залучених у валюті коштів;
- зменшення рівня облікової ставки.

4. Регулювання балансу банків в частині валютної складової задля зниження рівня доларизації за допомогою:

- впровадження нормативу розміру кредитів у валюті в кредитному портфелі банківських установ;
- впровадження нормативу частки валютних зобов'язань у структурі залучених ресурсів.

Як наслідок, має бути забезпечене підвищення стійкості банківського сектору через зниження валютного ризику та зменшення збитковості від знецінення національної валюти.

Підсумовуючи, зазначимо, що за наявного стану справ в банківському секторі країни, при слабкій законодавчій базі та відсутності окремих вимог до участі іноземних інвесторів в БСУ, підвищення частки банків з іноземним капіталом може спричинити порушення фінансової стійкості й так слабкої вітчизняної банківської системи й спричинити монополізм на ринку банківських послуг. Крім того, такі банківські установи схильні до кредитування більш дохідних сфер, як от споживче кредитування, замість надання кредитів реальному сектору. Також великі іноземні банківські структури з часом можуть підвищити свій вплив в плані контролю над найбільш дохідними сферами відповідно до власних, а не державних пріоритетів. Такий розвиток подій може спричинити зміщення акцентів в економічних інтересах країни, сповільнюючи економічний розвиток та сфери виробництва (малий і середній бізнес).

2.3. Банківські кризи в умовах глобалізації та ефективність банківської діяльності в Україні

Кризові явища в будь-якій країні на сьогодні тісно переплітаються з поняттям глобалізації. Так, в 21 столітті в більшості країнах як світу загалом, так і Європи зокрема мали місце кризові явища в банківській системі. Причиною такої ситуації виступає розвиток нових технологій та техніки, що дає змогу банківським установам вести свою діяльність на різноманітних ринках водночас.

Це спричиняє викривлення базових функцій комерційних банків. До прикладу, спрямування накопичених грошових ресурсів не в реальні активи, а у спекулятивні операції, які є більш ризиковими, проте й водночас більш прибутковими. Разом з тим, наслідком такої діяльності виступає виникнення значних негативних явищ в банківській системі, які згодом переростають у системні й набувають ознак кризових.

На нашу думку, банківською кризою є неспроможність банківською системою здійснювати ефективно покладені на неї функції, що спричиняє негативні економічні та соціальні процеси в країні. Якщо розглядати чинники криз, то загалом їх можна поділити на дві групи. Так, до зовнішніх факторів можна віднести лібералізаційні процеси в світовій економіці та глобалізацію як таку. Крім того, сюди включають й збільшення масштабу фінансових угод у світі. Вільне переміщення та мобільність спекулятивного капіталу з країни в країну призводить до того, що при негативних явищах в тій чи іншій державі з одночасним відпливом такого капіталу, одразу ж страждають банківська й фінансова системи. Особливо відчутний такий вплив на країни з нерозвинутою економікою.

До внутрішніх факторів доцільно включити:

- нестабільну ситуацію в країні, що спричиняється відкритістю економіки і диспропорціями економічного розвитку;
- невідповідність встановленого курсового режиму економічним умовам країни;
- знаний обсяг відтоку банківських вкладів;
- значні відсоткові ставки;
- високі інфляційні процеси;
- агресивну політику банків на ринку кредитування та спричинений нею високий обсяг проблемних активів;
- низьку капіталізацію банківської системи;
- низьку якість банківського ризик-менеджменту, що спричинило підвищення витрат й збитковості банківських установ, а відтак призвело до неплатоспроможності більшості з них із подальшою ліквідацією тощо.

Слід зауважити, що криза в банківському секторі є досить специфічною. Так, до прикладу, якщо банківські установи проводять агресивну кредитну політику, то це однозначно спричинить зниження якості кредитного портфеля, а відтак і збільшення кредитного ризику. Так, якщо взяти ситуацію з вітчизняним банківським сектором, то за офіційними даними частка проблемних кредитів в кредитному портфелі банків станом на початок 2017 р. склала 33,4%. За неофіційними даними, показник набагато вищий. Такий показник як інфляція спричиняє негативні тенденції як через відсоткові ставки, так і зниження тенденцій до заощадження, а відтак і до зменшення ресурсної бази банківських установ, «втечі від грошей» та деформації активів і пасивів банків.

Якщо інфляційні процеси значні, то банкам не вигідно кредитувати на довготривалий період, і вони переключаються та короткотермінові операції, що відповідним чином впливає на їх фінансову стійкість. Крім того, за таких обставин практично неможливо забезпечити реальну процентну ставку за вкладками, що спричиняє відтік депозитів з банківської системи й переміщення цих грошових ресурсів у інші активи. В умовах нерозвинутої ринкової економіки й за умов фінансової лібералізації та відсутності альтернатив, це призводить до відпливу капіталу закордон.

Водночас зауважимо, що економіка нашої країни є відкритою та споживчий кошик характеризується значною кількістю імпортованих товарів. Це зумовлює те, що саме стабільність валютного курсу гривні є основою для підтримання цін на ринку України. Відтак, інфляційні процеси виступають як наслідок знецінення гривні [1].

Також сучасні банківські кризи можуть бути спричинені й наявністю прогалин у банківському нагляді й регулюванні банківської діяльності. Зокрема, недоліки у процедурі надання ліцензій, недостатній нагляд за ризиковістю ведення банківського бізнесу, слабкий менеджмент можуть спричинити банкрутство банківських установ. Так, за даними Світового банку, саме прогалини в банківському нагляді й регулюванні у країнах з перехідною економікою були одними із основних причин виникнення кризових явищ.

Кризові процеси може спровокувати й слабкий ризик-менеджмент банку, коли ризик не в повній мірі враховується й відсутні дієві методи реагування на нього. На практиці це призводить до значних проблем в банківській діяльності.

Загалом, для того, щоб ефективно вийти з кризових явищ, як свідчить світова практика, необхідна суттєва реструктуризація банківського сектору із залученням бюджетних коштів. До прикладу, лише на підтримку банківського сектору Сполучених Штатів Америки було витрачено біля 250 млрд. дол. державних коштів [76]. Крім того, дуже часто в країнах СНД, ЄС та США з метою зниження негативних проявів кризи використовувались такі методи як: підтримка ліквідності банківського сектору регулятором, зменшення норми обов'язкових резервів, диверсифікація нормативів діяльності банків, передання проблемного банку спеціалізованій установі, націоналізація значимих для країни банків.

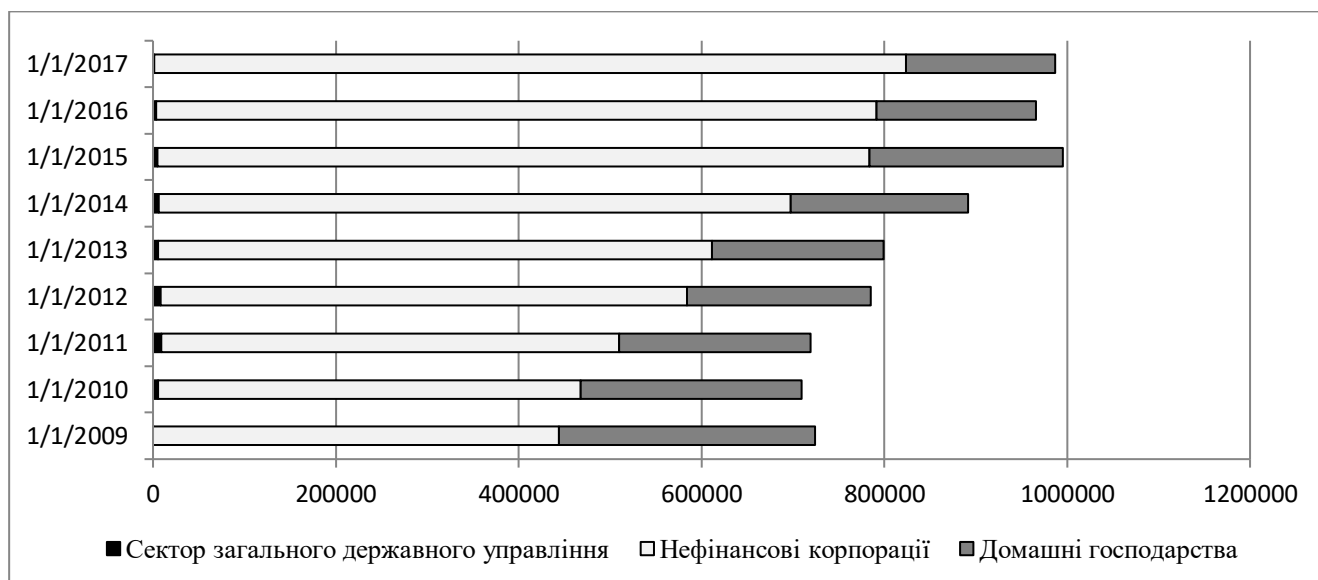
Доцільно зауважити, що із збільшенням криз в світовому масштабі та з метою зниження негативних явищ від процесів глобалізації, створюються та розвиваються установи, котрі напрацьовують рекомендації для запобігання виникнення криз в банківській системі. Так, одним із них є Базельський комітет з регулювання і нагляду за діяльністю банків, який встановлює стандарти для оцінки банківських ризиків, визначає оптимальний рівень достатності капіталу та оптимальну структуру й систему внутрішнього контролю.

Більшість країн, котрі стикнулись з негативним проявом кризи, стараються реалізувати вказані стандарти. Однак Україна ще далеко позаду. Так, банківська криза в нашій державі була спричинена і зовнішніми і внутрішніми чинниками. Зокрема зовнішніми стала криза в США, яка поширилась на весь світ і в зв'язку із відкритістю економіки України та значною її доларизацією (внутрішні чинники), глибоко проникла й у нашу країну. Внутрішніми факторами також були: агресивна політика банків на кредитному ринку, неякісний менеджмент й контроль за діяльністю банківських установ. Разом з тим, найбільш значний вплив мала саме агресивна кредитна політика банків, яка проводилась за залучені на короткий термін ресурси з-за кордону. До прикладу, лише в 2007 році практично 32% всіх кредитних операцій проводились таким чином [32, с. 399].

А із збільшенням частки іноземного капіталу в банківському секторі, почала зростати частка міжбанківських кредитів, які по-суті є короткими грошима, залученими вітчизняними банківськими установами. Так, в 2007 році вони склали 14%, а вже в 2008 році - 28%. Залучені таким чином ресурси направлялись на кредитування довготермінових проектів.

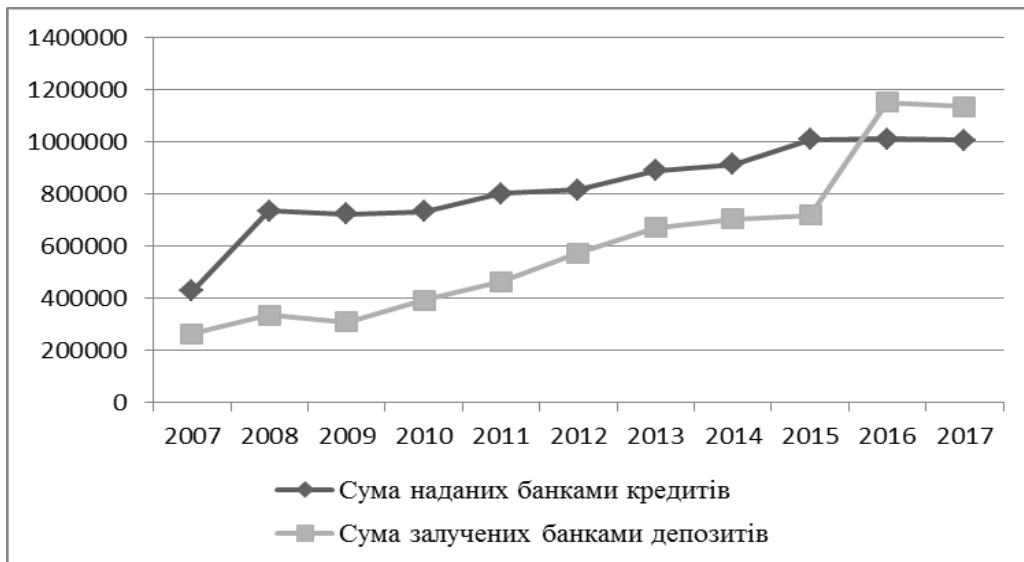
Водночас, обсяги кредитування мали тенденцію до зростання (рис. 2.5).

При цьому найбільша частка кредитів була спрямована нефінансовим корпораціям (з 444 млрд. грн. у 2009 р. до 822 млрд. грн. у 2017 р.) та поступово знижувалась динаміка наданих кредитів сектору загального державного управління (з 8,8 млрд. грн. у 2011 р. до 1,4 млрд. грн. у 2017 р.).

Рис. 2.5. Динаміка кредитів, наданих банками України у 2009–2017 рр. [60]

Кредити, надані домашнім господарствам з 2009 р. до 2013 р. мали тенденцію до спадання (з 280 млрд. грн. до 188 млрд. грн.) з поступовим піднесенням до 2015 р. до 211 млрд. грн. та із спадною динамікою в 2017 р. – 163 млрд. грн. Хоча загалом за аналізований період динаміка виданих банками кредитів мала тенденцію до зростання. Так, аналізуючи дані рис. 2.5., можемо прослідкувати, що розрив між залученими ресурсами та їх розміщенням протягом аналізованого періоду і аж до 2015 р. ставав дедалі очевиднішим. При цьому відбувалась деформація як між обсягами, так і строками (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Динаміка наданих кредитів та залучених депозитів банками України за 2007-2017 рр. [60]

Так, зокрема якщо розрив у 2007 р. становив лише 164 млрд. грн., то вже у 2009 р. 414 млрд. грн. З 2010 р. по 2014 р. цей розрив поступово скорочувався, поки з 2016 р. сума залучених ресурсів перевищила суму наданих банками кредитів практично на 140 млрд. грн. Така ситуація спричинила низку проблем в банківській діяльності, зокрема збільшила ризиковість банківських операцій та підвищила незбалансовану ліквідність банків [86, с. 24].

Також фінансово-банківська криза спричинила відтік ресурсів із фінансового ринку України, та особливо із банківської системи. Українські банківські установи крім того, що втратили змогу купляти гроші на міжбанку, ще й позбавились надійного джерела поповнення ресурсної бази - населення. Значне знецінення національної валюти (майже 53%), спровокувало відтік вкладів із банківської системи. Зокрема, лише за 2014 р. обсяг вилучених фізичними особами депозитів становив 126 млрд. грн. (практично 30%). Разом з тим, якщо перевести за офіційним валютним курсом вклади в іноземній валюті у гривню, то відтік склав близько 180 млрд. грн. При чому, грошові ресурси вилучались здебільшого із термінових вкладів. Ситуацію підсилювало й значне зниження довіри до банківської системи - як до банківських установ, так і до дій Національного банку України. Така ситуація тривала до 2010 р. і лише після цього

в зв'язку із відсутністю альтернативних напрямів вкладення, грошові ресурси поступово почали повертатись в банківський сектор.

Так, в 2010 р., порівняно із 2009 р., темп росту вкладів становив практично 124%. В наступні роки він трішки знизився (2011 р. - 118,8%, 2012 р. - 116,4%), однак загалом тенденція була позитивною. Попри те, що вклади в гривні перевищували вклади у валюті, в Україні й надалі досить високий рівень доларизації вкладів (табл. 2. 19). Так, вже у 2012 р. він становив практично такий же як у кризовий 2009 р. - різниця складає всього 0,7 п. Така ситуація вказує на значну недовіру до гривні й високі девальваційні очікування, навіть попри те, що за офіційними даними інфляційні процеси в даний період дещо стабілізувались.

Виходячи із теперішньої ситуації в економіці та банківській сфері України можливо припустити, що цілком ймовірно, що кризові явища можуть продовжувати нести свій негативний вплив на нашу країну.

Таблиця 2.19

Динаміка депозитів і рівня доларизації у банківській системі України у 2008–2017 рр. (розраховано автором на основі [60;62])

Рік	Всього (млн.грн)	В національній валюті		В іноземній валюті		Рівень доларизації (депозити у ін. валюті/ M2)
		в млн. грн.	в %	в млн. грн.	в %	
01.01.2008	359 740	201835	56,1	157905	43,9	30,8
01.01.2009	334 953	173091	51,7	161862	48,3	33,4
01.01.2010	413 851	239918	58,0	173933	42,0	28,8
01.01.2011	491 756	280440	57,0	211316	42,9	31,0
01.01.2012	572 342	320268	55,9	252 074	44,0	32,7
01.01.2013	669 974	421 754	63,0	248 220	37,0	28,3
01.01.2014	675 093	365 454	54,1	309 638	45,9	32,4
01.01.2015	716 728	391 911	54,7	324817	45,3	32,7
01.01.2016	763 812	413 828	54,2	349 984	45,8	31,7
01.01.2017	793 475	426 418	53,7	367 056	46,3	32,2

Це впливає з негативних тенденцій макроекономічної стабілізації, так, зокрема з падіння ВВП, значного рівня прихованої інфляції, пасивного налаштування населення на майбутнє економічне зростання та подальші девальваційні очікування. За таких умов, значного зростання ресурсної бази навряд чи слід очікувати в короткостроковій перспективі.

Таким чином, підсумовуючи слід відзначити, що існують досить багато причин виникнення банківських криз, проте в кожній країні існує своя специфіка їх прояву, що залежить від економічного розвитку країни, її відкритості, дієвості функціонування банківської системи тощо. Разом з тим, процеси глобалізації набиратимуть своїх масштабів, що спричинятиме нестійкість фінансових ризиків, посилення ризиковості банківської діяльності. Відтак, кожна країна, в тому числі й Україна, повинна відповідно до своєї специфіки запроваджувати заходи запобіганню кризових явищ в майбутньому [8, с. 80].

Власне якщо говорити про Україну, то найбільш складним в функціонуванні банківської системи країни був саме 2009 р. Так, поряд із складним економічним становищем відбулась значна рецесія і в банківському секторі. Зокрема, зниження попиту призвело до скорочення виробництва практично у всіх галузях народного господарства, що спричинило спад рівня ВВП на 15% та складного фінансового становища більшості підприємств.

Поряд з цим, найбільше постраждали банківські установи, збитковість банківського сектору склало 38, 4 млрд. грн. Дисбалансами характеризувалась й кредитна й депозитна політика банків.

Припустимо, якщо 2010-2012 рр. рівень вкладів в банківську систему збільшився, то кредитування – навпаки, мало тенденцію до зниження та лише у 2013 р. відносно досягло стабільного рівня.

Такий стан речей можна пояснити великою часткою проблемних кредитів в портфелях банків, що не давало змогу активізувати кредитну активність банківських установ (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Окремі показники діяльності банківської системи за 2008-2017 рр. [60]

Роки	Сума кредитів, наданих в економіку, млн.грн.	Сума залучених депозитів, млн. грн..	Проблемні кредити	Резерви на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями	Результати діяльності, млн. грн.	Процентна ставка банків за кредитами в національній валюті, %
01.01.2008	426867	262822	4456	12246	4144	14,4
01.01.2009	734022	336048	6357	20188	6620	17,8
01.01.2010	723295	308894	18015	48409	7 304	20,9
01.01.2011	732823	391198	69935	122433	-38 450	15,7
01.01.2012	801809	463510	84851	148839	-13 027	16,0
01.01.2013	815142	572342	79292	157907	-7 708	18,4
01.01.2014	910782	669974	72520	141319	4 899	16,6
01.01.2015	911 402	702914	70177	131252	1 436	17,6
01.01.2016	1 006 358	718205	135858	204931	-52 966	21,8
01.01.2017	1 009 768	1 150 672	213321	321 303	-66 600	18,5

Крім цього, через значну девальвацію гривні та в умовах зменшення рівня кредитування в 2014 р. процент за кредит зріс при умові зменшення депозитних ресурсів банків.

Так, втрата ресурсів банківською системою у 2008-2009 рр. становила 35 млрд. грн. в національній валюті та 3 млрд. дол. в іноземній, та лише за півріччя 2014 р. 40 млрд. грн. та 6 млрд. дол. В такий спосіб населення переводячи заощадження в готівкові кошти, підтримувало девальвацію гривні.

Якщо вести мову про проблеми із поверненням кредитів, то тут важливо вказати, що за офіційними даними НБУ станом на листопад 2017 р. практично кожен другий кредит банків є дефолтним - частка проблемних кредитів корпоративному сектору становить біля 56,8%, фізичним особам – 54,7%. При цьому в банках з державною часткою їх частка склала 71,6%, іноземних банківських груп – 45,3%, банківських установ з приватним капіталом 24,6%.

Вищевказані проблеми в банківській сфері України спричинили значні відрахування в резерви. А заборона регулятора створювати резерви у валюті під валютні кредити, спричинило підвищення витрат комерційних банків в зв'язку із необхідністю їх конвертації. Така ситуація спричинила ситуацію домінування витратних статей балансу вітчизняних банківських установ над дохідними, що й

стало причиною негативного результату їх функціонування. Як можна побачити в табл. 2.18, 2011-2013 рр. характеризуються збитковістю банківського бізнесу, 2014-2015 рр. – прибутковістю, а 2016-2017 рр. – знову збитковістю.

Ще однією проблемою банківського сектору країни виступає незначний рівень, порівняно із іншими країнами світу, рівень капіталізації. Адже належний рівень капіталу виступає своєрідним буфером, захистом контрагентів від збитків банківських операцій. Якщо проаналізувати динаміку регулятивного капіталу банку (табл. 2.21), то слід зазначити, що до 2014 р. спостерігався позитивний тренд, однак в 2015 р. його рівень скоротився на 160,3 млн. грн. до 188,9 млрд. грн., в 2016 р. ще на 591,3 до 129,8 млрд. грн., в 2017 р. ще на 20 млн. грн. до 109,7 млрд. грн.

Таблиця 2.21

**Динаміка обсягу та адекватності регулятивного капіталу банків за
2009-2017 рр. [60]**

Рік (станом на 01.01)	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	01.11. 2017
Регулятивний капітал (млн. грн.)	123 065	135 802	160 896	178 454	178 909	204 976	188 949	129 817	109 654	110 793
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	14,01	18,08	20,83	18,90	18,06	18,26	15,60	12,31	12,69	15,03

Такий стан речей був спричинений перш за все значним виведенням банків з ринку та їх ліквідацією, а також збитками від відрахувань у резерви.

Як щодо показника адекватності) регулятивного капіталу, то як можемо спостерігати із табл. 2.19, за весь аналізований період банки дотримувались його значення – тобто більше 10%. Однак попри таку статистику, якість регулятивного капіталу значно погіршилась. Зокрема зросла частка субординованого боргу та знизилась частка статутного капіталу.

Так, з метою підвищення капіталізації банківського сектору, у 2014 р. регулятором було прийнято рішення підвищити мінімальний рівень

регулятивного капіталу до 500 млн. грн. Проте ми вважаємо, що навіть при значному рівні капіталу, якщо в банку велика частка неякісних активів, його фінансова стійкість, кредитоспроможність та надійність є сумнівними.

Слід зазначити, що якщо вести мову про негативний вплив глобалізаційних процесів на внутрішній ринок загалом й на банківську систему зокрема, то слід зазначити, що саме зниження цього впливу перебуває в компетенції національної економічної політики й грошово-кредитного регулювання НБУ. При цьому останньому відводиться не остання роль в силу передачі негативних наслідків в банківській системі на економіку країни. Зокрема, найбільше страждає реальний сектор в силу недостатнього його фінансування банківською системою. Крім того, наслідком розгортання кризових явищ є масове вилучення депозитів з банківських установ внаслідок значної недовіри до національної валюти й переважанням іноземної, що спричиняє девальваційні процеси гривні.

І лише виважена та компетентна політика НБУ в даному напрямку має змогу знизити або ж припинити вказані негативні явища.

Так, центральний банк України повинен контролювати діяльність комерційних банків в напрямі підвищення прозорості їх діяльності, контроль за використанням похідних фінансових інструментів, посилена звітність як можливість превентивно виявити ризикові сфери їх діяльності тощо. Основними факторами, що спричиняють ризики в банківському секторі України є концентрація кредитної діяльності й значні обсяги простроченої заборгованості, збільшення частки державних цінних паперів в портфелі цінних паперів банків, нестабільність ресурсної бази, необхідність сплати в короткостроковому періоді значних обсягів заборгованості, чутливість до курсової нестабільності та відновлення динаміки доларизації вкладів, низька якість банківських активів, незначний розвиток похідних цінних паперів та можливостей страхування ризиків.

Загалом, аналіз стану банківської системи України дозволяє стверджувати, що на сьогодні він характеризується втратою фінансової стійкості, й негативними тенденціями до динаміки її розвитку.

Першочерговими заходами роботи НБУ в такому напрямку є підвищення стабільності національної валюти шляхом оптимізації інфляційних процесів, а також стабілізації валютного курсу. Цього можна досягнути шляхом активнішої участі регулятора на міжбанківському валютному ринку задля гасіння валютної паніки серед економічних суб'єктів в період фінансової нестабільності. Результатом такої діяльності мало б стати більша довіра до національної валюти й банківської системи. Крім того, доцільно обмежити попит на іноземну валюту серед населення та суб'єктів господарювання та дозвіл на використання іноземної валюти виключно для зовнішньоекономічної діяльності й поїздок за кордон.

Слід зазначити, що також досить серйозною проблемою для України виступає значний рівень доларизації, що теж потребує активного втручання центрального банку. Зокрема, доцільна заборона для комерційних банків приймати депозити в іноземній валюті, або ж суттєво їх обмежити.

Таким чином, зазначимо, що основними причинами кризового стану банківської системи України виступають:

- незбалансована макроекономічна політика – значна монополізація економіки, залежність від позик з-за кордону, збитковість підприємств реального сектору, тощо;
- недоліки грошово-кредитного регулювання – неякісна відсоткова та валютна політики, помилки в банківському нагляді, зміна цільових орієнтирів монетарного регулювання та ін.;
- недоліки в кредитній політиці – невідповідність кредитного й депозитного портфелів, розбалансованість активів та пасивів банку за валютною складовою, видача банками короткотермінових кредитів, кредитування імпортних товарів.

Отже, підсумовуючи відмітимо, що з метою подолання кризових явищ в банківському секторі України слід запровадити наступні заходи: вирішити проблеми рекапіталізації та реструктуризації банківських установ, ліквідувати розриви між активами й зобов'язаннями банків, субсидіювати процентні ставки за банківськими кредитами для компаній реального сектору, й для населення з метою придбання ними товарів вітчизняного виробника, запровадження

ефективної антиінфляційної а антидевальваційної політики, підвищення гарантування вкладів населення й запровадження гарантування вкладів для господарюючих суб'єктів, підвищення фінансової дисципліни й ефективності контролю за діяльністю банків.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Здійснивши аналіз сучасного стану банківської системи України на основі розгляду та оцінки політики Національного банку України в період кризових явищ на фінансовому ринку, визначення впливу іноземного капіталу на банківську систему України та характеристики банківських криз в умовах глобалізації та їх впливу на ефективність банківської діяльності в Україні, ми прийшли до наступних висновків.

1. Національний банк України не був готовим до фінансово-економічної кризи, що розпочалась у 2008 році. Це, зокрема проявилось у невідповідності та нечіткості його грошово-кредитної політики в перші періоди кризових явищ та неефективності більшості інструментів при регулюванні як ліквідності банківської системи, так і стабілізації ситуації на валютному ринку, зниження негативних інфляційних очікувань населення та повернення довіри до неї з боку вкладників.

2. Під час кризових явищ в банківській системі України регулятор досить активно використовував політику мінімальних резервів з метою оперативного реагування на зміну фінансово-економічного середовища та підтримки на оптимальному рівні ліквідності та фінансової стійкості банківських установ, що, однак, не дозволило йому в повній мірі досягнути запланованих результатів.

3. Процентна політика разом із політикою резервування не спричиняла відповідного впливу на динаміку наданих кредитів для банківського внаслідок ряду чинників, основних із яких було спрямування комерційними банками більшості ресурсів на валютний ринок, що мало своїм наслідком значний скачок в обмінному курсі гривні до дол. США в 2008 р. Для того, щоб облікова ставка спричиняла відповідні зміни на кредитному ринку держави й виступила ефективним інструментом здійснення грошово-кредитної політики в першу чергу НБУ необхідно було забезпечити дієвий механізм рефінансування.

4. Операції з цінними паперами не змогли забезпечити необхідний ефект під час кризових явищ в банківській системі України внаслідок як нерозвиненості

фондового ринку, так нецільовою метою їх використання, зокрема не стільки для регулювання ліквідності банківської системи, як покриття державного дефіциту.

5. Частка присутності іноземного капіталу в банківському секторі країни станом на 01.01.2017 р. становила 49 %, що вище значення у 40 %, та свідчить про небезпеку для банківської системи країни. При цьому найбільше інвестують в банківську систему України Російська Федерація (30,1%), Італія (5,8%), Кіпр (4,2%), Австрія (2%), Угорщина (2%), Франція (2,4%).

6. Банки з іноземним капіталом мають в своєму розпорядженні 46 % власного капіталу, 35 % активів та 31 % зобов'язань вітчизняного банківського сектору. Крім того, 37 % та 55 % кредитного портфеля юридичних осіб і фізичних осіб відповідно. Також в них зосереджено, 36 % вкладів від юридичних осіб й 25 % депозитів фізичних осіб. Така ситуація сприяє їх суттєвому конкурентному становищі в кредитній діяльності й інших секторах ринку. Водночас, в даних банківських установах зосереджено біля 58% кредитів та 42% вкладів в іноземній валюті. Така ситуація має своїм поясненням активне кредитування експортно-імпортних операцій та незацікавленість у збільшенні валютних вкладів через постачання дешевих грошових ресурсів від материнської компанії.

7. Напрямами вирішення проблем із присутністю іноземного капіталу в країні є наступні: підвищення обсягу та частки статутного капіталу банківських установ із українським капіталом, що дозволить вийти до оптимального показника в 30% частки банків з іноземним капіталом в банківській системі країни; повернення довіри до банківської системи України та підвищення ресурсної бази комерційних банків для відновлення їх кредитної активності, що дозволить наростити ресурси вітчизняних банків в гривні, а відтак і відновити гривневе кредитування, що спричинить підвищення процентних доходів банків та досягнення збитковими іноземними банками точки беззбитковості; забезпечення стабільного курсу національної валюти заходами, що допоможуть знизити проблему знецінення інвестицій та регулювання балансу банків в частині валютної складової задля зниження рівня доларизації, що дасть можливість підвищити стійкість банківського сектору через зниження валютного ризику та

зменшити збитковість від знецінення національної валюти.

8. Схильність країни до впливу кризових процесів ззовні спричиняють наступні чинники: нестабільна ситуація в країні, що спричиняється відкритістю економіки і диспропорціями економічного розвитку, невідповідність встановленого курсового режиму економічним умовам країни, значні відсоткові ставки та інфляційні процеси, агресивна політику банків на ринку кредитування, низька якість банківського ризик-менеджменту.

9. Виникнення банківських криз спричиняють досить багато чинників, проте в кожній країні існує своя специфіка їх прояву, що залежить від економічного розвитку країни, її відкритості, дієвості функціонування банківської системи тощо. Разом з тим, кожна країна, в тому числі й Україна, повинна відповідно до своєї специфіки запроваджувати заходи запобігання кризових явищ в майбутньому з метою недопущення зниження ефективності банківської діяльності, що проявляється у значних обсягах проблемних кредитів, негативних результатів діяльності банків, зниження рівня капіталізації та управління банківськими ризиками тощо.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Оцінка зарубіжного досвіду забезпечення фінансової стійкості банківських систем та можливості його застосування в Україні

Поглиблення фінансових інтеграційних процесів та кризові явища спричинили необхідність пошуку дієвої системи оцінки фінансової стійкості банківської системи України, яка б дала змогу на початкових етапах прояву кризових явищ визначати проблемні аспекти, а також передбачати тенденції їх розвитку. З метою пошуку найбільш ефективної системи оцінки доцільно проаналізувати зарубіжний та вітчизняний досвід наглядових органів в цьому питанні.

Так, закордоном питанню забезпечення фінансової стійкості банківської системи загалом та банківських установ зокрема дедалі частіше приділяють увагу. Водночас, основний акцент ставиться саме на оцінку фінансової стійкості банківської системи на основі оцінки фінансової стійкості окремих банківських установ, що направлено на пошук першорядних ознак й факторів кризових процесів.

За таких умов варто проаналізувати саме досвід тих країн, в яких в достатній мірі розвинуті фінансово-кредитні відносини. До таких країн можна віднести США й країни Європейського Союзу.

Слід відмітити, що експерти Банку міжнародних угод класифікують систему оцінки фінансової стійкості банків (СОФСБ) відповідно до форм та підходів діяльності банківських установ [64].

Так, за таким поділом розрізняють: рейтингові системи, коефіцієнтного аналізу, аналізу однорідних груп; системи комплексної оцінки банківського ризику; статистичні моделі системи раннього реагування; мікро– та макропруденційний аналіз. Їх використання різними країна світу продемонстровано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Системи оцінки фінансової стійкості банків у зарубіжній та вітчизняній практиці [24; 25; 31; 64]

Країна	Рейтингові системи оцінки	Системи коефіцієнтного аналізу та аналізу однорідних груп	Системи комплексної оцінки банківського ризику	Статистичні моделі систем раннього реагування	Мікро– та макро– пруденційний аналіз
США	CAMELS, BOPEC, ROCA, CAMEO, CAEL	BankMonitoringScreens		SEER, SCOR, BankCalculator – OCC	Моніторинг ІФС, стрес-тестування
Російська Федерація	CAMEL				
Великобританія			RATE		
Німеччина		BAKIS			
Франція	ORAP			SAABA	
Італія	PATROL				
Польща	CAMELS				
Чехія	CAMELS				
Словаччина	CAMELS				
Нідерланди			RATE		
Країни Балтії	CAMELS				
Україна	CAMELS				

Як можна побачити з таблиці 3.1, різні країни використовують різні системи оцінки фінансової стійкості, вибір яких здебільшого залежить від економічно-фінансового стану тої чи іншої держави та її технічних можливостей. З метою кращого розуміння показників кожної з систем, проведемо їх порівняльний аналіз (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Порівняльна характеристика показників систем оцінки фінансової стійкості банків [24; 25; 31; 64]

Система оцінки	Загальна кількість показників	Якість активів	Достатність капіталу	Прибутковість	Ліквідність	Ринковий ризик	Управління та контроль	Економічні	інші
CAMELS	6	1	1	1	1	1	1		
BOPEC	5		1	1				3	
ROCA	4	1				1	1		1
CAMEO	5	1	1	1			2		
CAEL	19	5	5	4	5				
CAMEL	5	1	1	1	1		1		
ORAP	14	4	2	3	1	1	3		
PATROL	5	1	1	1	1		1		
BankMonitoringScreens	39 фінансових та 35 ринку	21	5	5	8				35

	капіталу								
BAKIS	47	18	1	10	2	16			
RATE	9	1	1	1	1	1	3		1
RAST	13	1			1	3	3		5
SEER	11	7	1	1	2				
SCOR	12	7	1	1	3				
BankCalculator – OCC	10	1	1	1	1			1	5
SAABA	5	1	1	1	1		1		

Зазвичай банківський нагляд в розвинутих країнах здебільшого передбачає поєднання кількох систем. Найпоширенішими з них, однак, є саме рейтингові, що обумовлюється простотою наочністю результатів оцінки (табл. 3.3). Так, підсумком оцінювання виступає групування банківських установ відповідно до певного заданого критерію.

Таблиця 3.3

Класифікація рейтингових систем [24; 64]

Критерій	Класифікація
За методами	експертні, бухгалтерські та змішані
За способом нагляду	дистанційні та комбіновані
За рівнем прозорості	відкриті і закриті
За методом побудови	бальні та індексні
За масштабом розповсюдження	міжнародні й національні;
За типом власності	державні та недержавні

Слід зазначити, що специфікою державних рейтингів виступає їх таємничість, тобто нерозголошеність результатів загалом. Переважно їх використовують органи, що здійснюють нагляд за банківськими установами з метою недопущення банкрутств в банківській системі й підвищення її фінансової стійкості [50, с. 40].

Зауважемо, що найпоширенішим з рейтингових систем є скоринг, перевагою якого є швидкість оцінки банку. З іншого боку, аналіз на основі коефіцієнтів та однорідних груп дає можливість швидко зорієнтуватись щодо наявності можливих небезпек, котрі можуть вплинути на фінансову стійкість банківської

установи. Даний вид аналізу є простим в застосуванні як для комерційних банків, так і для регуляторів.

Система оцінки ризиків банківської системи включає як загалом аналіз звітної інформації банків, так і розроблення напрямів зниження збитків при настанні негативної події.

Таким чином, спільними рисами вищепроаналізованих систем є те, що базою для аналізу виступає саме звітність банківських установ, вони застосовуються не лише для оцінки фінансової стійкості, а й ризиковості й надійності банків, вихідними даними для аналізу є як абсолютні, так і відносні показники, тобто ті, які свідчать про розмір банківської установи, так і ті, які вказують на якісний склад активів, капіталу, дохідність, ліквідність, ризики тощо (див. табл. 3.2). Разом з тим, їх недоліком виступає оцінювання тільки поточної фінансової стійкості станом на конкретний день.

Водночас, для можливості прогнозування можливих ризиків та проблем застосовують системи раннього реагування, а також мікро- та макропруденційний аналіз, який дає змогу передбачити тенденції розвитку діяльності банків в результаті впливу на нього різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів, в тому числі й ефекту зараження. Даний вид аналізу взаємозалежний в силу того, що через зниження стійкості того чи іншого банку впливає на всю банківську систему загалом [66, с. 41].

Слід зазначити, що даний вид аналізу в світовій практиці здійснюється на основі нагляду та проведення стрес-тестів банківської системи. Власне сам моніторинг фінансової стійкості включає низку індикаторів, які обчислюються за певною формулою.

Так, до прикладу МВФ застосовує для оцінки фінансової стійкості 40 індикаторів [69]. При цьому, 12 з них є базовими, а 13 носять рекомендаційний характер та спрямовані на визначення достатності капіталу, якості активів, дохідності, рентабельності, ліквідності, чутливості до ризиків. Слід зазначити, що в зв'язку із прийняттям Базеля III та зміною вимог до розрахунку капіталу I

рівня, алгоритм розрахунку окремих показників найближчим часом буде змінений.

Також відсутні чіткі значення вказаних показників, вказується лише їх вплив при зниженні чи підвищенні в результаті відсутності достатнього досвіду такої оцінки [5]. Так, відповідно до цього НБУ щокварталу публікує індикатори фінансової стійкості для банків, при цьому 12 базових та 10 рекомендаційних.

Здійснимо порівняння існуючих індикаторів МВФ та НБУ. Так, набір нормативів, які виділяє НБУ, представлений в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Перелік діючих наборів індикаторів фінансової стійкості за методикою НБУ [62]

Група нормативів	Назва нормативу за вітчизняною методикою
Нормативи капіталу	мінімального розміру регулятивного капіталу – Н1 (500 млн. грн.)
	достатності (адекватності) регулятивного капіталу – Н2 (не менше 10%)
	достатності основного капіталу (Н3 (не менше 7%);
Нормативи ліквідності	миттєва ліквідність – Н4 (не менше 20%)
	поточна лік-відність – Н5 (не менше 40%)
	короткострокова ліквідність – Н6 (не менше 60%)
Нормативи кредитного ризику	максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента – Н7 (не більше 25%)
	великих кредит-них ризиків – Н8 (не більше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу)
	максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9)(не більше 25%)
Нормативи інвестування	інвестування в цінні папери окремо за кожною установою – Н11 (не більше 15%)
	загальної суми інвестування – Н12 (не більше 60%)

Відповідно до практики в Україні, регулятор запровадив 4 групи нормативів для оцінки діяльності банківських установ. Зокрема, це нормативи капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування.

Методика МВФ дещо відрізняється як за кількістю, так і за складом показників (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Показники фінансової стійкості для депозитних корпорацій за розробкою

МВФ [69]

Базові	Рекомендаційні
<i>Нормативи капіталу</i>	Співвідношення капіталу до активів
Співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів	Співвідношення великих відкритих позицій до капіталу
Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня до зважених за ризиком активів	Співвідношення кредитів за географічним розподілом до сукупних валових кредитів
Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів до капіталу	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів в активах до капіталу
<i>Якість активів</i>	Співвідношення валової позиції похідних фінансових інструментів у зобов'язаннях до капіталу
Співвідношення недіючих кредитів до сукупних валових кредитів	Співвідношення доходу від торговельних операцій до валового доходу
Співвідношення кредитів за секторами економіки до сукупних валових кредитів	Співвідношення витрат на утримання персоналу до непроцентних витрат
<i>Прибуток і рентабельність</i>	Спред між ставками за кредитами та депозитами (базисні пункти)
Норма прибутку на активи	Спред між найвищою та найнижчою міжбанківськими ставками (базисні пункти)
Норма прибутку на капітал	Співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів (крім міжбанківських)
Співвідношення процентної маржі до валового доходу	Співвідношення кредитів в іноземній валюті до сукупних валових кредитів
Співвідношення непроцентних витрат до валового доходу	Співвідношення зобов'язань в іноземній валюті до сукупних зобов'язань
<i>Ліквідність</i>	Співвідношення чистої відкритої позиції за інструментами участі в капіталі до капіталу
Співвідношення ліквідних активів до сукупних активів	
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	
<i>Чутливість до ринкового ризику</i>	
Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті до капіталу	

Так, за рекомендаціями МВФ, виділяються наступні групи індикаторів: капіталу, якості активів, прибутковості та рентабельності, ліквідності, чутливості до ринкового ризику. При цьому, схожими з тими, які передбачені НБУ, є індикатори капіталу та ліквідності. Аналіз показників фінансової стійкості банківської системи України за методикою МВФ продемонстровано в додатку Д.

Аналіз таблиці 3.4 та 3.5 потребує додаткових пояснень до кожної з груп індикаторів. Так, якщо говорити про нормативи капіталу, то саме достатність власного капіталу виступає одним із основних умов забезпечення фінансової стійкості. На основі даної групи показників розраховуються й інші показники як у

вітчизняній практиці, так і в зарубіжній. Основи до розрахунку нормативів капіталу беруть свій початок із 1988 р. (Базель I), з наступною модифікацією внаслідок дії значних криз та лібералізаційними процесами в 2004 р. (Базель II) та 2010 р. (Базель III). Останній Базель передбачає більш жорсткі вимоги до формування капіталу. Зокрема, передбачає показник «співвідношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів» та «співвідношення регулятивного капіталу першого рівня до зважених за ризиком активів» та введений новий базовий показник «співвідношення власного капіталу першого рівня до зважених за ризиком активів» [66, с. 42].

Як щодо нормативів ліквідності, то зауважимо, що такий показник як норматив короткострокової ліквідності передбачений й в системі МВФ як базовий. Разом з тим, ми вважаємо, що у вітчизняну практику доцільно впровадити й ряд інших показників, запропонованих МВФ. Це «співвідношення ліквідних активів до сукупних активів» - розраховує частку наявних ліквідних коштів в сукупних активах банку, а також «співвідношення депозитів клієнтів до сукупних валових кредитів, крім міжбанківських» - визначає рівень покриття неліквідних активів у портфелі банку депозитними ресурсами. Також варто застосувати у вітчизняній практиці новий індикатор, який планує ввести МВФ до складу базового набору – «співвідношення обсягу наявних стабільних фінансових фондів до необхідного обсягу стабільних фінансових фондів», що дозволить визначати ступінь наявності стабільних джерел фінансування.

Нормативи кредитного ризику загалом у вітчизняній методиці представлені достатньою кількістю показників та охоплюють досить важливі аспекти ризикової діяльності банку. Разом з тим, такий важливий аспект як якість банківських активів не враховується, на відміну від зарубіжної методики. Слід зазначити, що проблемні кредити в значній мірі впливають на фінансову стійкість банку, а в банківській системі України, як було зазначено в попередньому розділі, вони й так складають практично третину всього кредитного портфелю, тобто кожний 3 виданий кредит є проблемним. Виходячи із цього, у вітчизняну практику доцільно ввести та на належному рівні контролювати показники якості активів. Крім того, замість

недіючих доцільно враховувати саме обсяг негативно класифікованих кредитів, що є ширшим поняттям. Як щодо нормативів інвестування, то вітчизняній методиці відповідають практично аналогічні показники МВФ чутливості до ринкового ризику.

Окремо слід наголосити на відсутності у вітчизняній практиці показників прибутковості та рентабельності, впровадження яких є досить актуальним для нашої країни в силу важливості банківської системи для її подальшого економічного розвитку. Так, зокрема методика МВФ передбачає розрахунок норми прибутку на капітал та на активи. Звичайно, ROA та ROE загалом розраховуються НБУ, проте вони не є об'єктом особливого контролю з його боку.

Власне індикатори фінансової стійкості здебільшого застосовуються разом із стрес-тестуванням, які направлені на виявлення ризиків та виконують значну роль в попередженні банківських криз. В різних державах банківські стрес-тести здійснюється через оцінювання впливу чинників ризиків на банківські установи.

В Україні здійснення стрес-тестів зазначені в Методичних рекомендаціях щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України, Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, Методичними вказівками «Система оцінки ризиків».

Загалом, стрес-тестування враховує наступні ризики: кредитний, ринковий, суверенний, пов'язаний з сек'юритизацією тощо. В практиці зарубіжних країн застосовують багато методів стрес-тестування, які направлені на різний цільовий результат. Так, найбільш поширеним виступає сценарний аналіз, ціллю якого виступає оцінювання перспектив та дозволяє визначити одномоментний вплив факторів, що спричиняють ризик в разі настання стресової події [68].

Якщо ж вести мову про Україну, то досвід стрес-тестування в нашій державі досить незначний - лише з 2014 р. НБУ почав здійснювати стрес-тестування банківської системи задля підвищення довіри до неї. Так, в січні 2014 р. було проведено стрес-тестування 15 найбільших банківських установ, а в липні 2014 р. - 20 великих банків. До числа найбільших банків входили: ПриватБанк, Ощадбанк, Укресімбанк, «Дельта», «Аваль», Укрсоцбанк, ПІБ, Сбербанк Росії, ПУМБ, Надра Банк, Альфа-Банк, «Фінанси та Кредит», ВТБ, Укрсіббанк, Укргазбанк. До числа

великих: Брокбізнесбанк, VAB, ОТП, КредіАгріколь Банк, «Фінансова ініціатива», Фідобанк, «Південний», Імексбанк, «Форум», ІНГ Банк, Родовід Банк, «Хрещатик», «Київська Русь», Златобанк, Південкомбанк, Універсалбанк, ВБР, БТА, Укрінбанк, банк «Кредит Дніпро». Аналіз діагностики банківських установ станом на кінець квітня 2017 р. здійснено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Діагностики банківських установ України станом на кінець квітня 2017 р. [62]

	1 (перша двадцятка)	2 (друга двадцятка)	3 (третя двадцятка)
Дати проведення діагностики	01.04.2015	01.01.2016	01.04.2017
Кількість банків, що завершили діагностику	20	19	21
Кількість банків, що не потребували докапіталізації	4	7	10
Надали програми докапіталізації/плани реструктуризації	16	12	11
Виконали Програми/Плани в повному обсязі	8	3	1
Перелік платоспроможних банків	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	ПАТ "ВіЕс Банк"	ПАТ "БТА Банк"
	ПАТ "Сбербанк"	ПАТ "Кредобанк"	ПАТ "Банк Форвард"
	ПАТ "ВТБ банк"	АТ "Прокредит Банк"	АБ "Експрес-Банк"
	АТ "ОТП Банк"	АТ "Піреус Банк МКБ"	ПАТ "Перший Інвестиційний Банк"
	АТ "УкрСиббанк"	ПАТ "А-Банк"	ПАТ "СЕБ Корпоративний Банк"
	ПАТ "ПУМБ"	АТ "Гаскомбанк"	АТ "Дойче Банк ДБУ"
	ПАТ "Альфа-Банк"	ПАТ КБ "ПравексБанк"	ПАТ "Кредит Європа Банк"
	АТ "Ощадбанк"	АТ "Місто Банк"	ПАТ "Полтава-банк"
	АТ "Укрексімбанк"	АБ "Кліринговий дім"	ПАТ "Банк Грант"
	ПАТ "Укрсоцбанк"	ПАТ "Банк Інвестицій та Заощаджень"	ПАТ "Кредитвест Банк"
	ПАТ "Промінвестбанк"	ПАТ АКБ "Аркада"	ПАТ "Ідея банк"
	АБ "Південний"	ПАТ "Мегабанк"	ПАТ "Комінвестбанк"
	ПАТ "Банк Кредит Дніпро"	ПАТ "МІБ"	ПАТ "Банк Січ"
	ПАТ КБ "Приватбанк"	ПАТ "Універсал Банк"	ПАТ "Банк Восток"
	АБ "Укргазбанк"	ПАТ "КБ "Глобус"	ПАТ "Юнекс Банк"
	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	АТ "БМ Банк"	АКБ "Індустріалбанк"
	ПАТ "Сітібанк"		ПАТ "Марфін Банк"
	ПАТ "Креді АгрікольБанк"		ПАТ АКБ "Львів"
			АКБ "Новий"
			ПАТ "Європромбанк"
Виведені з ринку після завершення діагностики	ПУАТ "Фідобанк"	ПАТ "ПтБ"	"Фінбанк"*
	ПАТ "КБ "Хрещатик"	АТ "Фортуна-банк"	
		"Діамантбанк"	

Слід відмітити, що такі банки як Брокбізнес, «Форум» та Південком наразі визнані неплатоспроможними.

Також зауважимо, що стрес-тести проводяться незалежними аудиторами та включають оцінювання якості активів, достатності капіталу з ціллю визначення рівня докапіталізації. За результатом аналізу, банківські установи розробляють систему докапіталізації [62].

Отже, якщо порівняти зарубіжний і вітчизняний досвід, то оцінка фінансової стійкості банківської системи дозволили визначити наступні риси: врахування ризиків при оцінці; поєднання оцінки поточного стану й прогнозного аналізу; поєднання оцінки фінансового стану і роботи контролюючих органів щодо проблематичних банківських установ.

З відмінностей можна відмітити: частота інспектування; зміст звітності; доступність інформації; наявність чи відсутність даних про минулі кризи і банкрутства; технічне оснащення тощо. Зазвичай нагляд в банківській системі в зарубіжних країнах використовував різні системи оцінки фінансової стійкості, адже зараз ні одна із них не дає змоги точно визнати кризовий стан чи прогноз на банкрутство банку [31].

Також дуже актуальним питанням на сьогоднішній день виступає питання проблемних банківських активів, які в значній мірі впливають на фінансову стійкість як окремої банківської установи, так і всієї банківської системи України. Так, за даними НБУ, станом на початок жовтня 2017 р. частка непрацюючих кредитів, наданих корпоративному сектору становила 59,5%, водночас вказаний показник за кредитами, виданими фізичним особам склав 95,4%. Таким чином, доцільно створити спеціалізовану установу управління проблемними кредитами. Так, досвід Швейцарії передбачає утворення Фонду спеціального призначення, який поєднував у собі страхову компанію та санаційний банк. В Швеції були створені спеціалізовані компанії за активної фінансової підтримки країни, при цьому всі активи поділялись на окремі категорії – «хороші» залишались у банківській установі, «проблемні» - викупувалися новоствореними компаніями,

а «безнадійні» - списувались. Викуповлюючи за державний кошт проблемні активи, компанії одночасно отримували й акції таких банків. В США впроваджувався план Гейтнера, згідно якого ФРС та Федеральна корпорація страхування депозитів заснували інвестиційний фонд, за допомогою якого відбувалась купівля пулу проблемних кредитів банків за рахунок випуску боргових цінних паперів, що гарантувались Федеральною корпорацією.

Відтак, створення подібної спеціалізованої установи в Україні дозволить очистити баланси банків від токсичних активів, що сприятиме підвищенню їх фінансової стійкості.

Таким чином, аналізуючи вітчизняний й зарубіжний досвід, слід зауважити, що оцінка фінансової стійкості не передбачає єдиного підходу, така система має значні відмінності в різних країнах, що пов'язано із різними особливостями розвитку держави. Кожна із систем оцінки має ряд як переваг, так і недоліків. Це обумовлює необхідність створення єдиної системи рейтингової оцінки в нашій державі, яка б давала змогу здійснювати перевірки на місцях, відкривала ширший доступ до необхідної інформації та одержаних результатів, відповідала українським показникам діяльності [23, с. 218-219].

Отже, аналіз зарубіжної та вітчизняної практики показників оцінки фінансової стійкості банківських установ дозволив встановити, що вони містять ряд схожих елементів. Відтак, ефективна система оцінки фінансової звітності має стати базовою складовою політики НБУ, направленої на підвищення прозорості банківської системи України диктує необхідність в наближенні вітчизняної практики до зарубіжної, що дало б змогу здійснити оцінку банківської установи та факторів, що спричиняють найбільший вплив на її фінансову стійкість [89].

3.2. Шляхи удосконалення процесу інтеграції українських банків у світовий фінансовий простір

Для інтеграції в світовий фінансовий простір вітчизняних банків, даному процесу мають всебічно сприяти як НБУ, так і інші органи регулювання. Зокрема, таке завдання задеклароване ст. 127 Угоди про асоціацію із забезпечення впровадження міжнародних стандартів регулювання та нагляду у сфері фінансових послуг [82]. Такий захід має дозволити знизити розбіжності у цілях діяльності іноземних банківських установ та українського банківського сектору. Крім того, регулятором було визначено напрями інтеграції вітчизняних банківських установ, зокрема вони складаються із:

- розробки стратегії виходу банку на світовий фінансовий ринок відповідно до власних потреб та можливостей,
- аналізу змоги надання фінансового забезпечення іноземного офісу банківської установи,
- аналіз нормативно-правової бази, що визначає основні вимоги та умови здійснення діяльності банку закордоном, а також законодавчої бази іноземних країн з метою аналізу найефективніших напрямів входження на ринок.

Такий перелік процедур дасть можливість визначити та мінімізувати перешкоди для інтеграції у світову банківську систему, зокрема за допомогою орієнтації у валютному регулюванні країни-реципієнта, особливостей її управлінської та банківської діяльності.

Послуги, які можуть надавати вітчизняні банки закордоном регламентовані ст. 125 Угоди та містять наступний їх перелік: різні види кредитування, фінансовий лізинг, здійснення платежів й переказу грошових ресурсів, надання банківських гарантій та порук, здійснення операцій на біржі, управління інвестиціями та інші допоміжні послуги [82].

Включення у перелік позабалансових послуг обумовлюється саме потребами іноземних клієнтів, адже в глобалізаційних умовах банківські установи дають можливість вибрати клієнтам валюту, країну й процент

операції. Стають популярним операції з кредитними лініями, в межах котрих можливо обрати фінансові інструменти на свій розсуд. Відтак, перед банківським сектором країни виступає необхідність удосконалення свого функціонування відповідно до міжнародних стандартів, що в умовах інтеграційних процесів потребує в першу чергу розробку з боку НБУ заходів регулюючого характеру задля можливості вітчизняним банківським установам конкурувати у світовому фінансовому просторі [75].

Результати впливу інтеграційних процесів для українських банківських установ носить доволі неоднозначний характер, особливо якщо аналізувати фінансовий аспект питання. В зв'язку із пришвидшенням інтеграції, чинники, що спричиняють негативні наслідки для економіки та банківської системи країн, що розвиваються значно зростають. Разом з тим, процеси інтеграції є об'єктивно необхідними, що обумовлює пошук напрямів удосконалення даного процесу для України. Крім того, для нашої держави досить актуальним залишається питання аналізу новітніх тенденцій в банківській сфері з метою одержання конкурентних переваг присутності у міжнародному фінансовому просторі.

Зауважимо, що інтеграції вітчизняних банків у світовий фінансовий простір заважає й ряд чинників, які пов'язані із недосконалістю й несистемністю реформ, невідповідністю методів управління з тенденціями розвитку банківського сектору, наявністю прогалин в правовому забезпеченні функціонування банківських установ та використанні фінансових інструментів їх діяльності, що спричиняє негативний вплив на економічний розвиток держави [65, с. 18–19].

Однак, одним із основних чинників, що перешкоджає інтеграційним процесам вітчизняних банків, є недосконалість банківської системи. Про це засвідчує ряд показників, зокрема й таких як результати діяльності, рентабельність капіталу та активів, проблемні кредити, платоспроможність, що є досить низькими та, порівняно з банківськими секторами інших країн, суттєво відстають від оптимальних показників. Більше того, такий негативний тренд банківська система України показує уже потягом кількох років.

Відтак, одним із напрямів оптимізації інтеграційних процесів банківських установ України виступає комплексне удосконалення як нормативно-правової бази, що регулює діяльність банків, так і інституційних засад їх функціонування.

Якщо розглядати удосконалення нормативно-правової бази, то основним питанням в даному контексті виступає гармонізація вітчизняного банківського законодавства із міжнародним з метою спрощення доступу до світового фінансового ринку за допомогою відміни обмежень на проведення окремих фінансових операцій банками, а також забезпечення дозволу на урізноманітнення ряду послуг, що можуть здійснювати банки, повна реалізація положень Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС в частині забезпечення надійної системи захисту внутрішнього ринку тощо [89, с. 8].

Наступним напрямом виступає підвищення конкурентоздатності банківської системи, адже фінансово-економічна криза, з якої Україна й досі не може вийти, сповільнила євроінтеграційну спрямованість нашої країни, що передбачає необхідність утвердження саме ефективнодіючих банків. Одним із методів підвищення конкурентоздатності банків та забезпечення більш стабільного їх функціонування є забезпечення належних умов для діяльності фінансово-інвестиційних груп, створення уніфікованої стратегії присутності іноземного капіталу в банківській системі, а також розроблення й нормування приписів щодо необхідності забезпечення ними інвестиційної діяльності й зниження можливих ризиків, які вони можуть нести.

На сьогодні також однією із значних проблем є відсутність чіткої політики держави, направленої на стимулювання фінансування реального сектору шляхом залучення банківської системи, що може призвести до поглинання даного сегменту економіки більш капіталізованими країнами. Разом з цим, таке завдання передбачає не лише осучаснення ринку капіталу, а й приведення у відповідність до міжнародних норм як інституційного інвестування, біржової справи, так і розрахункових систем й корпоративного управління.

Якщо вести мову про можливі напрями удосконалення напрямів інтеграції шляхом вирішення проблем, що їх стримують, то доцільно проаналізувати розвиток світових тенденцій та здійснити порівняльний аналіз із вітчизняним.

Так, за останні роки банківські системи країн світу пройшли суттєві модифікації, зумовлені впливом світової фінансової кризи та модернізацію окремих банківських процесів. Зокрема, суттєво підвищилось використання новітніх інформаційних та фінансових технологій, став більш поширеним фінансовий інжиніринг, поглибились тенденції до універсалізації банківської справи на основі підвищення якості та швидкості банківських операцій та послуг, а також знизився рівень їх ризиковості, пришвидшилась консолідація системи регулювання державою ринку фінансових послуг, що обумовило створення в багатьох країнах світу єдиного органу консолідованого нагляду з одночасними дерегуляційними процесами окремих ринкових структур й посилення їх саморегулювання [45, с. 21-22].

Таким чином, основними шляхами вирішення питань щодо оптимізації інтеграційних процесів банківських установ України, на нашу думку, є:

1. Завершення становлення біржової справи на принципах, прописаних Директивами Європейського Союзу.
2. Вдосконалення системи захисту прав як кредиторів, так і вкладників на базі імплементації світового досвіду корпоративного управління й розкриття інформації.
3. Застосування інноваційних технологій здійснення банківських операцій та новітніх фінансових інструментів діяльності банків.
4. Вдосконалення регулювання фінансового ринку загалом й банківської діяльності зокрема.

Успішність таких заходів залежить від фактора передбачуваності, тобто для всіх суб'єктів ринку має бути зрозумілим, що використовується не сліпе копіювання міжнародних норм, а враховується національна специфіка; загальна направленість стратегії повинна бути узгодженою із поточною ситуацією в банківській системі; має забезпечуватись принцип відкритості інформації та

зрозумілості здійснюваних заходів. Забезпечення вказаних умов дозволить оптимізувати нормативну базу з метою забезпечення сприятливіших умов ведення банківського бізнесу. Крім того, доцільно також впроваджувати регулярне удосконалення системи управління ризиками та переглядати кризове управління банків, чого можливо досягнути через тіснішу взаємодію із провідними країнами світу.

Отже, інтеграція до фінансового простору світу ставить для нашої держави одним із першорядних завдань врахування тенденцій розвитку світової економіки й вибору відповідних методів та напрямів, які дозволять забезпечити її достатню швидкість та результативність поряд із мінімальними ризиками від інтеграційних процесів.

Слід зазначити, що для нашої країни та особливо для банківської системи інтеграційні процеси мають відбуватись з певною часовою відстрочкою в силу слабкості економіки, низької фінансової стійкості вітчизняних банків та їх неконкурентоспроможності, що не дозволяє зайняти конкурентні позиції на світовому фінансовому ринку.

Водночас, на даному етапі з метою гармонізації у законодавчому аспекті вітчизняної банківської системи й міжнародної, доцільно привести до європейських вимог нормативно-правову базу, зокрема в частині, що стосується регулювання банківської діяльності. В першу чергу це стосується імплементації Базеля III, основою для впровадження якого лежать уроки світової фінансово-економічної кризи 2008 р. Наслідки впровадження базових положень Базеля III для окремого банку, банківської системи та держави загалом продемонстровано в табл. 3.7.

Разом з тим, щоб інтеграційні процеси банківської системи України були ефективними, слід знизити або ж позбутись обмежень та ризиків, які притаманні вітчизняному банківському сектору. Це, зокрема, наступні:

- великі зовнішні кредити, які ще досі неповернуті та зв'язок платіжного балансу країни із заборгованістю банківських установ;
- збитковість банківської системи й дисбаланс у витратних статтях банків;

Таблиця 3.7

Наслідки імплементації основних вимог Базеля III для банків, банківської системи та держави [13]

Правило Базеля III\Наслідки для	Підвищення вимог до капіталу	Імплементація левериджу й нових коефіцієнтів ліквідності	Підвищення вимог до гарантії вкладів фізичних осіб
банку	досягнення вищої якості капіталу, що дасть можливість протистояти шоківим станам, краще здійснювати ризик-менеджмент.	підвищення ефективності управління ризиками через збільшення інструментів контролю за ліквідністю та залученими ресурсами, ефективніше врахування ризиків, що несе позичальник при кредитуванні, що збільшить прибутки банку та збільшенню нових банківських послуг	повернути заощадження населення до банків, знизити можливість відтоку вкладів при валютних паніках
банківської системи	пришвидшення капіталізації банківських установ та зниження іноземних позик, прискорення консолідації банківського капіталу, зниження кількості нестабільних банків, зниження контролю держави за банківським сектором	зниження ризику ліквідності, підвищення конкуренції за якісні ресурси, підвищення стійкості банківського сектору	підвищити конкурентну боротьбу на ринку депозитів, підвищення якості ресурсної бази
держави	досягнення вищої фінансової стійкості банківського й фінансового сектору, зниження про циклічного впливу наданих банками кредитів, досягнення економічного зростання	зменшення можливості настання боргового колапсу, попередження кризи ліквідності при зниженні можливостей фінансування економічного зростання	збільшення довіри до банківського сектору, зниження панічних настроїв серед населення, прискорення механізмів заощадження та їх перетворення у інвестиції

- великий показник прострочених кредитів та значні витрати на формування резервів;

- неоптимальна структура активів та пасивів в частині термінів та валюти, що відбивається на ліквідності банківського сектору та стимулює валютні ризики;

- неефективне управління банківськими ризиками;
- значна ціна залучених ресурсів та незначна частка спрямованих в банківську систему заощаджень, що не дає змогу здійснювати кредитування реального сектору та стимулювати економічне зростання;
- значна кількість ненадійних та некредитоспроможних позичальників;
- незначна конкурентна здатність вітчизняних банків та захоплення найприбутковіших секторів банками з іноземною участю, тощо.

Крім того, якщо вести мову про цілі банківських установ України та банків європейських країн, то останні більш зосереджені на зниженні проблем з ліквідністю, зокрема й шляхом відмови від фінансової підтримки своїх дочірніх банків закордоном. Водночас, пріоритетною ціллю вітчизняного банківського сектору є підвищення стабільності функціонування й активізація кредитування реального сектору. Відтак, ризиками, що напряду пов'язані із інтеграційними процесами є:

- підвищення конкуренції між банківськими установами;
- валютні диспропорції в балансі банківських установ;
- невідповідність розвитку реального та фінансового секторів;
- проведення банками з іноземною участю кредитної діяльності, що не відповідає інтересам розвитку України;
- підвищення залежності банківського сектору України від зовнішніх запозичень та вразливості від зовнішніх ризиків та інші.

Відтак, із врахуванням вказаних проблем та ризиків, основними векторами інтеграції банківської системи у світовий фінансовий простір мають стати наступні.

1. Досягнення стабільності у функціонуванні банківських установ та підвищення їх конкурентоздатності в міжнародному просторі. Для цього слід здійснити наступні заходи:

- оптимізувати регулювання банківського сектору згідно вимог Базеля III, а також Директив ЄС в контексті забезпечення власними ресурсами банківських установ;

- збільшити капіталізацію банківських установ за допомогою підвищення якості капіталу;
- інтенсивніше застосовувати в практичній діяльності новітні банківські продукти й технології;
- покращити становище із забезпеченням стабільної ресурсної бази;
- вдосконалити ризик-менеджмент, що дозволить знизити системні ризики як банків, так і банківського сектору;
- підвищити корпоративну відповідальність (захист прав клієнтів та недопущення недобросовісної конкуренції);
- підвищити фінансову безпеку в напрямку покращення роботи фондів страхування.

2. Розроблення стратегії попередження виникнення ризикових подій та зниження наслідків від їх реалізації, що можуть з'явитись внаслідок інтеграції банків у світову фінансову систему. Для цього слід здійснити наступне:

- покращити нормативно-правову базу в контексті здійснення діяльності банків з іноземним капіталом;
- законодавчо регламентувати та вдосконалити проведення стрес-тестів банківської системи відповідно до практики, поширеної в Європі;
- вдосконалити інструментарій управління та зниження банківських ризиків та знизити їх вплив на девальвацію гривні та одержання прибутків від спекулятивних операцій;
- збільшити захищеність вкладів як населення, так і підприємств й організацій через здійснення диференційованих відрахувань у Фонд гарантування вкладів та збільшення джерел його формування;
- збільшити вимоги до значимих для країни банківських установ з метою підвищення фінансової стійкості банківської системи.

3. Підвищення ефективності діяльності банківських установ в інтеграційних умовах. Для цього слід:

- структурно реорганізувати НБУ, зокрема через створення спеціального відділу фінансової стійкості, а також реформувати окремі функції регулятора (до

прикладу передати інкасаторську роботу банкам, як це діє закордоном), що дозволить покращити нагляд за функціонуванням банків;

- запровадити макропруденційний контроль за банківським сектором, що надасть змогу виявляти чинники ризиків й нестабільні ділянки;

- впровадити ранню діагностику можливого впливу окремих банків на розвиток БСУ;

- розробити систему підвищення банківського кредитування реального сектору;

- оптимізувати діяльність міжбанківського валютного ринку та підвищити участь банківських установ на міжнародному валютному ринку.

- відновити довіру до банківської системи.

4. Аналізувати можливості впровадження у вітчизняну практику регулятивні заходи провідних країн світу. Для цього необхідно:

- налагодити довірні відносини з регуляторами країн, які можуть бути потенційними для входження українського капіталу;

- здійснювати обмін досвідом між банкірами країн світу та регламентувати можливе стажування вітчизняних банківських фахівців закордоном;

- скоординувати регулятивну політику України та європейськими країнами тощо [31].

Реалізація вказаних заходів, на нашу думку, надасть змогу вітчизняним банкам легше та з меншими втратами здійснювати інтеграцію у світовий фінансовий простір.

3.3. Оптимізація монетарної політики центрального банку в умовах інтеграції фінансових ринків

Однією із основних умов оптимізації монетарної політики центрального банку виступає визначення специфіки сучасного економічного розвитку країни. Так, однією із проблем, що виникає в пострадянських країнах та заважає

нормально здійснювати інтеграційні процеси є незавершеність ринкового реформування, що спричиняє кризові процеси як у фінансовому, так і реальному секторах економіки. Глобалізаційні процеси та вільний рух капіталу лише загострили ситуацію, адже відкрита економіка набула ще й вразливості до зовнішніх шоків. Відтак необхідність покращення монетарного регулювання виступило на основний план в контексті зниження ризиків банківської діяльності.

З метою пошуку шляхів реформування монетарної політики НБУ, доцільно визначити ризики, які супроводжують функціонування банківського сектору при реалізації регулятором грошово-кредитної політики. До таких ризиків ми віднесли:

- важкість обрання базових показників, що особливо відчутно під час використання в якості цільового показника інфляції;
- непередбачуваність в встановленні розміру облікової ставки. Так, протягом 2014-2016 рр. вона коливалась від 9% до 30%;
- галапауюча інфляція, що провокує низький рівень життя громадян;
- застій банківського кредитування, що обумовлюється високими відсотками та низькою кредитоспроможністю позичальників, високою часткою проблемних кредитів тощо.

Разом з тим, відкритість української економіки має враховувати й необхідність розгляду зовнішньої сторони державного регулювання засобами грошово-кредитного регулювання, що, водночас, має ряд негативних моментів.

Так, розрахунок різними валютами при здійсненні міжнародних операцій може спричинити їх вплив на грошову систему країни-неемітента цих валют, а відтак, постане проблема доларизації економіки, значних інфляційних процесів, нестабільності в банківській системі. Зростання споживчого кредитування внаслідок діяльності іноземних банківських установ може спричинити стимулювання імпорту замість підтримки вітчизняних виробників. Іноземні інвестиції, що в основному є короткостроковими, спричиняють незахищеність економіки й нестабільність внутрішньої валюти внаслідок ризику відпливу іноземного капіталу.

Власне до 2008 р. НБУ здійснював політику, спрямовану на зниження дії зовнішніх ризиків шляхом посилення пруденційних вимог до банків, зокрема до капіталу, розширюючи можливу заставу для кредитів рефінансування, здійснення політики, направленої на підвищення заощаджень населення, збільшуючи золотовалютні резерви тощо. Проте після початку фінансово-економічної кризи, довіра до банківського сектору впала, набрали обертів зниження ліквідності банківських установ, підвищились ціни та обвалився курс національної валюти, що поставило першочерговим завданням для регулятора недопущення кризи неплатежів, відтоку ресурсів з банків та стабілізації ситуації на валютному ринку, що потребувало нових підходів до здійснення монетарного регулювання.

Так, відповідного удосконалення потребувала й потребує політика рефінансування як одного із найбільш оперативних інструментів регулювання ліквідності, а також обов'язкового резервування та регулювання облікової ставки.

У кризових умовах 2014-2016 рр. рефінансування не мало належного ефекту через нецільове використання таких коштів банками, які їх спрямовували на валютний ринок, що провокувало обвали гривні. Саме тому потребує вирішення питання контролю за використанням кредитних ресурсів, взятих в НБУ для їх спрямування на кредитний ринок, а не в спекулятивні операції. Для цього можливий варіант збільшення процентної ставки за кредитом рефінансування вище ринкової ціни. Такий захід дозволить отримувати вказані кредити лише надійним та стійким банківським установам та дасть змогу відсікти банки, котрі захочуть використати такі ресурси в спекулятивних цілях. Також можливим напрямом, що стимулюватиме кредитування банками реального сектору економіки може бути структурне рефінансування регулятором комерційних банківських установ, котрі фінансуватимуть пріоритетні галузі економіки. Для цього доцільно розробити інструменти рефінансування фінансовостійких банків на середньострокову перспективу задля стимулювання кредитування високотехнологічних процесів реального сектору. При цьому процент за такий кредит рефінансування й його розмір має залежати від якості та кількості наданих таким комерційним банком кредитів реальному сектору.

Доцільно звести до мінімуму використання регулятором операцій овернайт та зменшення проценту за ними, адже відповідно до світової практики, обсяг таких операцій є незначним, адже здебільшого виконують функцію виявлення коридору відсоткових ставок й розміру штрафних санкцій за неякісний менеджмент в банківських установах. Основний же обсяг операцій у світовій практиці здійснюється через РЕПО.

Загалом варто відмітити, що в Україні неефективна передача імпульсів від реалізації процентної політики та ліквідності банківського сектору. Здійснення даної політики не відповідає практиці розвинутих країн, в яких вона здійснюється відповідно до «вузького відсоткового коридору». Відтак, доцільно застосовувати на практиці базові орієнтирні ставки для банківських установ, припустимо за депозитами і кредитами регулятора термінами на 7 та 14 днів, що дозволить зробити діяльність НБУ більш прогнозованою. Також можливий варіант удосконалення політики рефінансування є прийняття кредитного портфелю в якості забезпечення отриманих від НБУ кредитів рефінансування.

Також напрямом оптимізації вказаного інструменту може виступати збільшення видів застави під кредити рефінансування, що оптимізує ситуацію з ліквідністю, а також дозволить покращення механізмів рекапіталізації за посередництвом держави. Також можливе впровадження диференціації проценту за кредитами рефінансування у відповідності до якості прийнятих в забезпечення цінних паперів та надійності самих банків-позичальників. Наразі процент за такі кредити залежить від виду кредиту рефінансування.

Обов'язкове резервування потребує оптимізації його реалізації в контексті підвищення впливу на ліквідність банківського сектору. Крім того, для зниження ризиків, особливо кредитного, потрібно моніторити стан проблемної заборгованості банків задля пошуку найоптимальнішого плану реструктуризації таких кредитів для досягнення оптимальних показників ліквідності того чи іншого банку, що підвищить стабільність функціонування банківської системи.

Тому, ми вважаємо, що оптимізація даного інструменту має проводитись в контексті диференціації вимог як у валютному, так і в строковому розрізі, що в

середньостроковій перспективі дозволить залучати довгі ресурси в національній валюті за умови відновлення довіри до банківської системи. Зауважимо, що схожа практика уже існує, зокрема диференціація проходить за строковими депозитами та коштами на вимогу, однак збільшення поділу за строками підвищить дієвість монетарного регулювання.

Облікова ставка як один із основних інструментів процентної політики в докризовий період була спрямована на підняття ціни грошей. Водночас, на сьогодні вона має знижуватись, адже така тенденція створить відповідні умови для політики рефінансування та забезпечить сприятливу ситуацію для банківського кредитування реального сектору. Слід зазначити, що за 2016-2017 рр. регулятор поступово знижував рівень облікової ставки із 22% (станом на кінець січня 2016 р.) до 12,5% (з травня по вересень 2017 р.). Однак 27.10. 2017 р. підвищив її рівень до 13,5%, пояснивши свої дії проведенням більш жорсткої монетарної політики з метою зниження інфляції, необхідності повернення заощаджень у банківську систему та стримання споживчого попиту.

Разом з тим, використання даного інструменту не має належного впливу на підтримки ліквідності та зниження інфляційних процесів, які мають в основі не лише монетарні чинники, а відтак необхідний більш гнучкий підхід до використання даного інструменту. Також немає на даний час зміна облікової ставки відповідного впливу на процент за банківські кредити, що можна пояснити незахищеністю кредиторів та значним кредитним ризиком, що в підсумку впливає на ціну кредиту.

Тому слід вдосконалити процентну політику в контексті її специфіки в умовах плаваючого курсу із розширенням коридору процентних ставок.

Операції на відкритому ринку не в повній мірі застосовуються НБУ через нерозвиненість фондового ринку, проте є досить перспективними в силу гнучкості використання та оперативності впливу. Так, в роботі з даним інструментом НБУ використовує операції з ОВДП та емітує депозитні сертифікати, проте вони не є надійними та високоліквідними активами, як в зарубіжних країнах, в силу недовіри до уряду. Тому для оптимізації використання

вказаного інструменту має бути забезпечена ефективна діяльність власне самого ринку цінних паперів та проведена обережніша поведінка уряду при здійсненні позикових операцій. Мова йде про забезпечення окремими статтями бюджету випусків державних облігацій задля гарантії покриття боргу. Також слід підвищити терміни їх випуску, що дозволить знизити витрати з бюджету. Крім цього, доцільно впровадити покриття обов'язкових резервів сумами купівлі банками ОВДП, що стимулюватиме їх придбання.

Загалом, станом на листопад 2017 р. сума ОВДП, яка знаходилась в обігу становила 701,2 млрд. грн., що на 33,6 млрд. грн. більше показника 2016 р. При цьому у власності НБУ зберігалось 51,4% (в 2016 р. – 57,2%) від обсягу випущених ОВДП, а банків – 45%, що свідчить про поступове зниження ролі НБУ у фінансуванні державного боргу.

Таким чином, використання вказаних пропозицій, а також усунення упущень та помилок, які були здійсненні регулятором в процентній політиці у 2014-2016 рр. дозволять покращити ліквідність банківської системи нашої країни.

Як щодо валютної політики, то слід було б регламентувати обмеження притоку нестійкого зовнішнього капіталу при нестабільності на світових фінансових ринках, адже його відтік може стати суттєвим фінансовим ударом по стійкості держави. Також на сучасному етапі постає актуальне питання у зниженні валютних обмежень, впроваджених під час піку кризових явищ. Так, мова йде здебільшого про експортерів та необхідність стимулювання надходження валютної виручки в Україну.

Таким чином, монетарне регулювання в сучасних умовах має передбачати наявність дієвих інструментів реагування при виникненні несприятливих обставин на зовнішніх ринках при одночасному забезпеченні фінансової стійкості банківського сектору економіки з метою зниження ймовірності виникнення кризи ліквідності.

Крім того, доцільно оптимізувати й засади здійснення грошово-кредитної політики. Зокрема, декларування нацбанком досягнення однозначних показників інфляції може потребувати проведення жорсткої монетарної політики, що може

негативно позначитись на кредитуванні реального сектору, розвиток якого є запорукою економічного піднесення. Також в умовах інтеграційних процесів не достатньо таргетувати виключно один показник (інфляцію), адже базові макроекономічні параметри (грошові агрегати, норма процента, темпи інфляції, обсяг кредитування економіки, обмінний курс гривні) є досить нестійкими й на них впливають ряд зовнішніх факторів. Відтак слід враховувати їх взаємозв'язок та взаємозалежність при здійсненні грошово-кредитного регулювання. Крім того, в кризових умовах для забезпечення економічної стабільності, НБУ повинен активно впливати на курс гривні.

Також НБУ необхідно було б розробити ряд заходів, які б можна було б впровадити при порушенні макроекономічної чи фінансової рівноваги (наприклад масовий відтік вкладів). За таких обставин, повинна використовуватись політика стабілізації курсу гривні та забезпечуватись гарантії повернення вкладів. Потребує контролю й кредитна експансія банків, що спричиняє збільшення кредитного ризику та частки проблемних кредитів в кредитному портфелі, що викликає необхідність створення резервів під них, а відтак знижує рівень капіталу та може викликати зменшення ліквідності й призвести до кризи в банківській системі. Така ситуація потребує відповідних обмежувальних заходів з боку НБУ. Підвищення валютного ризику через відсутність альтернатив вкладання банківських ресурсів та спрямування банками їх в більш гарантовані активи може спричинити дестабілізацію валютного ринку й вимагає запровадження від НБУ ефективних заходів реагування на такі спекулятивні дії банківських установ.

Отже, вказані моменти, реалізація яких може мати негативні наслідки як для банківської системи так і для економіки країни загалом, вимагають необхідності оптимізації монетарного регулювання.

Таким чином, в умовах інтеграції в світовий фінансовий простір, коли поряд із внутрішніми дисбалансами існують й зовнішні загрози та ризики, підвищується значення монетарного регулювання як основного елемента захисту від можливих зовнішніх загроз. Тому оптимізація інструментів грошово-кредитного регулювання забезпечуватиме активізацію економічного зростання країни.

Відтак, зволікання із розв'язанням основних проблем в банківській системі за допомогою вдосконалення здійснення монетарного регулювання не дозволить наростити необхідний інвестиційний потенціал банківських установ, який життєво важливий для подальшого економічного розвитку України. Адже саме від ефективного грошово-кредитного регулювання залежать як макроекономічні показники країни, так і очікувальні настрої населення, господарюючих суб'єктів й усіх учасників грошово-кредитної системи, що є суттєвим фактором відновлення стабільності банківської системи України, а відтак й фінансової стійкості держави загалом.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Оцінивши зарубіжний досвід забезпечення фінансової стійкості банківських систем й визначивши можливості його застосування в Україні, проаналізувавши напрями удосконалення інтеграції вітчизняних банків у світовий фінансовий простір та визначивши перспектив удосконалення системи монетарного регулювання центрального банку в умовах глобальної фінансової нестабільності, ми дійшли до наступних висновків.

1. Використання центральним банком традиційних інструментів реалізації монетарної політики має наповнюватись новим змістом, визначаючи можливості оперативного реагування як на внутрішні умови економічного розвитку, так і зовнішні впливи на динаміку господарських процесів з тим, щоб уникнути надмірної переоцінки можливостей ринкового саморегулювання і відновлення рівноваги без втручання держави. Серед зазначених інструментів насамперед потребують розгляду такі як рефінансування банків, обов'язкове резервування та політика облікової ставки. Використання інструментів грошово-кредитної політики як заходів запобігання при перших ознаках зовнішньої дестабілізації економіки має передбачати можливості запровадження валютних обмежень у разі виникнення такої необхідності.

2. Задля оптимізації монетарного регулювання економіки потрібно вжити такі заходи як: створення державою комплексного механізму «страхування» банків на випадок, якщо їх втрати перевищать певний рівень, створення державного «банку поганих активів», подальше зниження нормативів обов'язкових резервів за всіма категоріями зобов'язань банків, розширення їхнього доступу до наявних інструментів рефінансування, розвиток базових інфраструктурних інститутів, які забезпечують ефективне функціонування банківської системи, перенесення акценту із валютних інтервенцій на інструменти процентної політики, запровадження валютних обмежень у разі виникнення такої необхідності.

3. Порівняння зарубіжного і вітчизняного досвіду оцінки фінансової стійкості банківської системи дозволили визначити наступні спільні риси: врахування ризиків при оцінці; поєднання оцінки поточного стану й прогнозного

аналізу; поєднання оцінки фінансового стану і роботи контролюючих органів щодо проблематичних банківських установ. З відмінностей можна відмітити: частота інспектування; зміст звітності; доступність інформації; наявність чи відсутність даних про минулі кризи і банкрутства; технічне оснащення тощо.

4. Оцінка фінансової стійкості не передбачає єдиного підходу, така система має значні відмінності в різних країнах, що пов'язано із різними особливостями розвитку держави. Кожна із систем оцінки має ряд як переваг, так і недоліків. Це обумовлює необхідність створення єдиної системи рейтингової оцінки в нашій державі, яка б давала змогу здійснювати перевірки на місцях, відкривала ширший доступ до необхідної інформації та одержаних результатів, відповідала українським показникам діяльності.

5. Основним чинником, що перешкоджає інтеграційним процесам вітчизняних банків, є недосконалість банківської системи. Про це засвідчує ряд показників, зокрема й таких як результати діяльності, рентабельність капіталу та активів, проблемні кредити, платоспроможність, що є досить низькими та, порівняно з банківськими секторами інших країн, суттєво відстають від оптимальних показників. Більше того, такий негативний тренд банківська система України показує уже протягом кількох років.

6. Основними напрямками, що дозволять покращити процес інтеграції банківської системи у світовий фінансовий простір є наступні: досягнення стабільності у функціонуванні банківських установ та підвищення їх конкурентоздатності в міжнародному просторі; розроблення стратегії попередження виникнення ризикових подій та зниження наслідків від їх реалізації, що можуть з'явитись внаслідок інтеграції банків у світову фінансову систему; підвищення ефективності діяльності банківських установ в інтеграційних умовах; аналіз можливості впровадження у вітчизняну практику регулятивні заходи провідних країн світу.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей функціонування та розвитку банківських установ в умовах глобалізації та сучасного стану банківської системи України та її місця у світовому фінансовому просторі дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. На основі вивчення різних підходів до трактування категорії «банківська система», дане поняття одержало у роботі свій подальший розвиток, що виявилось в уточненні економічної сутності банківської системи, її функцій, принципів функціонування, а також у виділенні ряду особливостей. Банківську систему визначено як складну взаємопов'язану сукупність банків та допоміжних інститутів, що здійснюють свою діяльність відповідно до встановленого законодавства з метою реалізації емісійного механізму, забезпечення трансформації грошових ресурсів та забезпечення платіжного обороту.

2. На основі аналізу якісних і кількісних показників розвитку банківської системи України та змін в її функціонуванні внаслідок дії глобалізаційних факторів, що проявилось у поширенні світової фінансової кризи на внутрішній ринок, виявлена тенденція поступового зниження частки українських банків в активах банківської системи, а відтак, загрозливий для економіки країни показник експансії іноземного капіталу. Це обумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних причин, викликаних як загальною економічно-фінансовою ситуацією в Україні, так і діяльністю Національного банку України та прогалинами в законодавчій базі.

3. Результати аналізу діяльності НБУ в період кризових явищ засвідчив, що його політика не була ефективною в силу неготовності до фінансово-економічної кризи, яка розпочалась у 2008 р., що проявилось у недієвості його грошово-кредитної політики в перші періоди кризових явищ та неефективності більшості інструментів при регулюванні як ліквідності банківської системи, так і стабілізації ситуації на валютному ринку, зниження негативних інфляційних очікувань населення та повернення довіри до неї з боку вкладників. Це обумовило

необхідність у розробці та регламентуванні антикризових заходів, які б давали можливість попередити та мінімізувати негативні прояви банківських криз в майбутньому.

4. Однією з проблем функціонування банківської системи України є загрозна функціонування банків з іноземним капіталом, які мають в своєму розпорядженні 46 % власного капіталу, 35 % активів та 31 % зобов'язань вітчизняного банківського сектору. Крім того, в них зосереджено 37 % та 55 % кредитного портфеля юридичних осіб і фізичних осіб відповідно, й 36 % вкладів юридичних осіб та 25 % депозитів фізичних осіб. При цьому, в даних банківських установах біля 58% кредитів та 42% вкладів номіновані в іноземній валюті. Така ситуація сприяє їх суттєвому конкурентному становищі на банківському ринку та вимагає активного втручання держави та НБУ з метою регулювання ситуації та недопущення впливу негативних наслідків їх діяльності на фінансову систему країни та фінансовий стан громадян.

5. В роботі запропоновано шляхи мінімізації негативних наслідків присутності іноземного капіталу в країні, зокрема за допомогою: підвищення обсягу та частки статутного капіталу банківських установ із українським капіталом; повернення довіри до банківської системи України та підвищення ресурсної бази комерційних банків для відновлення їх кредитної активності; забезпечення стабільного курсу національної валюти, що дасть можливість підвищити стійкість банківського сектору через зниження валютного ризику та зменшити збитковість від знецінення національної валюти.

6. Проведене дослідження зарубіжного і вітчизняного досвіду оцінки фінансової стійкості банківської системи дозволило виробити пропозиції, спрямовані на вдосконалення такої оцінки у вітчизняній практиці. Для підвищення ефективності її проведення пропонуємо впровадити ряд фінансових показників та індикаторів, що присутні у іноземних країнах, та використання яких дозволить підвищити ефективність функціонування банківського сектору та більш якісно оцінювати та враховувати ризики у діяльності банківських установ.

7. Отримані в роботі результати дозволяють внести пропозиції щодо покращення процесу інтеграції банківської системи у світовий фінансовий простір. Основними з яких є: досягнення стабільності у функціонуванні банківських установ та підвищення їх конкурентоздатності в міжнародному просторі; розроблення стратегії попередження виникнення ризикових подій та зниження наслідків від їх реалізації, що можуть з'явитись внаслідок інтеграції банків у світову фінансову систему; підвищення ефективності діяльності банківських установ в інтеграційних умовах; аналіз можливості впровадження у вітчизняну практику регулятивні заходи провідних країн світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз ефективності монетарної політики Національного банку України . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/08/FEAO_Analysis-of-the-NBU-Monetary-Pollicy-Effectiveness_A5_03.pdf
2. Банківська енциклопедія [Текст] / ред. А. М. Мороз. – К. : Ельтон, 1993. – 328 с.
3. Банківська енциклопедія [Текст] / С.Г.Арбузов, Ю.В.Колобов, В. І. Міщенко і др. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с.
4. Банківська система України : становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів [Текст] : монографія / О.В.Дзюблюк, Б.П.Адамик, Г.Р.Балянт [та ін.] ; за ред. О.В.Дзюблюка. – Тернопіль : Астон, 2012. – 358 с.
5. Банківська система України [Текст] : монографія / В.В.Коваленко, О.Г.Коренєва, К.Ф.Черкашина, О.В.Крухмаль. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 187 с.
6. Банківське право України [Текст] / А.М.Жуков, А.Ю. Іоффе, В.Л.Кротюк [та ін.] ; за заг. ред. А. О. Селіванова]. – К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2000. – 384 с.
7. Бездітко Ю.М. Оцінка ризику «залежного розвитку» від присутності іноземного капіталу в банківській системі України [Електронний ресурс] / Ю.М. Бездітко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 16. - С. 637-641. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/126.pdf>
8. Береславська О.І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення [Текст] / О.І.Береславська // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). - 2013. - № 3. - С. 78-84.
9. Блащук Ю. Соціальний капітал банківської системи [Текст] / Ю. Блащук // Фондовый рынок. - 2011. - № 12. - С. 14-17.

10. Величко І.А. Участь іноземного капіталу в банківській системі України [Текст] / І.А. Величко // Банківська справа. – 2016. – № 7. – С. 10–14.
11. Власов І. Генеза поняття «економічна глобалізація» [Текст] / В.І.Власов // Гілея: науковий вісник. - 2017. - Вип. 116(1). - С. 189-190.
12. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник [Текст] / Л.К.Воронова. – К. : Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с. ,
13. Галіцейська Ю.М. Капіталізація банківської системи України: проблеми та перспективи [Текст] / Ю. М. Галіцейська // Вісник ТНЕУ. – 2009. - №4. – С.76-82
14. Гетманцев Д.О. Банківське право України [Текст] / Д. О. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с. ,
15. Гірченко Т.Д. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банків іноземних банківських груп в Україні [Електронний ресурс] / Т.Д. Гірченко, О.О.Стороженко, О.П. Шейко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 16. - С. 670-675. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/132.pdf>
16. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України: монографія / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 530 с.
17. Деньги, кредит, банки : учебник [Текст] / под ред. О. И. Лаврушина. – 2-е изд., перер. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 464 с.
18. Дзюблюк О. Монетарна політика як ключовий важіль реалізації антикризових заходів в економіці / О. Дзюблюк // Банківська справа. – 2017. – № 2. – С.3-26.
19. Дзюблюк О. Грошово-кредитна політика в період кризових явищ на світових фінансових ринках [Текст] / О.Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 20-30.
20. Дзюблюк О. Розвиток банківської системи в умовах інтеграції економіки України у світове господарство і лібералізації міжнародного руху

капіталу [Текст] / О.Дзюблюк, Л.Прийдун // Світ фінансів. – 2008. - №2 (15).- С. 8-19.

21. Дзюблюк, О.В. Банківська криза в Україні та перспективи відновлення ефективного функціонування вітчизняної банківської системи / О.В. Дзюблюк, В.Я. Рудан // Криза банківської системи: причини і шлях виходу // Матеріали науково-практичної конференції, м. Київ, 10 червня 2015 року / Асоціація українських банків ; Університет банківської справи НБУ (м. Київ) ; відп. ред. С. М. Аржевітін. – К. : УБС НБУ, 2015. – с.55-59.

22. Дзюблюк, О. В. Управління ліквідністю банківської системи України : монографія / О. В. Дзюблюк, В. Я. Рудан. - Тернопіль : Вектор, 2016. - 290 с.

23. Жежерун Ю.В.Оцінювання фінансової стійкості банківського сектору: зарубіжний та вітчизняний досвід [Текст] / Ю.В.Жежерун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки: - Ч. 4. – 2014. – С. 217–221.

24. Жовтанецька Я.В. Антикризове управління у системі забезпечення фінансової безпеки бан [Електронний ресурс] / Я.В. Жовтанецька // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 15. - С. 525-528. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/15-2017/104.pdf>

25. Жукова Т.О. Фінансова стійкість та стабільність банків в умовах кризових явищ у банківській системі України [Текст] / Т.О.Жукова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - 2016. - № 3(1). - С. 164-167.

26. Заверуха І.Б. Банківське право : посібник для студентів [Текст] / І.Б.Заверуха. – Львів : Астролябія, 2002. – 222 с.

27. Златіна Н. Теоретично-правова основа визначення поняття банківської системи [Текст] // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2013. – С. 49-52.

28. Івченко К. А. Шляхи вдосконалення банківського законодавства України [Текст] / К. А. Івченко // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 49.

– С. 237–245.

29. Іноземний банківський капітал в Україні: співвідношення вигод та ризиків: аналітична доповідь [Електронний ресурс] / Я.А. Жаліло, О.О. Молдован, Я.В. Белінська, Є.О. Медведкіна та ін. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>

30. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія [Текст] / Р.В.Корнилюк, І.Б.Івасів, О.М.Дибя. – К.: КНЕУ, 2012. – 234 с.

31. Іщенко О.О. Система індикаторів фінансової стійкості банку: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / О.О. Іщенко. // Ефективна економіка. - 2015. - № 5. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_5_62

32. Карчева Г.Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України: монографія [Текст] / Г.Т.Карчева. – К., 2012. – 520 с.

33. Кияк А. Т. Фінансова стабільність банківської системи України / А.Т.Кияк // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. - 2016. - Т. 21. - Вип. 3. - С. 143-148.

34. Клименко І., Белінська Я. Щодо інтеграції банківської системи України до банківської системи Європейського Союзу: аналітична записка [Електронний ресурс] / І.Клименко, Я.Белінська.– Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/777.

35. Коваленко М. М. Державне регулювання банківського сектору економіки [Електронний ресурс] / М. М. Коваленко // Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. праць. – 2011. – № 2(19). – Режим доступу: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02%289%29/11kmmseu.pdf.

36. Коваленко М. М. Ринкове саморегулювання банківського сектора та першочергові напрямки його розвитку [Текст] / М. М. Коваленко // Теорія та практика державного управління. - 2011. - Вип. 4. - С. 188-195.

37. Коваленко М.М. Сутність і складові механізму державного регулювання банківського сектора економіки [Електронний ресурс] / М.М.Коваленко // Теорія та практика державного управління. – 2011. – № 2 (33). – Режим доступу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-2/doc/2/05.pdf>.

38. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>
39. Костогриз В. Г. Інновації банків з іноземним капіталом у банківській системі України [Текст] / В.Г. Костогриз // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2016. - Вип. 16(2). - С. 108-111.
40. Костюченко О. А. Банківське право України: підручник [Текст] / О. А. Костюченко. – К. : А.С.К., 2006. – 624 с.
41. Кот А. Захист прав іноземних інвесторів при здійсненні інвестування в Україні [Електронний ресурс] // Юридичний клуб. – 27.07.2009. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/jurclub/article/2874.aspx>
42. Криклій А.С. Фінансова система України в умовах глобалізації: тенденції, проблеми, перспективи [Текст] // Економіка та держава.– 2006.– №2.– С. 14–16.
43. Кузнецова Л. В. Вплив глобалізаційних процесів на фінансову стійкість банківської системи [Текст] / Л.В. Кузнецова, В.В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. - 2012. - № 2. - С. 264-271.
44. Лобозинська С.М. Співвідношення державного регулювання та ринкового саморегулювання в процесі координації банківської системи [Текст] // Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. — Львів: НЛТУУ. — 2007. — Вип. 17.2. — С. 184—189.
45. Максаковский В. Международный рынок капитала [Текст] / В. Максаковский // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2009. – № 21–23. – С. 18–25.
46. Максимова М.В. Банківська система України: стан та проблеми / М.В. Максимова // Економіка та держава. - 2017. - № 5. - С. 56-60.
47. Мамотенко Д.Ю. Глобалізація міжнародних фінансових ринків [Текст] / Д.Ю. Мамотенко // Гуманітарний вісник ЗДІА.– 2009.– Вип. 39. – С. 229–237.
48. Мархвінська С. М. Глибинні причини дисбалансів у національній економіці в контексті розвитку вітчизняного банківського сектора [Текст] / С. М.

Мархвінська // Бізнес Інформ. - 2016. - № 4. - С. 239-243.

49. Матвієнко П.В. Розвиток грошово-кредитних відносин у трансформаційній економіці України [Текст] / П. В. Матвієнко. – К. : Наукова думка, 2004. – 256 с.

50. Матвієнко П. Рейтингова оцінка діяльності банків України [Текст] / П. Матвієнко // Економіка України. – 2008. – № 2. – С. 37-46.

51. Мироненко Г. В. Трансформація валютної політики України в умовах економічної інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/d-26.006.04/2015/aref_Myronenko.pdf

52. Міщенко В.І. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова // Фінанси України. - 2016. - № 5. - С. 7-33.

53. Міщенко В. І. Банківський нагляд : навч. посіб. [Текст] / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва. – Київ : Знання, 2004. – 406 с.

54. Мордань Є. Ю. Організація механізму регулювання банківської системи [Електронний ресурс] / Є. Ю. Мордань. // Економіка. Управління. Інновації. - 2013. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_2_53

55. Музика О. А. Фінансове право : навч. посіб. [Текст] / О. А. Музика. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. :ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 260 с.

56. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України : прийнятий 29 жовтня 2013 року № 1277. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

57. Національний банк розширив критерії визначення банків, що належать до іноземних банківських груп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=25673128.

58. Ожегов С. И. Словарь русского языка [Текст] / под ред. докт. фил. наук., проф. Н. Ю. Шведовой. - изд. 14-е. – М. : Русский язык, 1982. – 816 с.

59. Орлюк О. П. Банківське право [Текст] / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 376 с.

60. Основні показники діяльності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
61. Основні показники банківської системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
62. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
63. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
64. Павлов Р. А. Рання діагностика банкрутства банків : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 [Текст] / Р. А. Павлов. – Дніпропетровськ, 2008. – 207 с.
65. Патрікац Л. Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків [Текст] / Л. Патрікац // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 12. – С. 16–19.
66. Пацера М. Макропруденційний аналіз – важливий елемент фінансової стабільності [Текст] / М. Пацера // Вісник НБУ. – 2011. – № 3.–С. 41-42.
67. Плотнікова М. В. Підходи до визначення поняття державне регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс] / М. В. Плотнікова // Правовий вісник Української академії банківської справи. Науково- практичний журнал. – 2011. – № 1(30). – Режим доступу: http://uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_CPD/Plotnikova_s_011.pdf.
68. Подходы к организации стресс-тестирования в кредитных организациях (на основе обзора международной финансовой политики), Центральный банк Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.crb.ru/analytics/bank_system/print.asp?file=stress.htm
69. Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению [Електронний ресурс]. – Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2007 г. – 326 с. – Режим доступу:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf>.

70. Про банки і банківську діяльність : закон України : прийнятий 07.12.2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

71. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : закон України : прийнятий 23.02.2012 р. № 4452-VI / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/page7>

72. Про Національний банк України [Текст] : закон України : прийнятий 20.05.1999 р. № 679-XIV / Верховна Рада України. – Офіційний текст. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

73. Про режим іноземного інвестування Закон України : закон України : прийнятий 31.05.2016р. № 93/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96- %D0%B2%D1%80](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80)

74. Рудан, В. Я. Теоретичне обґрунтування сутності банку / В. Я. Рудан // Наука молода : зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль, 2014. – Вип. 21. – С. 206-220.

75. Рудан, В. Я. Удосконалення валютного регулювання та контролю в частині реалізації стратегії розвитку банківської системи України / Віталій Ярославович Рудан // Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – № 24. – С. 102-110.

76. Рудан, В. Я. Досвід та стратегічні орієнтири співпраці України з Міжнародним валютним фондом [Текст] / Віталій Ярославович Рудан // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 2. – С. 36-49.

77. Стратегія розвитку банківської системи України 2016–2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки»: Проект [Електронний ресурс] // Київ, 2016. – Режим доступу : http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_s

trategi.pdf [http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+banksprav
i/proekt_strategi.pdf](http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+banksprav
i/proekt_strategi.pdf)

78. Сугоняко О. А. Аналітична записка «Уроки банківської кризи 2008-2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України» - [Електронний ресурс] / О. А. Сугоняко. – Режим доступу: <http://www.aub.org.ua>

79. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності : монографія / О. В. Дзюблюк, М. Д. Алексеєнко, В. В. Корнєєв [та ін.] ; за ред. О. В. Дзюблюка. - Тернопіль : Осадца Ю. В., 2017. - 298 с.

80. Тимошенко О. В. Вплив глобалізації на економічний розвиток держави / О.В. Тимошенко // Актуальні проблеми економіки. - 2016. - № 6. - С. 46-54.

81. Тосунян Г. А. Теорія банківського права [Текст] / Г. А. Тосунян. М. : МАУП, 2002. - С. 134.

82. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-U_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-U_Association_Agreement_(body).pdf)

83. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія [Текст] / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОІППО ; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.

84. Холодна Ю. Є. Банківська система : навчальний посібник [Текст] / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.

85. Чкан А. С. Державне регулювання банківського сектора України: стан, проблеми та перспективи [Текст] / А. С. Чкан // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. - 2014. - № 6. - С. 17-21.

86. Чуб О. Банківські кризи: теоретичні та прикладні аспекти [Текст] / О. Чуб // Вісник НБУ. – 2010. – № 3. – С. 22–26.

87. Чубко Т. Безпека держави в умовах глобалізації [Текст]/ Т. Чубко // Вісник Національної академії прокуратури України. - 2017. - № 2. - С. 30–37.

88. Шкляр А. І. Функціональні проблеми системи гарантування вкладів в Україні та шляхи їх вирішення [Текст] / А. І. Шкляр // Економіка України. - 2016. - № 3. - С. 52-59

89. Шнипко О. Україна перед викликами глобального конкурентного простору [Текст] / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 10. – С. 8.